

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ - ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΙΔΙΟΤΗΤΑ
ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

Διπλωματική εργασία

**«Η ελληνική ιθαγένεια ως εργαλείο κοινωνικής ενσωμάτωσης ή
κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστών δεύτερης γενιάς»**

Μαρία - Αθανασία Δανουκάρα
A.M.: 3032201701404

Τριμελής Επιτροπή

Επιβλέπων : Εμμανουήλ Σπυριδάκης

Μέλη : Ηλέκτρα Κουτσούκου

Ανδρέας Φερόνας

Κόρινθος, Ιανουάριος 2019

Πίνακας περιεχομένων

Αρκτικόλεξα.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....	6
1. Μετανάστευση	6
1.1. Αποσαφήνιση εννοιών	6
1.2. Ταυτότητα	8
1.3. Κοινωνική ένταξη – Κοινωνικός αποκλεισμός μεταναστών	13
1.4. Μετανάστες πρώτης και δεύτερης γενιάς	20
1.5. Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής μεταναστών	23
1.6. Η δεύτερη γενιά μεταναστών ευάλωτη στον κοινωνικό αποκλεισμό - Μονόδρομος η κοινωνική ένταξή τους.....	28
ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....	34
2. Ιθαγένεια	34
2.1. Ιθαγένεια και Ιδιότητα του πολίτη.....	34
2.2. Ιστορική αναδρομή του ελληνικού δικαίου Ιθαγένειας	36
2.3. Η Ελληνική Ιθαγένεια αντιμέτωπη με τη μετανάστευση.....	39
2.4. Η Ελληνική Ιθαγένεια στην τροχιά των μεταναστών δεύτερης γενιάς – Νομοθετικό πλαίσιο	42
2.4.1. Ν.3838/2010 - Η πρώτη επιλογή του νομοθέτη – Από το γκρίζο στο φως και πάλι στο γκρίζο.....	44
2.4.2. Ν.4332/2015 - Η δεύτερη και έως τώρα ισχύουσα επιλογή του νομοθέτη	47
ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....	51
3. Σκοπός - Ερευνητικά ερωτήματα	51
ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....	52
4. Μεθοδολογία	52
4.1 Σχεδιασμός της έρευνας	52
4.2 Καθορισμός του δείγματος	53
4.3 Μέθοδος συλλογής δεδομένων	54
4.4 Εργαλείο και διαδικασία συλλογής δεδομένων	56
4.5 Διαδικασία συλλογής δεδομένων.....	57
4.6 Δυσκολίες – Περιορισμοί έρευνας.....	57
4.7 Ανάλυση δεδομένων	58
ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....	59
5. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	59

5.1.	Δημογραφικά – Στατιστικά στοιχεία	59
5.2.	Μετανάστευση	59
5.3.	Ένταξη - Ενσωμάτωση	63
5.4.	Ελληνική ιθαγένεια	69
5.5.	Ταυτότητα – Αίσθημα του «ανήκειν»	76
ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ		80
6.	Συμπεράσματα - Προτάσεις	80
6.1.	Συμπεράσματα	80
6.2.	Προτάσεις	85
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ		89
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ		95
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ		95

Αρκτικόλεξα

- Γ.Γ.** : Γενική Γραμματεία
- Ε.Ε.** : Ευρωπαϊκή Ένωση
- Ε.Ε.Τ.Α.Α.** : Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης & Αυτοδιοίκησης
- ΕΛ.ΣΤΑΤ** : Ελληνική Στατιστική Αρχή
- ΕΟΚΕ** : Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή
- ΟΗΕ** : Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
- ΣΛΕΕ** : Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- Τ.Υ.** : Τάξεις υποδοχής
- ΥΠ.ΕΣ** : Υπουργείο Εσωτερικών
- Φ.Τ.** : Φροντιστηριακά Τμήματα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μετανάστευση είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο που έχει τις ρίζες του στο παρελθόν αλλά εμπλουτίζεται διαρκώς με νέα χαρακτηριστικά.

Η Ελλάδα, από τη δεκαετία του '80 κι έπειτα, έχει μεταλλαχθεί σε μια κοινωνία πολυπολιτισμική και πολυφυλετική. Μάλιστα, μπορούμε ήδη να μιλάμε για πλήρη δεύτερη γενιά μεταναστών στη χώρα μας, της οποίας η επιτυχής ένταξη στην ελληνική επικράτεια αποτελεί επιταγή και συγχρόνως στοίχημα της σημερινής μας κοινωνίας.

Από αυτή την άποψη, η ιθαγένεια αποτελεί ισχυρό παράγοντα κοινωνικής ενσωμάτωσης ή κοινωνικού αποκλεισμού, ενώ η χορήγησή της στους μετανάστες δεύτερης γενιάς διασφαλίζει την αστική ισότητα και ενθαρρύνει το αίσθημα του «ανήκειν» και «συνανήκειν».

Ο λόγος που με ώθησε στην επιλογή του συγκεκριμένου θέματος είναι το αντικείμενο της εργασίας μου στο Τμήμα Δημοτικής Κατ/σης & Ληξιαρχείου του Δήμου Ναυπλιέων. Καθημερινά έρχομαι σε επαφή με παιδιά μεταναστών ή με τους γονείς τους, καταχωρώ στο Ληξιαρχείο γεγονότα της αστικής τους ζωής (γεννήσεις, γάμους κ.λ.π.) και στο δημοτολόγιο την εγγραφή τους, μετά την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας. Παρακολουθώ την αγωνία τους στις πρώτες μας συναντήσεις, την προσπάθειά των γονέων να με πείσουν πως τα παιδιά τους είναι ήδη Έλληνες, έχω ζήσει την απογοήτευσή τους μετά την κατάργηση των σχετικών διατάξεων του Ν.3838/2010 και χαίρομαι με τη χαρά τους όταν, με την εγγραφή τους στους επίσημους κρατικούς θεσμούς, περνούν από το καθεστώς του μετανάστη δεύτερης γενιάς στο καθεστώς του Έλληνα πολίτη.

Η εργασία αποτελείται από έξι κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στη μετανάστευση και τις διαδικασίες κοινωνικής ενσωμάτωσης της δεύτερης μεταναστευτικής γενιάς. Το δεύτερο κεφάλαιο ασχολείται με την ιθαγένεια και τους τρόπους με τους οποίους χορηγείται στα παιδιά των μεταναστών. Στο τρίτο κεφάλαιο διατυπώνονται ο σκοπός της μελέτης και τα ερευνητικά ερωτήματα, ενώ στο τέταρτο κεφάλαιο αναπτύσσεται η μεθοδολογία της ερευνητικής διαδικασίας. Στο πέμπτο κεφάλαιο αναφέρονται τα αποτελέσματα της έρευνας και το έκτο κεφάλαιο περιλαμβάνει συμπεράσματα και προτάσεις. Στο παράρτημα παρατίθεται το πλήρες ερωτηματολόγιο της έρευνας.

*«Βλέπεις, είπε, είναι οι Άλλοι
και δε γίνεται Αυτοί χωρίς Εσένα
και δε γίνεται μ' Αυτούς χωρίς, Εσύ
Βλέπεις, είπε, είναι οι Άλλοι
και ανάγκη πάσα να τους αντικρίσεις
η μορφή σου αν θέλεις ανεξάλειπτη να 'ναι
και να μείνει αυτή.....».*
(Οδυσσέας Ελύτης, «Το Άξιον Εστί»)

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1. Μετανάστευση

Η μετανάστευση αποτελούσε πάντα κινητήριο μοχλό της ανθρώπινης ιστορίας. Ως φαινόμενο ανάγεται στην αρχαιότητα, γι αυτό και συναντάται ιστορικά σε κάθε πλαίσιο άρθρωσης κοινωνικών σχέσεων. Ενσαρκώνει, σε όλες τις ιστορικές περιόδους, την ανάγκη του ανθρώπου να επιβληθεί με την παρουσία του παντού πάνω στη γη, μειώνοντας ταυτόχρονα την αδυναμία του στον έλεγχο του χώρου και του χρόνου. Οι πληθυσμιακές μετακινήσεις συνυφαίνονται πάντα με τις προσπάθειες των ανθρώπων για εξασφάλιση προστασίας και οικονομικής ευημερίας ή τις προσπάθειες για οικογενειακή επανένωση.

Στις μέρες μας *«η εξάπλωση και οι μεταλλάξεις του καπιταλισμού, η εκβιομηχάνιση, η αστικοποίηση και η εντεινόμενη οικονομική παγκοσμιοποίηση, διεργασίες που κατευθύνθηκαν εν πολλοίς από τις δυτικές κοινωνίες, με τις διεθνείς, εθνικές και τοπικές ανισότητες που εγκαθίδρυσαν, εξώθησαν άμεσα ή έμμεσα μέρος των πληθυσμών από όλες τις ηπείρους στη μετανάστευση»* (Βεντούρα, 2006).

1.1. Αποσαφήνιση εννοιών

Προχωρώντας και για να εξασφαλίσουμε την κατανόηση των όσων θα αναφερθούν στο κεφάλαιο αυτό, κρίνεται σκόπιμος ο εννοιολογικός προσδιορισμός απαραίτητων για την ενότητα αυτή όρων.

Η μετανάστευση, ως όρος, είναι απόλυτα συνδεδεμένη με την ανάγκη του ανθρώπου για επιβίωση και ως ιστορική πραγματικότητα, με την εξέλιξη των

ανθρώπινων κοινωνιών. «Είναι αυτή που άλλαξε κοινωνικές δομές, εθνολογικούς χαρακτήρες, πληθυσμιακές συνθέσεις» (Εμκε - Πουλοπούλου, 2007).

Μετανάστευση, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, είναι η εκούσια ή ακούσια, μόνιμη ή προσωρινή μεταβολή του τόπου εγκατάστασης ενός ατόμου ή μιας κοινωνικής ομάδας, δηλαδή, η μετακίνηση πληθυσμών από και προς μία χώρα της οποίας δεν έχουν την ιθαγένεια, προκειμένου να εγκατασταθούν εκεί, αναζητώντας νέες ευκαιρίες αλλά και ασφαλέστερες και καλύτερες προοπτικές διαβίωσης. Πρόκειται για μια πολυσύνθετη διαδικασία, η οποία συνδέεται με σημαντικές κοινωνικές παραμέτρους που επηρεάζουν τα ίδια τα άτομα, τις ομάδες στις οποίες ανήκαν ή ανήκουν οι μετακινούμενοι, αλλά και την ίδια την κοινωνία υποδοχής (Κοιλιάρη, 1997).

Η μετανάστευση διακρίνεται σε εσωτερική και εξωτερική (μετακίνηση εντός ή εκτός επικράτειας), βραχυπρόθεσμη ή μακροπρόθεσμη, ενώ με βάση τη νομική της υπόσταση διακρίνεται σε νόμιμη ή παράνομη.

Πρόκειται για μια πορεία κυκλική και ανατροφοδοτούμενη, ατομική αλλά και ταυτόχρονα συλλογική, η οποία δεν αποτελεί πάντα προϊόν ατομικής ελεύθερης επιλογής αλλά συχνά είναι αποτέλεσμα ευρύτερων γεωπολιτικών και διακρατικών δυναμικών (Χαλιάπα, 2009).

Η νεωτερική μετανάστευση αφορά κυρίως τη μετακίνηση πληθυσμών με προορισμό την Ευρώπη. Βασικό αίτιο αυτής της μετακίνησης είναι το οικονομικό. Οι οικονομικοί μετανάστες είναι άνθρωποι που έχουν επιλέξει μια νέα χώρα ως τόπο προσωρινής ή μόνιμης εγκατάστασης, προσδοκώντας μια καλύτερη ζωή.

Αλλοδαπός είναι κάθε φυσικό πρόσωπο που δεν έχει την ιθαγένεια της χώρας στην οποία διαμένει ή δεν έχει ιθαγένεια (Ν. 2910/2001). Οι βασικές κατηγορίες αλλοδαπών, ανάλογα με το νομικό καθεστώς που τις διέπει, είναι οι μετανάστες και οι πρόσφυγες

Λαμβάνοντας υπόψη τον ορισμό που δίνουν τα Ηνωμένα Έθνη, ως μετανάστης μπορεί να χαρακτηριστεί το άτομο που βρίσκεται μακριά από τη χώρα που γεννήθηκε, ή από τη χώρα που έχει την εθνικότητα ή την υπηκοότητά της, για χρονικό διάστημα που υπερβαίνει τους δώδεκα μήνες (ΟΗΕ UNRIC). Η Ύπατη Αρμοστεία εξηγεί πως οι μετανάστες είναι «πρόσωπα που για διαφορετικούς λόγους από εκείνους που αναφέρονται στον ορισμό του πρόσφυγα εγκαταλείπουν οικειοθελώς

τη χώρα τους με σκοπό να εγκατασταθούν αλλού» (Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ, 2009).

Προκειμένου να αντιμετωπιστεί η ετερογένεια ορισμών της μετανάστευσης μεταξύ των χωρών, η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) έχει προτείνει ένα κοινό πλαίσιο αναφοράς για τους πολίτες κρατών που δεν έχουν την υπηκοότητα ενός κράτους-μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ονομάζοντάς τους «πολίτες τρίτων χωρών» (Γ.Γ. Πληθυσμού και Κοινωνικής Συνοχής, 2013).

1.2. Ταυτότητα

Στον χώρο των κοινωνικών επιστημών ο διάλογος για τον όρο «ταυτότητα» παραμένει ανοιχτός και προκαλεί ασάφεια, η οποία επιτείνεται από τις ποικίλες οπτικές με τις οποίες προσεγγίζεται ο όρος από τους διάφορους επιστημονικούς κλάδους αλλά κι εκείνες που αναπτύσσονται συχνά στους κόλπους του ίδιου επιστημονικού κλάδου.

Η έννοια της ταυτότητας δύσκολα μπορεί να οριστεί αφού περικλείει δύο αντιφατικές έννοιες: από τη μια υποδηλώνει την ομοιομορφία και την ομοιογένεια κι από την άλλη υποδηλώνει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν κάποιον από κάποιον άλλον.

«Ταυτότητα» πολλές φορές *«σημαίνει αυτό που κάποιος ισχυρίζεται πως είναι»* (Βρύζας, 1997). Μια άλλη προσέγγιση του όρου είναι αυτή που δίνει ο Charles Taylor (1994) στη μελέτη του με τίτλο *«Politics of Recognition»*, σύμφωνα με την οποία *«η ταυτότητα του ατόμου είναι η πραγμάτωση του εαυτού του μέσα από το πρίσμα των διυποκειμενικών του σχέσεων»*.

Το αίσθημα του «ανήκειν» σε μια συγκεκριμένη ομάδα είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα όλων των ανθρώπινων κοινωνιών. Οι ταυτότητες όμως δομούνται μέσα από την ετερότητα, τη διαφορετικότητα. Μόνο σε σχέση με το «άλλο» μπορεί να δομηθεί η «ταυτότητα».

Η μελέτη της ταυτότητας, σύμφωνα με τον Hall (1996), βασίζεται σε δύο μοντέλα. Το πρώτο, με διάθεση περισσότερο ολιστική, θεωρεί ότι οποιαδήποτε ταυτότητα ορίζεται είτε από την κοινή προέλευση, είτε από μια κοινή δομή εμπειριών

ή και από τα δύο παράλληλα (Grossberg, 1996). Το δεύτερο μοντέλο τονίζει ότι οι ταυτότητες είναι πάντα σχετικές, ανολοκλήρωτες, διαρκώς εξελισσόμενες και βασίζονται πάντα στη διαφοροποίηση (Grossberg, 1996). Θα μπορούσαμε να πούμε πως η ατομική εμπειρία απόκτησης ταυτότητας ξεκινά με τη γέννηση ενός ατόμου, δεν είναι στατική και γι' αυτό διαμορφώνεται και εξελίσσεται σε όλη τη διάρκεια της ζωής του.

Είδη ταυτοτήτων

A) Συλλογική ταυτότητα

Η συλλογική ταυτότητα προηγείται ιστορικά της ατομικής. *«Το ότι η κοινωνία, το κοινωνικό σύνολο, είναι πρότερο, δεν ήταν για τον Ντυρκέμ μόνο μεθοδολογική αρχή, αλλά και ιστορικό γεγονός: η συναίσθηση του εαυτού μας ως ξεχωριστών ατόμων, ως αυτόνομων μονάδων με ακεραιότητα και ατομική συνείδηση είναι προϊόν της ιστορικής εξέλιξης και φαινόμενο μεταγενέστερο στην ιστορία.»* (Αντωνοπούλου, 2008). Πίσω βέβαια από τις συλλογικές ταυτότητες υποκρύπτονται σχέσεις εξουσίας, αφού κάποιες ομάδες θεωρούνται υποδεέστερες, υποτιμώνται και πολλές φορές, όπως συμβαίνει συχνά και με τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς, προκαλούν συμπεριφορές αποκλεισμού.

B) Προσωπική ταυτότητα

Σύμφωνα με τον Goffman, έναν από τους σημαντικότερους Αμερικανούς κοινωνιολόγους του περασμένου αιώνα, ο όρος προσωπική ταυτότητα αναφέρεται στη μοναδικότητα του ατόμου, *«όπως αυτή εκφράζεται σε μια φωτογραφία ή στα δακτυλικά αποτυπώματα»* (Γεωργογιάννης, 1996).

Η προσωπική ταυτότητα είναι αυτή που κάνει ένα άτομο να ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα μέλη της ίδιας ομάδας, δίνοντάς του την αίσθηση της διαφορετικότητας και της μοναδικότητας, χαρακτηριστικά που απορρέουν από την προσωπική του ιστορία και γενικότερα από την πορεία που ακολούθησε μέσα στον χρόνο. Βέβαια, παρά το γεγονός ότι κάθε άτομο γεννιέται σε έναν τόπο που έχει τη δική του θρησκεία, γλώσσα και πολιτισμό, έχει το δικαίωμα αλλά και τη δυνατότητα να επιλέξει ανάμεσα σ' αυτή την ταυτότητα ή σε κάποια άλλη. Αυτό ακριβώς συμβαίνει με τους μετανάστες, οι οποίοι τις περισσότερες φορές υιοθετούν ως προσωπική ταυτότητα την επικρατέστερη στην κοινωνία υποδοχής, προκειμένου να κερδίσουν την καθολική αποδοχή.

Γ) Κοινωνική ταυτότητα

Η κοινωνική ταυτότητα ως έννοια χρησιμοποιείται για να ερμηνεύσει την επικοινωνιακή συμπεριφορά των ατόμων και στην προκειμένη περίπτωση των μεταναστών, στο περιβάλλον υποδοχής και ορίζεται ως *«το τμήμα της εικόνας του ατόμου για τον εαυτό του, η οποία προέρχεται από την γνώση του συναισθήματος του «ανήκειν» σε μια κοινωνική ομάδα μαζί με την αξία που δίνεται σε αυτό το συναίσθημα»* (Kim & Gudykunst, 1988).

Η κοινωνική ταυτότητα διαχωρίζεται σε προβολική και πραγματική. Η προβολική αναφέρεται στις προβαλλόμενες από το άτομο προσδοκίες ενώ η πραγματική κοινωνική ταυτότητα περιλαμβάνει τις *«φανερές και αποδειγμένες ιδιότητες του ατόμου»* (Γεωργογιάννης, 1996).

Επειδή η συνύπαρξη διαφορετικών ομάδων στην ίδια κοινωνία ενεργοποιεί τους μηχανισμούς σύγκρισης και ανταγωνισμού, όταν το άτομο αισθάνεται ότι για διάφορους λόγους απειλείται η κοινωνική του ταυτότητα, εντείνει τις προσπάθειες του για θετική διαφοροποίηση της ομάδας στην οποία υπάγεται, προστατεύοντας έτσι την αυτοεικόνα του.

Δ) Εθνική ταυτότητα

Κάθε κοινωνικό ον έχει την ανάγκη να ανήκει κάπου και να τονώνει σε τακτά χρονικά διαστήματα αυτό το αίσθημα του «ανήκειν» αποτελώντας μέλος μιας ομάδας, μιας τάξης, μιας θρησκείας, ενός κόμματος και κυρίως ενός έθνους. Η εθνική ταυτότητα, ενώ αναφέρεται στο παρελθόν και στηρίζεται περισσότερο στον χρόνο παρά στον τόπο, θα μπορούσε να οριστεί ως *«το αίσθημα του ανήκειν σε μια εθνότητα, η περηφάνια και οι θετικές στάσεις απέναντι στην ομάδα»* (Phinney & Alipuria, 1996). Αυτό σημαίνει ότι *«το όνειρο του παρελθόντος που το αφηγούμαστε διαρκώς με μια σχετικά σταθερή μορφή, λειτουργεί σαν όπλο που το αντιτάσσουμε στους άλλους για να νιώθουμε ασφαλείς πάνω στις ρίζες μας και μαζί σαν δύναμη που θα εξασφαλίζει τη συνοχή μας σαν ομάδα ή έθνος»* (Βέικος, 1999).

Η έννοια της εθνικής ταυτότητας έχει χρησιμοποιηθεί στον χώρο αρκετών επιστημών, όπως της εθνολογίας, της κοινωνικής ανθρωπολογίας και της πολιτικής, ενώ συχνά στη βιβλιογραφία παρουσιάζεται *«είτε ως στοιχείο της επαφής με μια συγκεκριμένη εθνική ομάδα είτε ως κομμάτι της κοινωνικής ταυτότητας είτε ως μέρος ευρύτερων συλλογικοτήτων»* (Κυπριανού, 2011). Το σίγουρο είναι πως πρόκειται για μια αφηρημένη έννοια, η οποία κατασκευάζεται και η οποία είναι καθαρά προϊόν

κοινωνικοποίησης με χαρακτήρα μη εθελοντικό, αφού «δεν επιλέγεται από τα άτομα αλλά προσδίδεται σ' αυτά» (Ψαρρού, 2005). Έτσι, ακόμη και όσοι μεταναστεύουν, «κουβαλούν» στις αποσκευές τους την εθνική τους ταυτότητα, αφού «συνήθως η μετανάστευση δεν αποτελεί επιλογή ενός άλλου έθνους, αλλά ενός άλλου κράτους και συνοδεύεται από συναισθήματα και εκδηλώσεις νοσταλγίας» (Ψαρρού, 2005). Προκύπτει βέβαια αρκετά συχνά να υπάρχουν άτομα με δύο εθνικές ταυτότητες, όπως είναι τα παιδιά των μεταναστών, τα οποία ταυτίζονται τόσο με το έθνος καταγωγής των γονιών τους όσο και με το έθνος μέσα στο οποίο ζουν και μεγαλώνουν.

Η εθνική ταυτότητα δύσκολα οριοθετείται, όπως άλλωστε και όλα τα υπόλοιπα είδη ταυτοτήτων, έχει όμως κάποια βασικά χαρακτηριστικά που την προσδιορίζουν: α) Φυλή και καταγωγή, β) Έδαφος, γ) Εργασία, δ) Γλώσσα, ε) Κουλτούρα, στ) Θρησκεία, ζ) Κράτος (Βέικος, 1999). Κάθε ομάδα που διαθέτει ορισμένα από τα προαναφερόμενα χαρακτηριστικά, θεωρείται ότι έχει συγκεκριμένη εθνική ταυτότητα, απολύτως διακριτή από άλλες ομάδες.

Σύμφωνα πάλι με τον Smith, τα κύρια χαρακτηριστικά της εθνικής ταυτότητας είναι: η πατρίδα, οι κοινές ιστορικές μνήμες, η κοινή κουλτούρα, τα κοινά δικαιώματα και υποχρεώσεις για όλα τα μέλη αλλά και η κοινή οικονομία (Smith, 2000). Τα στοιχεία αυτά προκαλούν μια διχοτόμηση ανάμεσα στο «εμείς» και «οι άλλοι», η οποία συνοδεύεται σχεδόν πάντα από στοιχεία ξενοφοβίας. Οι εθνικές κουλτούρες κατασκευάζουν ταυτότητες θεωρώντας τους «άλλους» ως εξωτερική επιβουλή προς το κράτος. Αυτός είναι και ο λόγος που οι μετανάστες προκαλούν ξενοφοβικά συναισθήματα και ρατσιστικές αντιδράσεις, γιατί καταρρίπτουν τον μύθο της ομοιογένειας που για τόσα χρόνια και με τόσο κόπο έχτιζαν τα εθνικά κράτη,

Ο Weber ορίζει ως «εθνοτικές ομάδες» εκείνες τις ομάδες ανθρώπων που καλλιεργούν μια υποκειμενική πίστη στην κοινή τους καταγωγή, λαμβάνοντας υπόψη ομοιότητες στην φυσική τους μορφή, στις συνήθειες, ή στις κοινές αναμνήσεις προσφυγιάς και ξεριζωμού. Κι ενώ για μεγάλο χρονικό διάστημα αρκετοί θεωρούσαν ότι οι «εθνοτικές ομάδες» στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες χάνουν σταδιακά την ταυτότητά τους και τείνουν να εξαφανιστούν, η πραγματικότητα έρχεται να διαψεύσει την άποψη αυτή, αφού οι «εθνοτικές ομάδες» αποτελούν σήμερα μια νέα κοινωνική πραγματικότητα. Η στάση αυτή γίνεται απολύτως κατανοητή αν σκεφτούμε πως σε ένα κόσμο που διαρκώς μεταβάλλεται, στον κόσμο

δηλαδή της παγκοσμιοποίησης, η εθνική ταυτότητα αποτελεί και όπως προβλέπεται θα συνεχίσει να αποτελεί ένα σταθερό σημείο αναφοράς. Σε συνθήκες ανασφάλειας, αβεβαιότητας και οικονομικής κρίσης, όπως αυτές που επικρατούν στις μέρες μας, το έθνος εξακολουθεί να αποτελεί το καταφύγιο των ανθρώπων κι έτσι εύκολα ανοίγει ο δρόμος προς τον εθνικισμό, τον ρατσισμό και την ξενοφοβία. Με την επίκληση στο εθνικό φρόνημα νομιμοποιούνται επιθέσεις και ακραίες συμπεριφορές, όπως αυτές που συναντάμε όλο και συχνότερα εναντίον των μεταναστών, οι οποίοι αναλαμβάνοντας το ρόλο του αποδιοπομπαίου τράγου, θεωρούνται αίτιοι όλων των κακών που μαστίζουν τις κοινωνίες υποδοχής τους και γίνονται αποδέκτες περιστατικών ακραίας βίας.

Η ελληνική εθνική ταυτότητα είναι μια πολυσύνθετη, εύπλαστη και εξελικτική συλλογική ταυτότητα που χαρακτηρίζεται από τη μακρά ιστορική πορεία της αλλά και τη μεγάλη αφομοιωτική της δύναμη. *«Η επίσημη ερμηνεία της ελληνικής εθνικής ταυτότητας θα μπορούσε να συνοψιστεί σε πέντε λέξεις : συνέχεια, διατήρηση, ομοιογένεια, αντίσταση, ανωτερότητα»* (Εκπαιδευτικός κύκλος, 2004).

E) Πολιτισμική ταυτότητα

Την πολιτισμική διάσταση της ταυτότητας μπορούμε να την αναζητήσουμε σε ένα πιο ευρύ φάσμα εννοιών, όπως είναι η παιδεία, η γλώσσα, η θρησκεία, οι κοινωνικές αξίες, τα ήθη – έθιμα, η κουλτούρα γενικά. Σύμφωνα με τον Έλιοτ, *«η κουλτούρα ενός ατόμου εξαρτάται από την κουλτούρα μιας ομάδας ή τάξης και η κουλτούρα μιας ομάδας από την κουλτούρα ολόκληρης της κοινωνίας στην οποία η ομάδα αυτή ανήκει»* (Eliot T. S., 1954). Έτσι, κάθε κοινωνική ομάδα νοείται ως ένα λειτουργικό σύνολο όταν σ' αυτή ενυπάρχουν τα προαναφερόμενα πολιτισμικά στοιχεία που την ενοποιούν και της δίνουν ταυτότητα.

Η παράδοση αποτελεί έναν σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα της πολιτισμικής ταυτότητας, αν και πολλές φορές ταυτίζεται με μια μυθοποιημένη εκδοχή του παρελθόντος, όπου σκόπιμα υπερτονίζονται ορισμένα στοιχεία της ή αγνοούνται κάποια άλλα. Στις μέρες μας βέβαια δεν μιλάμε τόσο για μια παράδοση η οποία κληρονομείται όσο για μια παράδοση η οποία βιώνεται μέσα από την ενεργή συμμετοχή του ατόμου στο εκάστοτε κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον που βρίσκεται, αφού η ιστορία έχει αποδείξει ότι κάθε κοινωνία αλλά και κάθε ομάδα που

αυτή περιλαμβάνει, είναι αποτέλεσμα πολλών ανταλλαγών καθώς και αμοιβαίου εμπλουτισμού της.

Ένας άλλος επίσης σημαντικός παράγοντας που προσδιορίζει την πολιτισμική ταυτότητα είναι η γλώσσα, η οποία συμβάλλει τα μέγιστα στην κοινωνικοποίηση του ατόμου και εκφράζει ορισμένα κοινωνικά και πολιτισμικά στοιχεία, δηλωτικά της ταυτότητάς του. Έχει αποδειχτεί ότι η μητρική γλώσσα παίζει σημαντικό κοινωνικό και συναισθηματικό ρόλο στην ανάπτυξη ενός παιδιού, γι' αυτό παρατηρείται έντονο το φαινόμενο της γλωσσικής σύγχυσης στα παιδιά των μεταναστών τα οποία επικοινωνούν μιλώντας άλλη γλώσσα μέσα στο σπίτι και άλλη εκτός σπιτιού.

Οι μετανάστες αιωρούνται συνήθως ανάμεσα σε δύο κόσμους, χωρίς να μπορούν να αισθανθούν πως ανήκουν απόλυτα σε κανέναν από τους δύο. Κοινό χαρακτηριστικό τους είναι η απώλεια της πατρίδας, του «οικείου χώρου», του τόπου στον οποίο αποκτά νόημα και βρίσκει έκφραση το αίσθημα του «ανήκειν». Βρίσκονται ξαφνικά σε μια κοινωνία στην οποία οι κοινωνικές αξίες, οι παραδόσεις, τα ήθη και έθιμα, ακόμη και η αντίληψη περί ηθικής διαφέρουν πολύ από τις αξίες που οι ίδιοι έχουν ενστερνιστεί και με τις οποίες έχουν μεγαλώσει. Συνήθως, οι ίδιοι καταλήγουν να αποτελούν μια ιδιαίτερη κοινωνική κατηγορία για τα σύγχρονα δυτικά κράτη, η οποία μάλιστα κατασκευάζεται σε συμβολικό επίπεδο ως απειλή για την εθνική και πολιτισμική ταυτότητα και ισορροπία της κοινωνίας υποδοχής.

Η βασική λοιπόν πρόκληση που καλούνται σήμερα να αντιμετωπίσουν οι σύγχρονες, πολυπολιτισμικές κοινωνίες είναι να οργανώσουν τις σχέσεις μεταξύ γηγενούς και μεταναστευτικού πληθυσμού με τέτοιο τρόπο ώστε να αποφευχθούν οι εντάσεις, η ξενοφοβία και ο ρατσισμός, επιτυγχάνοντας έτσι τη γόνιμη αλληλεπίδραση των πολιτισμών και των ταυτοτήτων τους.

1.3. Κοινωνική ένταξη – Κοινωνικός αποκλεισμός μεταναστών

Μελετώντας κανείς τις ροές των μεταναστών διαχρονικά, διαπιστώνει πως οι μεταναστευτικές ομάδες δεν είναι πάντοτε ευπρόσδεκτες στις χώρες υποδοχής, γεγονός που οφείλεται σε πολλούς λόγους. Ο κυριότερος φαίνεται πως είναι ο φόβος για το «διαφορετικό» και τις πιθανές αλλαγές που αυτό επιφέρει. Οι κοινωνίες ανέκαθεν συνήθιζαν να φέρονται μειωτικά στους ανθρώπους που παρέκκλιναν από τις νόρμες τους, στους «άλλους», τους «διαφορετικούς», τους «ξένους».

Οι μαζικές πληθυσμιακές μετακινήσεις των τελευταίων ειδικά χρόνων, θέτουν υπό αμφισβήτηση την έννοια του σύγχρονου κράτους που βασίζεται στις κατασκευές της εδαφικής κυριαρχίας (υπηκοότητα, ανθρώπινα δικαιώματα, πολιτογράφηση, σύνδεσμος με ένα κράτος) και συνιστούν ένα ανησυχητικό στοιχείο αφού σπάνε την ταύτιση μεταξύ ανθρώπου και πολίτη, δημιουργώντας κρίση στις κυρίαρχες δομές (Agamben, 2015). Έτσι, εύκολα η μετανάστευση μπορεί να γίνει αντιληπτή ως απειλή για την εθνική ταυτότητα της χώρας υποδοχής και ως κίνδυνος για την κοινωνική της συνοχή, εφόσον αυτή έχει δομηθεί πάνω στο ιδεολόγημα της ομοιογένειας

Στο πλαίσιο των δυτικών κοινωνιών, η μετανάστευση χρησιμοποιήθηκε αρχικά για την εξυπηρέτηση των ευρύτερων οικονομικών, κοινωνικών και ιδεολογικών αναγκών των πρώτων βιομηχανικών κοινωνιών. Οι ίδιες κοινωνίες άρχισαν να αντιμετωπίζουν τη μετανάστευση ως κοινωνικό πρόβλημα, να στιγματίζουν τους μετανάστες ως ανεπιθύμητους, να τους περιθωριοποιούν και να επιδεικνύουν ρατσιστικές συμπεριφορές απέναντί τους, όταν οι τελευταίοι έπαψαν να είναι απαραίτητοι για την παραγωγική διαδικασία.

Η ενσωμάτωση και η ένταξη των μεταναστών στην οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική πραγματικότητα των κρατών υποδοχής έχει αναδειχθεί σήμερα σε μείζον πολιτικό διακύβευμα για τις κυβερνήσεις και την κοινωνία των πολιτών. Τα μεταναστευτικά ρεύματα που διαδέχονται το ένα το άλλο, αποτελούν πραγματική πρόκληση για όλα τα ευρωπαϊκά κράτη και δημιουργούν στην Ευρώπη την πεποίθηση ότι δεν αρκεί η εθνική αντιμετώπιση αλλά χρειάζεται συνεκτική κοινή πολιτική.

Ως «κοινωνική ένταξη» ορίζεται *«η διαδικασία η οποία διασφαλίζει ότι αυτοί που αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο φτώχειας και αποκλεισμού, θα αποκτήσουν τις απαραίτητες ευκαιρίες και τους πόρους για να συμμετέχουν πλήρως στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή και να απολαμβάνουν ένα επίπεδο διαβίωσης που θεωρείται κανονικό στην κοινωνία που ανήκουν»* (Γεώργιας, 2007).

Ένας άλλος ορισμός που προτείνεται από την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (E.E.S.C.) της Ε.Ε. είναι αυτός της πολιτικής ένταξης, *«που βασίζεται στη σταδιακή εξίσωση των δικαιωμάτων και καθηκόντων των μεταναστών, όπως και της πρόσβασής τους σε αγαθά και υπηρεσίες, με τα δεδομένα που ισχύουν και για τον*

υπόλοιπο πληθυσμό, υπό συνθήκες ίσων ευκαιριών και ίσης αντιμετώπισης» (Ε.Ο.Κ.Ε., 2002).

Πολλές φορές ο όρος κοινωνική συνοχή χρησιμοποιείται σχεδόν ως ταυτόσημος με τον όρο ένταξη (Entzinger H., Biezeveld R., 2003), όμως η κοινωνική συνοχή είναι όρος ευρύτερος και δεν αναφέρεται μόνο σε μεταναστευτικούς πληθυσμούς αλλά και σε άλλες κοινωνικές ομάδες.

Οι όροι «ένταξη» και «ενσωμάτωση» παραπέμπουν σε διαφορετικά αλλά και αλληλοεξαρτώμενα φαινόμενα. Όλοι οι τομείς της καθημερινής ζωής του ατόμου που σχετίζονται με τον δημόσιο βίο του (απασχόληση, κατοικία, γλώσσα, εκπαίδευση) αποτελούν τους βασικούς παράγοντες της κοινωνικής ένταξης, ενώ αντίθετα οι τομείς που σχετίζονται με τον ιδιωτικό βίο (οικογένεια, θρησκεία, πολιτισμικές διαστάσεις και συμπεριφορές) παραπέμπουν στη διαδικασία της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Με την έννοια αυτή, η διάκριση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού βίου, θεμελιώδης αρχή των δημοκρατικών κοινωνιών, προσανατολίζει καθοριστικά τις διαδικασίες ένταξης και ενσωμάτωσης για τους μετανάστες.

Η ενσωμάτωση, αναφέρει η Schnapper, είναι *«το αποτέλεσμα της υποταγής των πρακτικών και των συμπεριφορών των ατόμων στους κανόνες της συνολικής κοινωνίας»* (Schnapper, 1991).

Η ένταξη είναι μια δυναμική, αμφίδρομη διαδικασία αμοιβαίας προσαρμογής, η οποία προϋποθέτει αφενός μεν την πρόθεση - δέσμευση της κοινωνίας υποδοχής να υποδεχτεί τους μετανάστες, επιδεικνύοντας σεβασμό στα δικαιώματα και τον πολιτισμό τους και δημιουργώντας τους την αίσθηση του «ανήκειν», αφετέρου δε την προθυμία των ίδιων των μεταναστών να αφήσουν πίσω τους ένα μέρος της εθνικής και πολιτισμικής τους ταυτότητας και να ενταχθούν στη νέα κοινωνία. Μέχρι σήμερα, η εκπλήρωση των στόχων της ένταξης των μεταναστών παραμένει ανεπιτυχής διεθνώς (Βαρουξή, Σαρρής, 2012), αφού οι κοινωνίες υποδοχής αρνούνται ουσιαστικά να κατανοήσουν ότι οι μετανάστες, μαζί με τους φόβους και τις ελπίδες τους, μεταφέρουν τις αξίες, τη νοοτροπία, τις συνήθειες και γενικά κομμάτια της κουλτούρας τους και του δικού τους οικείου πολιτισμικού πλαισίου.

Παρά τα διαφορετικά πρότυπα ενσωμάτωσης που καταγράφονται στη βιβλιογραφία (αφομοιωτικό, πολυπολιτισμικό, διαπολιτισμικό), διαπιστώνουμε πως δεν υπάρχει ένα μοντέλο - πρότυπο ένταξης που να κυριαρχεί, αλλά ένας συνδυασμός

πολιτικών, οι οποίες προσαρμόζονται και εξαρτώνται από τις ιδιαίτερες συνθήκες και τα πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια του κάθε κράτους (Heckmann, Schnapper, 2003). Έτσι, παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τη διαδικασία ένταξης - ενσωμάτωσης των μεταναστών είναι αφενός μεν το πολιτικό σύστημα κάθε χώρας, το κατά πόσο δηλαδή προωθούνται στρατηγικές συνύπαρξης και σεβασμού των διαφορετικών εθνοτικών ομάδων (πολυπολιτισμικότητα) ή στρατηγικές διατήρησης της πολιτισμικής ομοιογένειας (πολιτική αφομοίωσης) (Chrisochoou X. 2004), αφετέρου δε τα κοινωνικά δίκτυα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των μεταναστευτικών ομάδων (Bloch, 2002). Είναι γεγονός, ωστόσο, πως το ζήτημα της ενσωμάτωσης των μεταναστών δεύτερης γενιάς έχει δημιουργήσει ισχυρό κίνητρο αναθεώρησης πολλών μοντέλων, τα οποία στις μέρες μας θεωρούνται έως και παρωχημένα (Simon, 2007).

Τα στάδια κοινωνικής ένταξης του «κύκλου μεταναστευτικής ζωής» είναι τρία (Baldwin-Edwards, 2004): Το πρώτο αναφέρεται στη νόμιμη διαμονή, την αγορά εργασίας, και τη στέγαση, το δεύτερο σχετίζεται με την παιδεία, την υγεία και τις κοινωνικές υπηρεσίες και το τρίτο περιλαμβάνει την κτήση της ιθαγένειας, τη συμμετοχή στην πολιτική ζωή του κράτους και την ανεκτικότητα που επιδεικνύει στο διαφορετικό η κοινωνία υποδοχής.

Στο πλαίσιο της μεταναστευτικής πολιτικής της Ε.Ε. έχουν εκπονηθεί σημαντικές μελέτες κι έχουν υλοποιηθεί δράσεις και προγράμματα ενταξιακού χαρακτήρα που έχουν σαν στόχο την ενθάρρυνση της πλήρους συμμετοχής των μεταναστών σε όλες τις πτυχές της συλλογικής ζωής των τοπικών κοινωνιών, την πρόσβασή τους χωρίς διακρίσεις σε βασικά δικαιώματα και αγαθά, καθώς και την καταπολέμηση ρατσιστικών στάσεων και συμπεριφορών. Προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος αυτός, προτείνονται μέτρα όπως τα ακόλουθα (European Agenda, COM, 2011) :

- ύπαρξη σαφούς νομοθετικού πλαισίου για την ισότιμη μεταχείριση.
- ανάληψη δράσεων για την καταπολέμηση των διακρίσεων και την αντιμετώπιση του κοινωνικού και θεσμικού ρατσισμού εναντίον των μεταναστών.
- σεβασμός στον πολιτισμό, τις αξίες και τις παραδόσεις των μεταναστών
- διευκόλυνση της πρόσβασης των μεταναστών στην αγορά εργασίας.

- διευκόλυνση της πρόσβασης στην εκπαίδευση και την επιμόρφωση με τη δημιουργία προγραμμάτων που προωθούν την εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής.
- βελτίωση της πρόσβασης στην υγεία και την κοινωνική πρόνοια.
- βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των μεταναστών.
- προώθηση της πολιτικής συμμετοχής των μεταναστών μέσω της παροχής δικαιώματος ψήφου σε τοπικό επίπεδο και ενίσχυση της συμμετοχής των μεταναστευτικών συλλόγων στις διαδικασίες χάραξης και εφαρμογής των πολιτικών ένταξης.
- καταπολέμηση της απομόνωσης και ενίσχυση της συνάντησης και αλληλεπίδρασης του γηγενούς και του μεταναστευτικού πληθυσμού.

Στην Ελλάδα η συζήτηση για τους «ξένους» εγκλωβίστηκε επί σειρά ετών στο οξύ πρόβλημα της παράνομης μετανάστευσης, με αποτέλεσμα το μεταναστευτικό ζήτημα να εξαντληθεί σε διαδικασίες νομιμοποίησης και η όποια πολιτική ένταξης να αποκτήσει χαρακτήρα προσωρινό και επιφανειακό. Το αυστηρό και άκαμπτο θεσμικό πλαίσιο επέτεινε βέβαια το ήδη υπάρχον πρόβλημα. Κι ενώ η πρώτη γενεά μεταναστών διεκδίκησε τη νομιμοποίησή της, ελπίζοντας σε μια επιτυχημένη ενσωμάτωση στην ελληνική κοινωνία, η δεύτερη γενιά βρέθηκε για πολλές δεκαετίες στο απόλυτο σκοτάδι.

Είναι αυτονόητο πως δεν υπάρχει κοινωνική ένταξη με ανυποχώρητα μέρη. Οι παραβιάσεις των δικαιωμάτων των μεταναστών και οι διακρίσεις που υφίστανται ως προς την πρόσβασή τους σε βασικά οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά αγαθά, όπως η εκπαίδευση, η υγεία και η εργασία, είναι αποτέλεσμα ενός ανεπαρκούς, πλήρως αναποτελεσματικού νομοθετικού πλαισίου, αλλά και μιας αδυναμίας άρσης των ισχυρά εδραιωμένων, τις τελευταίες τουλάχιστον δεκαετίες, στην ελληνική κοινωνία αρνητικών στερεότυπων αναφορικά με τους μετανάστες. Τα δεδομένα αυτά στις παρούσες συνθήκες οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής δυσπραγίας είναι ικανά να οδηγήσουν σε ακραία φαινόμενα ρατσισμού και ξενοφοβίας.

Στον αντίποδα των προαναφερόμενων βρίσκεται ο «κοινωνικός αποκλεισμός», ένας όρος που έχει αμφισβητηθεί κι έχει δεχτεί ισχυρή κριτική. Ο αποκλεισμός, ο οποίος σύμφωνα με τον Weber αποτελεί «μια μορφή κοινωνικής

περιχαράκωσης» (Burchardt, 2006), ως όρος φαίνεται πως χρησιμοποιήθηκε για να αντικαταστήσει τον όρο της φτώχειας.

Ως φαινόμενο σχετίζεται με τον περιορισμό πρόσβασης σε κοινωνικά αγαθά και δημόσιες δομές, γεγονός που αναπόφευκτα οδηγεί σε οικονομική δυσπραγία και περιθωριοποίηση. Οι αποκλεισμένοι αυτού του είδους έχουν σχεδόν ανύπαρκτη σχέση με τους κρατικούς μηχανισμούς παραγωγής και διανομής πόρων, όπως είναι η εκπαίδευση, η υγεία και η αγορά εργασίας.

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού στη σύγχρονη χρήση του ανάγεται στη γαλλική θεωρητική παράδοση και αρχικά ταυτίστηκε με την έννοια της φτώχειας και της ανεπάρκειας εισοδήματος. Εμφανίστηκε για πρώτη φορά στη Γαλλία τη δεκαετία του 1960, όταν οι φτωχοί χαρακτηρίστηκαν ως «αποκλεισμένοι» από μερίδα του πολιτικού, ακαδημαϊκού και δημοσιογραφικού κόσμου της εποχής (Φερώνας, 2008). Ο Ρενέ Λενουάρ, Γ.Γ. Κοινωνικής Πολιτικής της γαλλικής κυβέρνησης, χρησιμοποίησε τον όρο «κοινωνικός αποκλεισμός» για πρώτη φορά στη Γαλλία το έτος 1974, κάνοντας λόγο για τις διάφορες πληθυσμιακές ομάδες (άτομα με ειδικές ανάγκες, ηλικιωμένοι, μονογονεϊκές οικογένειες κ.λ.π.) που ζούσαν στο περιθώριο, δεν είχαν πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες και αγαθά που προσφέρονταν από το κράτος και δεν καλύπτονταν από το κρατικό δίκτυο κοινωνικής προστασίας (Φερώνας, 2008).

Έκτοτε, ο όρος χρησιμοποιείται αρκετά συχνά για να περιγράψει οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες και με τρόπο ώστε να συμπληρώνει την έννοια της εισοδηματικής φτώχειας. Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός σχετίζονται αλλά δεν ταυτίζονται. Ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί μια έννοια ευρύτερη και πιο περιεκτική από την παραδοσιακή έννοια της φτώχειας, αφού *«αναφέρεται στη δομική και πολυδιάστατη φύση των διαδικασιών, διαμέσου των οποίων άτομα ή κοινωνικές ομάδες αποκλείονται από το σύνολο των κοινωνικών ανταλλαγών, πρακτικών και δικαιωμάτων που συνιστούν τους βασικούς θεσμούς οικονομικής και κοινωνικής ενσωμάτωσης»* (Φερώνας, 2008).

Σύμφωνα μάλιστα με την Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων *«Ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν σημαίνει μόνο ανεπαρκές εισόδημα. Υπερβαίνει ακόμη και τη συμμετοχή στην εργασιακή ζωή, εκδηλώνεται σε τομείς όπως η στέγαση, η εκπαίδευση, η υγεία και η πρόσβαση σε υπηρεσίες. Θίγει όχι μόνο άτομα που έχουν*

υποστεί σοβαρή οπισθοδρόμηση, αλλά και κοινωνικές ομάδες, ιδιαίτερα σε αστικές και αγροτικές περιοχές, οι οποίες αποτελούν αντικείμενο διάκρισης, διαχωρισμού ή εξασθένησης των παραδοσιακών μορφών των κοινωνικών σχέσεων» (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1994).

Το κείμενο που εισήγαγε για πρώτη φορά τον κοινωνικό αποκλεισμό στην κοινοτική ατζέντα δημοσιεύτηκε από την Επιτροπή της Ε.Ε. το 1988. Οι μεταναστευτικές ομάδες και ιδιαίτερα τα μέλη εκείνα που βρίσκονται σε καθεστώς παρανομίας ή ημιπαρανομίας, διαθέτουν χαρακτηριστικά που διευκολύνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό. Η δυσμενής οικονομική τους κατάσταση, οι πολιτισμικές διαφορές με τη χώρα υποδοχής, οι κατασταλτικοί μηχανισμοί, ο φόβος, η επιφυλακτικότητα αλλά και η άγνοια των κρατικών θεσμών, των κανόνων και των δικαιωμάτων τους, τους καθιστούν ομάδα υψηλού κινδύνου που εύκολα μπορεί να οδηγηθεί στον στιγματισμό και την περιθωριοποίηση.

Στη χώρα μας ο όρος εμφανίστηκε το 1990, στις αρχές δηλαδή της δεκαετίας κατά την οποία η Ελλάδα άρχισε να βρίσκεται αντιμέτωπη με μια τεράστια πρόκληση, να ζει ειρηνικά και δημοκρατικά με άτομα και ομάδες που γίνονται κατανοητά ως πολιτισμικά «άλλοι». Από τότε και έως σήμερα, η πραγματικότητα αυτή έχει θέσει στην ελληνική κοινωνία επιτακτικά ερωτήματα που σχετίζονται με τη διαχείριση ενός κοινωνικά και πολιτισμικά μεγάλου φορτίου ετερότητας και έχει αναθέσει στην ελληνική πολιτεία το θέμα της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών.

Χαρακτηριστικά και αναφορικά με την πρόσβαση των μεταναστών στο σύστημα υγείας, μπορούμε να αναφέρουμε πως μέχρι το 2001 και σύμφωνα με το άρθρο 54 του Ν. 2910/2001, οι διευθυντές όλων των θεραπευτηρίων είχαν την υποχρέωση να ενημερώνουν τις αστυνομικές αρχές για την άφιξη αλλοδαπών σε αυτά. Μόλις το 2016 με το νόμο 4368/2016, θεσπίστηκε για πρώτη φορά το δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης σε όλες τις δημόσιες δομές υγείας για την παροχή νοσηλευτικής και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης σε ανασφάλιστους και σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.

Σε ό,τι αφορά τώρα τα εργασιακά ζητήματα, μια κεντρική διαπίστωση είναι ότι η πρώτη μεταναστευτική γενιά υπέστη πολλές διακρίσεις και ανελεύθερη εκμετάλλευση, ενώ η δεύτερη γενιά είναι περισσότερο καταρτισμένη και συμμετέχει με πιο ευνοϊκούς όρους στην αγορά εργασίας. Το μόνο μελανό σημείο είναι η

απαγόρευση της απορρόφησής τους στον δημόσιο τομέα, διαδικασία για την οποία απαιτείται η κτήση της ελληνικής ιθαγένειας.

Αν και στη χώρα μας δεν υπάρχει παράδοση ξενοφοβίας και ρατσισμού, το ζήτημα της μετανάστευσης συνδέεται στενά με μια σειρά από κρίσιμα θέματα διαχείρισης της εθνικής ταυτότητας και αποδοχής της ετερότητας, ενώ διαχωρισμοί και κατηγοριοποιήσεις, όπως «ομογενείς», «αλλογενείς», «έλληνες πολίτες» και «αλλοδαποί», εξακολουθούν να παγιώνουν αντιλήψεις για τα θετικά ή αρνητικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά των «ξένων». Η Ελλάδα, τουλάχιστον στο παρελθόν, ποτέ δεν αντιμετώπιζε αρνητικά και με καχυποψία τους μετανάστες. Σήμερα όμως που καθημερινά γίνεται αποδέκτης μεγάλων μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών και μάλιστα σε μια περίοδο έντονης οικονομικής κρίσης για την ίδια, η κατάσταση φαίνεται να αλλάζει. Παρόλα αυτά η ελληνική κοινωνία εξακολουθεί ακόμη να διαθέτει φιλικό μεταναστευτικό προφίλ και να αντιστέκεται σθεναρά απέναντι στον ρατσιστικό λόγο.

1.4. Μετανάστες πρώτης και δεύτερης γενιάς

Ως μετανάστες πρώτης γενιάς χαρακτηρίζονται όλοι οι πολίτες τρίτων χωρών κυρίως, που έφθασαν στην Ελλάδα από τις αρχές της δεκαετίας του '80 έως τα μέσα της δεκαετίας του '90 σε καθεστώς μερικής ή απόλυτης παρανομίας, αναζητώντας διέξοδο στα πολιτικά και οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν στις χώρες τους και προσδοκώντας να αποκτήσουν καλύτερη ποιότητα ζωής. Βασικό ζητούμενό τους επί σειρά δεκαετιών αποτέλεσε η νομιμοποίησή τους καθώς και η διεκδίκηση κοινωνικών και προνοιακών δικαιωμάτων.

Ως μετανάστες δεύτερης γενιάς χαρακτηρίζονται οι μετανάστες που διαδέχονται την πρώτη γενιά. Πρόκειται ουσιαστικά για τα παιδιά των μεταναστών, τα οποία είτε έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα, είτε έχουν μεταναστεύσει σ' αυτή από την παιδική τους ηλικία, διαμένουν μόνιμα στη χώρα και έχουν ενταχθεί πλήρως στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα (Ε.Ε.Τ.Α.Α, 2009). Με βάση τον χρόνο και τον τρόπο εγκατάστασής τους, κατατάσσονται σε διάφορες ομάδες, ανάλογα με το αν εισήλθαν νόμιμα ή παράνομα, μόνα τους ή με τους γονείς τους, αν μετανάστευσαν σε παιδική ή εφηβική ηλικία ή αν γεννήθηκαν στη χώρα μας. Στη συντριπτική τους

πλειονηφία ανήκουν στα αδύναμα κοινωνικά στρώματα και είναι ευάλωτα σε κάθε είδους αποκλεισμό που σχετίζεται με την ταξική τους θέση.

Ο όρος «μετανάστες δεύτερης γενιάς» δεν θεωρείται ακριβής, με την έννοια ότι τα περισσότερα από τα μέλη αυτής της γενιάς, ενήλικες αρκετοί από αυτούς, σπουδαστές ή απόφοιτοι ελληνικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και ενταγμένοι στην ελληνική κοινωνία, δεν διαθέτουν μεταναστευτική εμπειρία, ούτε καν μεταναστευτική μνήμη – νοσταλγία, αφού γεννήθηκαν στην Ελλάδα ή ήρθαν στη χώρα μας σε μικρή ηλικία. Η Ελλάδα είναι η μόνη πατρίδα που έχουν γνωρίσει, τα ελληνικά είναι η γλώσσα τους και η ελληνική κοινωνία είναι το πλαίσιο στο οποίο μεγάλωσαν.

Πρόκειται για νέους ανθρώπους, κοινωνικοποιημένους στο ελληνικό σχολείο και την ελληνική γειτονιά, οι οποίοι σε τίποτα δεν διαφέρουν από τους Έλληνες συνομήλικούς τους σε ό,τι αφορά τις προσδοκίες, τις φιλοδοξίες και τα όνειρα ζωής. Το μόνο που τους διαφοροποιεί είναι ότι όλα αυτά προσκρούουν στο νομικό έλλειμμα της ελληνικής υπηκοότητας.

Παρά το γεγονός ότι οι μετανάστες δεύτερης γενιάς διατηρούν ισχυρούς δεσμούς με την Ελλάδα και λιγότερους έως ελάχιστους με τη χώρα καταγωγής τους, συχνά νιώθουν ως πολίτες δεύτερης κατηγορίας αφού η ελληνική πολιτεία δεν τους παρέχει αυτά που δικαιωματικά τους ανήκουν.

Οι μετανάστες πρώτης γενιάς, κατά την είσοδό τους στη χώρα μας, παράνομοι, ημιπαράνομοι και στην πλειονότητά τους οικονομικά ενδεείς, ήρθαν αντιμέτωποι με έναν διαφορετικό χάρτη κοινωνικών αξιών, ο οποίος πολλές φορές ήταν διαμετρικά αντίθετος από εκείνον που οι ίδιοι είχαν ενστερνιστεί πριν φύγουν από την πατρίδα τους. Ο τρόπος ζωής, η αντίληψη για την οικογένεια, την πατρίδα, τη θρησκεία, διέφεραν ριζικά από τις αντίστοιχες αξίες της χώρας τους. Έχοντας ως στόχο την ένταξή τους, ξεκίνησαν την οδυνηρή και συχνά μακρόχρονη διαδικασία αποστασιοποίησης από την χώρα αποστολής, απορρίπτοντας μέρος της ιστορίας τους και ταυτόχρονα τη διαδικασία προσέγγισης της νέας κοινωνίας υποδοχής. Άλλωστε, *«ο μετανάστης μαθαίνει να δίνει τη συνολική εντύπωση μιας παρουσίας και συμπεριφοράς αόρατης στα μάτια του γηγενή γνώστη και κριτή. Αντιλαμβάνεται πολύ καλά ότι όλα τα στοιχεία γύρω από τον κοινωνικό αποκλεισμό του έχουν να κάνουν με τον αρνητικό καθορισμό του μετανάστη: δεν είναι Έλληνας, δεν είναι χριστιανός, δεν*

είναι πολίτης του κράτους» (Συλλογικό, 1998). Προκειμένου να περιορίσουν την περιθωριοποίησή τους, άρχισαν να μαθαίνουν τη γλώσσα και να υιοθετούν συνήθειες των ντόπιων, έτσι ώστε να μην γίνεται αντιληπτή η διαφορετικότητά τους.

Οι μετανάστες λοιπόν πρώτης γενιάς, ερχόμενοι στην Ελλάδα αναγκάστηκαν να αναθεωρήσουν μέρος του κοινωνικού αξιακού συστήματος που ήδη έφεραν από τη χώρα καταγωγής τους. Τα παιδιά τους όμως συχνά έρχονται αντιμέτωπα με πολύ δυσκολότερες καταστάσεις. Νιώθουν, τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια της ζωής τους, να αιωρούνται ανάμεσα σε δύο κόσμους. Στο σπίτι κυριαρχεί ένας παραδοσιακός τρόπος ζωής, αφού συνήθως οι γονείς τους μιλούν στη γλώσσα της ιδιαίτερης πατρίδας τους και αγωνιούν για να τους μεταδώσουν ήθη, έθιμα και αξίες της χώρας τους. Τα ίδια παλεύουν ανάμεσα στον παραδοσιακό και τον σύγχρονο τρόπο ζωής, αντιμετωπίζοντας πολλαπλά διλήμματα : αν ακολουθήσουν τον σύγχρονο τρόπο ζωής, θα έρθουν σε σύγκρουση με το στενό οικογενειακό τους περιβάλλον κι αν ακολουθήσουν τον παραδοσιακό τρόπο ζωής, θα αντιμετωπίσουν προβλήματα ένταξης στη νέα τους πατρίδα. Γι' αυτό συνήθως πορεύονται με μια όχι και τόσο ξεκάθαρη ταυτότητα.

Η ένταξή τους ωστόσο στην ελληνική κοινωνία, παρά τα εμπόδια και τις όποιες δυσκολίες, επιτυγχάνεται με περισσότερο ομαλό τρόπο. Τα μεταναστούπολα, ακριβώς επειδή είναι παιδιά, αλλά και αργότερα, κατά την περίοδο της εφηβείας, είναι πιο ανοιχτά και περισσότερο δεκτικά απέναντι στη διαφορετικότητα. Άλλωστε, είτε έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα είτε έχουν έρθει εδώ σε μικρή ηλικία, συναναστρέφονται περισσότερο με τα ελληνόπουλα στο σχολείο, στη γειτονιά και στις εξωσχολικές τους δραστηριότητες, με αποτέλεσμα σιγά σιγά να απομακρύνονται από τα γονεϊκά παραδοσιακά πρότυπα, χωρίς βέβαια να απαλλάσσονται ολοκληρωτικά από το στίγμα του «ξένου», του «διαφορετικού». Το παρήγορο είναι πως και η στάση του γηγενή πληθυσμού απέναντί τους είναι τελείως διαφορετική από εκείνη που εισέπραξαν οι γονείς τους.

1.5. Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής μεταναστών

Α) ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα σημειώθηκαν οι σημαντικότερες πληθυσμιακές μετακινήσεις, γι' αυτό δίκαια ο αιώνας αυτός έχει χαρακτηριστεί ως «ο αιώνας της μετανάστευσης».

Η Ευρωπαϊκή Ήπειρος, σε όλη τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, υπήρξε ο βασικός πυρήνας τροφοδοσίας μεταναστών κυρίως στην Αμερική και την Αυστραλία, ενώ από το δεύτερο μισό του εικοστού αιώνα κι έπειτα μεταλλάχθηκε σε βασικό πυρήνα υποδοχής μεταναστών. Όλα σχεδόν τα ευρωπαϊκά κράτη γίνονται στις μέρες μας αποδέκτες μαζικών μεταναστευτικών ρευμάτων, ενώ υπολογίζεται ότι το 2015 μόνο, εισήλθαν περίπου 2,7 εκατομμύρια μετανάστες από τρίτες χώρες στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το φαινόμενο της μετανάστευσης δεν άφησε ανεπηρέαστη και την Ελλάδα, η οποία, αποτελώντας μέρος του δυτικού κόσμου, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 αλλά κυρίως του 1990, έγινε χώρα υποδοχής μεταναστών, ενώ παραδοσιακά ήταν μια χώρα αποστολής μεταναστών. Η Ελλάδα σήμερα αποτελεί χώρα προορισμού αλλά και πύλη εισόδου στην Ε.Ε. για εκατοντάδες χιλιάδες μετανάστες και πρόσφυγες, οι οποίοι καταφθάνουν καθημερινά με πρόθεση είτε να παραμείνουν στη χώρα μας είτε να συνεχίσουν την πορεία τους προς τις χώρες της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης.

Ένας μικρός αριθμός μεταναστών από ασιατικές και αφρικανικές χώρες άρχισε να καταφθάνει στην Ελλάδα τη δεκαετία του '80, χωρίς αυτό να αποκτά διαστάσεις μαζικού φαινομένου. Την ίδια περίοδο ξεκίνησαν και οι εισροές ομογενών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Μετά την κατάρρευση όμως των καθεστώτων της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, η εισροή παράνομων οικονομικών μεταναστών στη χώρα έγινε μαζική και ανεξέλεγκτη. Μετά το 1989 οι μετανάστες ήρθαν σε δύο κύματα: το πρώτο μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '90, στο οποίο κυριαρχούσαν οι Αλβανοί μετανάστες και το δεύτερο μετά το 1995, με μετανάστες από άλλες Βαλκανικές χώρες (Βουλγαρία, Ρουμανία), αλλά και την Ασία (Μπαγκλαντές, Πακιστάν) και την Αφρική.

Η Ελλάδα εξακολουθεί και σήμερα, παρά τη δυσμενή οικονομική συγκυρία στην οποία βρίσκεται, να συνιστά χώρα έντονου μεταναστευτικού ενδιαφέροντος, γεγονός που οφείλεται σε πολλούς παράγοντες. Οι σημαντικότεροι από αυτούς είναι : η γεωγραφική της θέση και τα εύκολα προσπελάσιμα σύνορά της, οι ραγδαίες οικονομικές αλλαγές που μείωσαν την οικονομική και κοινωνική απόσταση της από τις άλλες βορειοευρωπαϊκές χώρες, μετά την ένταξη της στην ΕΟΚ το 1981, η γειτνίασή της με περιοχές στις οποίες ζουν πληθυσμοί που δεν έχουν προοπτικές ανεύρεσης εργασίας στον τόπο τους, αλλά και το εύρος της παραοικονομίας και η εποχικότητα κλάδων όπως ο τουρισμός, η γεωργία και οι κατασκευές που δημιούργησαν ζήτηση για εργατικό δυναμικό (Χαλιάπα, 2009).

Η ακριβής ποσοτική διάσταση των μεταναστευτικών ροών είναι δύσκολο να απεικονισθεί επίσημα γιατί η συντριπτική πλειοψηφία των μεταναστών που εισήλθαν στην Ελλάδα τη δεκαετία του '90 ήταν παράνομοι. Το νόμιμο μεταναστευτικό απόθεμα όμως μπορεί να προκύψει από τα αποτελέσματα των απογραφών.

Σύμφωνα λοιπόν με επίσημα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛ.ΣΤΑΤ.), οι αλλοδαποί στην απογραφή του 1981 ανέρχονταν σε 180.000 άτομα. Μια δεκαετία αργότερα, στην απογραφή του 1991, ο πληθυσμός τους δεν μεταβλήθηκε, ενώ στην απογραφή του 2001 ο αριθμός τους σχεδόν τριπλασιάστηκε, καθώς καταγράφηκαν 762.000 άτομα που δεν κατείχαν την ελληνική υπηκοότητα. Το 2011, στην τελευταία απογραφή, ο πληθυσμός τους ανέρχεται πλέον στις 912.000, αυξημένος κατά 150 χιλ. σε σχέση με το 2001. Η Αλβανία είναι η χώρα από την οποία προήλθε η πλειονότητα των μεταναστών στην Ελλάδα. Υπολογισμοί δείχνουν ότι περίπου το 57.5% ή ακόμα και το 65% του συνόλου των μεταναστών στην Ελλάδα είναι Αλβανοί υπήκοοι (Μαρούκης, 2007).

Από το καλοκαίρι δε του 2015, πλήθος ελληνικών νησιών που βρίσκονται κοντά στα παράλια με την Τουρκία ήρθαν αντιμέτωπα με ένα μεγάλο προσφυγικό και μεταναστευτικό ρεύμα, το οποίο ξεπέρασε κάθε προηγούμενο.

Το φαινόμενο της αυξημένης εισροής μεταναστών και οι ποικίλες πολιτικές μετανάστευσης που ακολούθησαν, αποτέλεσαν παράγοντες κοινωνικής μεταβολής για το σύνολο της ελληνικής κοινωνίας.

B) ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Συνδεδεμένη με το μεταναστευτικό φαινόμενο και τη διαμόρφωση του είναι η μεταναστευτική πολιτική, η οποία επηρεάζει την ευρύτερη κοινωνική πραγματικότητα τόσο σε επίπεδο κοινωνικοοικονομικών σχέσεων, όσο και σε επίπεδο κοινωνικών αξιών.

Η μεταναστευτική πολιτική, έχοντας ως κύριο στόχο της να οργανώσει, να ελέγξει αλλά και να περιορίσει το μεταναστευτικό φαινόμενο, ορίζεται ως το σύνολο των μέτρων και των κοινωνικών πρακτικών που υιοθετούνται με βάση δύο απαραίτητους και συμπληρωματικούς άξονες, οι οποίοι (Δημουλάς – Παπαδοπούλου, 2004):

- Ρυθμίζουν και ελέγχουν την είσοδο, τη διαμονή και την απασχόληση των μη πολιτών μιας συγκεκριμένης κοινωνίας, θεσπίζοντας ταυτόχρονα μέτρα που ενθαρρύνουν την επιστροφή ή την προσωρινή διαμονή τους.
- Αντιμετωπίζουν τις ήδη εγκαταστημένες σε εθνικό έδαφος μεταναστευτικές ομάδες. Ο δεύτερος άξονας αποτελεί ουσιαστικά τον άξονα της καθαρής κοινωνικής πολιτικής και αφορά στην εκπαιδευτική και στεγαστική πολιτική, στις υιοθετούμενες πρακτικές της κοινωνικής ασφάλισης, υγείας και πρόνοιας, ή στις πολιτικές απασχόλησης που εφαρμόζονται στους νόμιμους μεταναστευτικούς πληθυσμούς.

Οι στόχοι της μεταναστευτικής πολιτικής είναι ευμετάβλητοι, αφού και το ίδιο το φαινόμενο της μετανάστευσης εξελίσσεται με γοργούς ρυθμούς, ενώ κατά τον σχεδιασμό της το κράτος δεν μπορεί να αναπτύξει έναν ουσιαστικό διάλογο με τους μετανάστες, αφού οι τελευταίοι, ακόμα κι αν είναι νόμιμοι, στερούνται συνήθως των πολιτικών τους δικαιωμάτων (Sciortino, 2000). Έτσι, τα σχετικά μέτρα χωρίς δοκιμαστική περίοδο και χωρίς να έχουν ελεγχθεί οι παράπλευρες ή ανεπιθύμητες επιπτώσεις τους, περνούν κατευθείαν σε φάση εφαρμογής.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει θέσει ως βασικό στόχο της την ανάπτυξη μιας μακρόπνοης και ολοκληρωμένης μεταναστευτικής πολιτικής, η οποία θα εξασφαλίζει την αποτελεσματική διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, την πρόληψη της παράνομης μετανάστευσης αλλά και την αλληλεγγύη και τη δίκαιη μεταχείριση των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στα κράτη μέλη της (Συνθήκη Ε.Ε & ΣΛΕΕ, άρθρο 79). Αυτός ο στόχος προώθησε κοινές πολιτικές και κοινωνικές

πρακτικές στα πεδία της μετανάστευσης, του δικαιώματος ασύλου και του καθεστώτος των προσφύγων μεταξύ των κρατών μελών (Συνθήκη Ε.Ε & ΣΛΕΕ, άρθρο 80). Η πραγματικότητα βέβαια αποδεικνύει πως οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν από την Ε.Ε. έως τώρα για την αντιμετώπιση του μεταναστευτικού ζητήματος, την έχουν απομακρύνει από τον αρχικό και βασικό της στόχο, καθιστώντας την ένα δυσπρόσιτο «φρούριο».

Η μεταναστευτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορεί να ταξινομηθεί σε τρεις περιόδους. Στην πρώτη περίοδο, μέχρι το 1997, προτεραιότητα αποτελεί η φύλαξη των συνόρων. Στη δεύτερη περίοδο, 1997-2004, διαφαίνεται η προσπάθεια ένταξης των μεταναστών, ενώ στην τρίτη περίοδο, δηλαδή από το 2004 και μετά, η Ε.Ε. προσανατολίζεται προς μια μορφή επιλεκτικής μετανάστευσης, προσπαθώντας να συνδυάσει τη νόμιμη μετανάστευση με την εργασία και να συνδράμει στην αντιμετώπιση και πάταξη της παράνομης μετανάστευσης (Βαρουζή, 2012).

Η εφαρμογή της μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα ασκείται πολυεπίπεδα, με αρμόδιο το Υπουργείο Εσωτερικών, τη Γενική Γραμματεία Μεταναστευτικής Πολιτικής και το Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής. Σε περιφερειακό επίπεδο ασκείται από αντίστοιχα Τμήματα και Διευθύνσεις της Αποκεντρωμένης Διοίκησης, ενώ σε επίπεδο Δημοτικών Αρχών τα Συμβούλια Ένταξης Μεταναστών αποτελούν μηχανισμούς υποστήριξης του όλου εγχειρήματος. Παράλληλα, λειτουργεί το Τμήμα Κοινωνικής Ένταξης στη Διεύθυνση Μεταναστευτικής Πολιτικής του Υπουργείου Εσωτερικών, το οποίο εκπροσωπεί το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης υπηκόων τρίτων χωρών.

Στις αρχές της δεκαετίας του '90, η ελληνική μεταναστευτική πολιτική, προσανατολισμένη κυρίως σε θέματα διασποράς ή απόδημου ελληνισμού και αντιμετωπίζοντας την είσοδο ξένων εργατών με τη λογική της προσωρινής παραμονής, δεν διέθετε νομοθετικό πλαίσιο για τον έλεγχο και τη διαχείριση μεταναστευτικών ροών. Πρόκειται για την εποχή που οι μετανάστες γίνονται μερικώς αποδεκτοί όταν «ελληνοποιούνται», «εκχριστιανίζονται» και αποκτούν ελληνικά ονόματα. Ο κρατικός μηχανισμός καθυστέρησε πολύ να αντιδράσει αλλά και να προσαρμοστεί στα νέα κοινωνικά δεδομένα, πολύ περισσότερο από όλες τις χώρες της Νότιας Ευρώπης που έγιναν αποδέκτες ισχυρών μεταναστευτικών κυμάτων. Τα μεταναστευτικά ζητήματα έως τότε ρυθμιζόνταν από τον νόμο 4310 του 1929, αναθεωρημένο το 1948, ο οποίος αφορούσε κυρίως σε θέματα εισόδου, παραμονής,

εργασίας και απέλασης αλλοδαπών. Η απουσία ενός συγκεκριμένου νομοθετικού πλαισίου οδήγησε πολλούς μετανάστες να βρίσκονται σε καθεστώς παρανομίας και την ελληνική Πολιτεία σε βεβιασμένες πολιτικές νομιμοποίησης (Παπαθεοδώρου, 2005).

Στα χρόνια βέβαια που ακολούθησαν, η ελληνική κοινωνία άρχισε να εξοικειώνεται με τη μεταναστευτική παρουσία.

Η πρώτη σύγχρονη νομοθετική προσπάθεια για τη διαχείριση του μεταναστευτικού ρεύματος και την πάταξη της λαθρομετανάστευσης στη χώρα μας πραγματοποιήθηκε με τον Ν. 1975/1991, ο οποίος λόγω του κατασταλτικού του χαρακτήρα, κρίθηκε ως αναποτελεσματικός (Κόντης, 2001).

Ακολούθησε ο Ν. 2910/2001, ο οποίος, παρά το αυστηρό του πνεύμα, επέφερε βελτιώσεις αναφορικά με το καθεστώς υπηκόων τρίτων χωρών που ήδη διέμεναν αρκετά χρόνια στη χώρα, τουλάχιστον σε εκπαιδευτικά και εργασιακά ζητήματα. Οι πολλές τροποποιήσεις ωστόσο του νόμου αυτού ανέδειξαν την τάση της ελληνικής πολιτείας να επιλύει πρόσκαιρα και αποσπασματικά τα ανακύπτοντα μεταναστευτικά ζητήματα. Ο Ν. 3386/2005, με πνεύμα περισσότερο αμυντικό, συνιστά την προτελευταία προσπάθεια της ελληνικής πολιτείας να συστηματοποιήσει τη νομοθεσία που αφορά στη διευθέτηση του νομικού καθεστώτος των υπηκόων τρίτων χωρών.

Υπό αυτές τις συνθήκες, ο νέος Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης (Ν. 4251/2014) εισάγει θετικές μεταβολές στο ήδη πολυκερατισμένο νομοθετικό πλαίσιο και το ευθυγραμμίζει με τις σχετικές οδηγίες της Ε.Ε.. Θετικό βήμα αποτελεί η συγκέντρωση του συνόλου σχεδόν της νομοθεσίας που αφορά στη νόμιμη μετανάστευση σε ενιαίο κείμενο νόμου, γεγονός που διευκολύνει και απλοποιεί την εργασία των αρμόδιων υπηρεσιών, αλλά και αποσαφηνίζει το θεσμικό πλαίσιο για κάθε ενδιαφερόμενο.

Αποτιμώντας συνολικά τη μεταναστευτική πολιτική της χώρας μας, παρατηρούμε πως για μεγάλο χρονικό διάστημα στην Ελλάδα η συζήτηση για τους ξένους εγκλωβίστηκε στο οξύ ζήτημα της παράνομης μετανάστευσης και αγνοήθηκε η ένταξη των νόμιμων μεταναστών, με αποτέλεσμα η πολιτεία να μην καταφέρει να παρακολουθήσει τις ευρύτερες ευρωπαϊκές εξελίξεις στο θέμα της νόμιμης μετανάστευσης.

Ουσιαστικά, ο έλληνας νομοθέτης κατάφερε μόνο να αντιδράσει και όχι να δράσει σε καταστάσεις που ήταν ήδη παγιωμένες στην ελληνική κοινωνία (παράνομη μετανάστευση, έλλειψη πρόσβασης των μεταναστών σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες, αυξανόμενη δυσφορία του γηγενούς πληθυσμού, έξαρση ξενοφοβικών αντιλήψεων) (Τριανταφυλλίδου, 2005), ενώ απέτυχε να δημιουργήσει ένα σταθερό μηχανισμό νομιμοποίησης και κοινωνικής ένταξης του μεταναστευτικού πληθυσμού.

Οι διάσπαρτες και συχνά αντιφατικές διατάξεις νόμου χαρακτηρίζονται από ασάφεια, η οποία καταδεικνύει *«την επιφυλακτικότητα με την οποία αντιμετωπίζει η ελληνική πολιτεία την πρόσβαση των αλλοδαπών σε μια ανοιχτή διαδικασία σταδιακής διεύρυνσης των δικαιωμάτων τους»* (Παπαθεοδώρου, 2010). Η τακτική αυτή αποδεικνύει ότι ο έλληνας νομοθέτης, αντιλαμβανόμενος το θέμα της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών περισσότερο ως μία διαδικασία κοινωνικής πειθάρχησης, επεμβαίνει συχνά εκ των υστέρων προκειμένου να δώσει λύσεις στο μεταναστευτικό ζήτημα με το «σταγονόμετρο» (Παπασιώπη-Πασιά, 2006).

1.6. Η δεύτερη γενιά μεταναστών ευάλωτη στον κοινωνικό αποκλεισμό - Μονόδρομος η κοινωνική ένταξή τους.

Η διαδικασία ενσωμάτωσης των μεταναστών δεύτερης γενιάς διαφέρει από αυτή της πρώτης, ωστόσο ο τρόπος και ο βαθμός ενσωμάτωσης της πρώτης, επηρεάζει τον τρόπο και τον βαθμό ενσωμάτωσης της δεύτερης, αποτελώντας ταυτόχρονα τον παράγοντα που καθορίζει τις μακροπρόθεσμες συνέπειες των μεταναστευτικών εισροών.

Παρόλο που τα περισσότερα μέλη αυτής της γενιάς έχουν γεννηθεί ή έχουν μεγαλώσει στη χώρα υποδοχής, έρχονται συχνά αντιμέτωπα με πολιτιστικές, γλωσσικές και κοινωνικές δυσκολίες ενώ συχνά γίνονται θύματα παγιωμένων προκαταλήψεων. Το παραγόμενο αποτέλεσμα είναι τα άτομα αυτά να έχουν μειωμένη αυτοπεποίθηση και χαμηλή αυτοεκτίμηση, αναφορικά με τον ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν στην οικονομική και πολιτική ζωής της χώρας υποδοχής (E.E.T.A., 2009).

Κατά την ένταξη των μεταναστών δεύτερης γενιάς λαμβάνονται υπόψη τρεις σημαντικές διαστάσεις: οι δομικές, οι κοινωνικο-πολιτισμικές καθώς και οι διαστάσεις που αφορούν στην ταυτότητα. Η πρώτη διάσταση αφορά στην ισότητα

των ευκαιριών, δηλαδή την ίση πρόσβαση στην παιδεία, τη στέγαση, την απασχόληση καθώς και το πολιτικό σύστημα. Η δεύτερη διάσταση σχετίζεται με την ομοιογένεια και την ετερογένεια, ενώ η τρίτη διάσταση εστιάζει στην κοινωνική συνοχή εν αντιθέσει με τον αποκλεισμό (E.E.T.A.A., 2009).

Οι διαδικασίες ένταξης προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες συνθήκες και τα πολιτικά, οικονομικά κοινωνικά και πολιτισμικά πλαίσια του κάθε κράτους. Σε επίπεδο πάντως εκπαιδευτικής αλλά και ευρύτερα κοινωνικής πολιτικής, υπήρξαν αρκετές προσεγγίσεις, οι οποίες μπορούν να συνοψιστούν σε πέντε κύρια μοντέλα: το αφομοιωτικό, το μοντέλο ενσωμάτωσης, το πολυπολιτισμικό, το αντιρατσιστικό και το διαπολιτισμικό μοντέλο (Νικολάου, 2011).

Σημαντικό ρόλο στις διαδικασίες ενσωμάτωσης των μεταναστών δεύτερης γενιάς έχουν οι εκπαιδευτικοί θεσμοί αλλά και οι κρατικοί μηχανισμοί χορήγησης ιθαγένειας.

Παρά το γεγονός ότι ο σεβασμός της ετερότητας του άλλου είναι εγγενές στοιχείο της Δημοκρατίας και η εκπαίδευση είναι ένας από τους παράγοντες που μπορούν να συμβάλουν στην υπέρβαση των εντάσεων που δημιουργεί η πολυπολιτισμικότητα, έχει παρατηρηθεί πως συχνά τα παιδιά των μεταναστών αντιμετωπίζουν δυσκολίες προσαρμογής, έχουν χαμηλές σχολικές επιδόσεις και πολλές φορές εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο. Τα παιδιά αυτά, ζώντας ανάμεσα σε δύο κόσμους, των οποίων οι κοινωνικοί κανόνες και οι αξίες βρίσκονται πολλές φορές σε αντίθεση, αντιμετωπίζουν συχνά πολλά προβλήματα σχολικής και κοινωνικής ένταξης.

Το πιο σοβαρό πρόβλημα με το οποίο έρχονται αντιμέτωπα ως αλλοδαποί μαθητές, είναι η ξαφνική διακοπή της επικοινωνίας με βάση τη μητρική τους γλώσσα, διακοπή που επιφέρει προβλήματα και στην εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής. Επιπλέον, η πλειοψηφία των αλλοεθνών μαθητών προέρχεται από χώρες των οποίων ο πολιτισμός, οι παραδόσεις ακόμη και η ίδια η ιστορία τους αποτελούν κεφάλαιο ιδιαίτερα υποτιμημένο για τις χώρες στις οποίες μεταναστεύουν. Το μορφωτικό κεφάλαιο που ήδη φέρουν, αγνοείται και δεν χρησιμοποιείται (Νικολάου, 2011). Η πολιτισμική τους ταυτότητα συχνά απαξιώνεται και, όταν η υποδοχή τους στο σχολικό περιβάλλον είναι εχθρική, επηρεάζεται και η στάση τους απέναντι στη γλώσσα και κατ' επέκταση στην ίδια την κοινωνία υποδοχής.

Στη χώρα μας η ποσοστιαία συμμετοχή των μαθητών με αλλοδαπούς γονείς στο συνολικό μαθητικό πληθυσμό, αυξάνεται με την πάροδο των χρόνων εξαιτίας, αφενός μεν της αύξησης του αριθμού τους και αφετέρου της μείωσης των μαθητών με γηγενείς γονείς (Τζωρτζοπούλου & Κοτζαμάνη, 2008). Η μαζική παρουσία μεταναστών μαθητών στο ελληνικό σχολείο, ιδιαίτερα τις τελευταίες δεκαετίες, διαμόρφωσε μια νέα πολυπολιτισμική και πολυφυλετική εκπαιδευτική πραγματικότητα και ταυτόχρονα κατέστησε σαφές πως δεν είναι δυνατόν να σχεδιάζεται πλέον εκπαιδευτική πολιτική χωρίς να λαμβάνεται υπόψη και η παρουσία αυτών των μαθητών.

Η εκπαιδευτική πολιτική της Ελλάδας στον τομέα της διαπολιτισμικότητας εγκαινιάστηκε τη δεκαετία του '80, με την εισαγωγή του θεσμού των τάξεων υποδοχής (Τ.Υ.) και των φροντιστηριακών τμημάτων (Φ.Τ.) για παιδιά παλλιννοστούντων (Ν. 1404/83). Είναι γεγονός ότι οι Τ.Υ. και τα Φ.Τ. λειτούργησαν και λειτουργούν σε μια κατεύθυνση γρήγορης προσαρμογής και αφομοίωσης των πολιτισμικά διαφορετικών μαθητών, αγνοώντας όμως το μορφωτικό κεφάλαιο που μεταφέρουν από τη χώρα προέλευσής τους, γι' αυτό και τα αποτελέσματα από τη λειτουργία τους έχουν αμφισβητηθεί έντονα από τον παιδαγωγικό κόσμο της χώρας.

Η σημαντικότερη ωστόσο καινοτομία στο θέμα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στη χώρα μας πραγματοποιήθηκε με τον Ν. 2413/1996. Αναμφίβολα ο νόμος αυτός επέφερε μεγάλες αλλαγές στην εκπαίδευση των μεταναστών μαθητών, όμως επειδή κινείται σε ένα παρακινδυνευμένα ευρύ πλαίσιο, περιέχει ασάφειες και δημιουργεί σύγχυση, αναφέρεται σε ξεχωριστά σχολεία, τάξεις ή τμήματα και σε δραστηριότητες που δεν αφορούν όλους τους μαθητές αλλά μόνο εκείνους που παρουσιάζουν γλωσσικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, συνιστώντας ουσιαστικά μια εθνοτική εκπαιδευτική προσέγγιση, δικαίως ανακύπτει το ερώτημα : σηματοδότησε η ελληνική εκπαιδευτική πολιτική με τη δημιουργία των διαπολιτισμικών σχολείων μια νέα, ελπιδοφόρα κατεύθυνση, ανταποκρίθηκε στα νέα δεδομένα του πολυπολιτισμικού ελληνικού σχολείου ή εξακολουθεί να οδηγεί τους αλλοεθνείς μαθητές στην περιθωριοποίηση και τον σχολικό – κοινωνικό αποκλεισμό;

Παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες ώστε το ελληνικό σχολείο να λειτουργεί στα ευρωπαϊκά πλαίσια, αυτό εξακολουθεί να διατηρεί τα μονογλωσσικά και μονοπολιτισμικά του χαρακτηριστικά, παρουσιάζοντας αρκετές αδυναμίες τόσο σε θεσμικό όσο και σε διοικητικό και

παιδαγωγικό επίπεδο. Φαίνεται πως είμαστε ακόμη μακριά από το στόχο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης, της συνεκπαίδευσης δηλαδή των παιδιών, με σεβασμό στην ετερότητα και τα ανθρώπινα δικαιώματα κι αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να δημιουργούνται ξενοφοβικές και ρατσιστικές συμπεριφορές σε βάρος των αλλοεθνών μαθητών. Οι συμπεριφορές αυτές οδηγούν σταδιακά στην εσωστρέφεια, την απομόνωση, την περιθωριοποίηση ή την εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών από την πλευρά των τελευταίων.

Όλα τα ανωτέρω συντελούν στη διαμόρφωση ενός εκπαιδευτικού περιβάλλοντος μη μορφωσιογόνου για τους αλλοεθνείς μαθητές, στο οποίο οφείλεται και το υψηλό ποσοστό σχολικής διαρροής τους. Τα παιδιά αυτά, συχνά στιγματισμένα, βιώνοντας την αποτυχία στη σχολική τάξη και την αποδοκιμασία στη σχολική αυλή, γίνονται καθημερινά όλο και πιο ευάλωτα στον αποκλεισμό.

Ένας άλλος προβληματικός τομέας για τους μετανάστες δεύτερης γενιάς στη χώρα μας είναι το καθεστώς διαμονής τους, αφού μετά τα 18 τους χρόνια παύουν να είναι παιδιά και χαρακτηρίζονται ως μετανάστες και μάλιστα μετανάστες που πρέπει να πληρώσουν για να αποκτήσουν άδεια νόμιμης παραμονής στη χώρα που γεννήθηκαν ή μεγάλωσαν, διαφορετικά αντιμετωπίζονται ως «ξένοι», παράνομοι μετανάστες. Είναι χαρακτηριστικό πως ειδικές ρυθμίσεις για τα παιδιά της δεύτερης γενιάς, ιδίως γι' αυτά που γεννιούνται στην Ελλάδα από πολίτες τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στη χώρα, θεσπίστηκαν για πρώτη φορά μόλις το 2008, με τον Ν. 3731/2008, ο οποίος και αναγνώρισε τα παιδιά των μεταναστών ως διακριτή, ευάλωτη κοινωνική ομάδα έναντι του υπόλοιπου μεταναστευτικού πληθυσμού. Πρόκειται για δύο ρυθμίσεις που περιλαμβάνονται στο άρθρο 40 του νόμου αυτού και έχουν ως στόχο *«την τακτοποίηση και τη δημιουργία καθεστώτος ασφάλειας για όλα τα παιδιά των μεταναστών που γεννιούνται στην Ελλάδα»* (Δ/νση Μεταναστευτικής Πολιτικής, 2009). Σύμφωνα μάλιστα με το άρθρο 40, παρ. 7 του εν λόγω νόμου, *«τέκνα υπηκόων τρίτων χωρών, τα οποία γεννήθηκαν και διαμένουν στην Ελλάδα και των οποίων οι γονείς εξακολουθούν να διαμένουν νόμιμα στη χώρα, μετά τη συμπλήρωση του 18ου έτους της ηλικίας τους και εφόσον έχουν διανύσει την πρωτοβάθμια και γυμνασιακή εκπαίδευση, αποκτούν, με απόφαση του Γενικού Γραμματέα της οικείας Περιφέρειας, την ιδιότητα του επί μακρόν διαμένοντος, κατά παρέκκλιση της διαδικασίας, των προϋποθέσεων και των κριτηρίων των άρθρων 67 και 68 του ν. 3386/2005, όπως, ισχύει, καθώς και του π.δ. 150/2006»*. Έτσι, έγινε ένα

βήμα ως προς την επίλυση των προβλημάτων διαμονής που αντιμετώπιζαν οι νεαροί αλλοδαποί. Ο νόμος αυτός είχε σαν στόχο τον εκσυγχρονισμό της προστασίας των ανήλικων μεταναστών που βρίσκονται στη χώρα (Κουτσούκου, 2010). Ωστόσο εξακολουθεί να παραμένει ως μελανό σημείο το γεγονός ότι και με αυτόν τον νόμο η συνέχιση της διαμονής των μεταναστών δεύτερης γενιάς εξαρτάται από το καθεστώς διαμονής των γονέων τους.

Το καθεστώς διαμονής επηρεάζει βέβαια και τις δυνατότητες πρόσβασης των μελών αυτής της γενιάς στην αγορά εργασίας, οι οποίες έτσι κι αλλιώς παραμένουν περιορισμένες σήμερα λόγω της τρέχουσας οικονομικής συγκυρίας όπου η ανεργία των νέων είναι σε υψηλά επίπεδα.

Τέλος, η δυνατότητα των παιδιών αυτών που γεννήθηκαν ή μεγάλωσαν στην Ελλάδα, να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια σηματοδοτεί την απόκτηση κατάληξης της ενταξιακής διαδικασίας ή του κοινωνικού αποκλεισμού τους. Το ζήτημα της κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας από δεύτερης και τρίτης γενιάς αλλοδαπούς έχει μεγάλη σημασία για την ομαλή κοινωνική ένταξη τους και την κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους, αφού οι ίδιοι αντιλαμβάνονται τη χώρα που γεννήθηκαν ως σημαντικό στοιχείο της ταυτότητας τους και δεν γνωρίζουν τις περισσότερες φορές άλλη πατρίδα. Μέχρι το 2010 η πολιτογράφηση αποτελούσε μονόδρομο για την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας από τα μέλη αυτής της γενιάς.

Συμπερασματικά, μπορούμε να αναφέρουμε πως οι μετανάστες δεύτερης γενιάς στην Ελλάδα συνεχίζουν να είναι ευάλωτοι στον κοινωνικό αποκλεισμό, αντιμετωπίζοντας σοβαρά προβλήματα και δυσκολίες που σχετίζονται κυρίως με τα εκπαιδευτικά και πολιτικά τους δικαιώματα αλλά και με το καθεστώς διαμονής τους και τη συμμετοχή τους στην αγορά εργασίας. Συγκεκριμένα, οι μετανάστες δεύτερης γενιάς στην Ελλάδα που δεν κατέχουν την ελληνική ιθαγένεια (Καμήλαλης, 2016):

- Δεν έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι (δεν έχουν λόγο δηλαδή για τα δρώμενα της χώρας στην οποία γεννήθηκαν ή μεγάλωσαν και στην οποία εξακολουθούν να ζουν).
- Έχουν περιορισμένη πρόσβαση στην αγορά εργασίας, καθώς στερούνται της δυνατότητας να ασκήσουν μια σειρά από επαγγέλματα που προϋποθέτουν την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας.

- Δεν έχουν τη δυνατότητα να εργασθούν ελεύθερα στις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αφού θεωρούνται πολίτες τρίτων χωρών.
- Συναντούν δυσκολίες στις συναλλαγές τους με τις δημόσιες υπηρεσίες. Χαρακτηριστικά και ως σχήμα οξύμωρο αναφέρεται πως δεν μπορούν να εκδώσουν ούτε πιστοποιητικό γέννησης ή οικογενειακής κατάστασης στη χώρα που γεννήθηκαν ή μεγάλωσαν.
- Προκειμένου να συνεχίσουν να μένουν στην Ελλάδα απαιτείται άδεια παραμονής, η χορήγηση της οποίας συνεπάγεται μεγάλη γραφειοκρατική ταλαιπωρία αλλά και οικονομική επιβάρυνση.

Μέσα σ' αυτό το περιβάλλον, στο οποίο συχνά αναπτύσσονται ξενοφοβικές ή ακόμα και ρατσιστικές συμπεριφορές, η δεύτερη γενιά μεταναστών βιώνει πολλαπλές διακρίσεις και αποκλεισμούς τόσο στον τομέα της ιδιωτικής συναναστροφής όσο και στον τομέα της δημόσιας συναλλαγής. Δεν είναι λίγες οι φορές που οι δημόσιες υπηρεσίες και οι κρατικοί λειτουργοί, φυλετικά φορτισμένοι και διαθέτοντας σοβαρά ελλείμματα ενημέρωσης και εκπαίδευσης, αντιμετωπίζουν τα παιδιά των μεταναστών με δυσλειτουργικό τρόπο, ο οποίος πολλές φορές αγγίζει ή και ξεπερνά τα όρια της ρατσιστικής συμπεριφοράς.

Μια «αόρατη γενιά» λοιπόν, που δεν μπορεί να συνδεθεί ούτε με τη χώρα καταγωγής ούτε με τη χώρα υποδοχής, η οποία επιμένει να τους στερεί βασικά και αυτονόητα δικαιώματα και ελευθερίες. Τις περισσότερες φορές τα μέλη αυτής της γενιάς δεν μιλούν άλλη γλώσσα εκτός από την ελληνική, αλλά παρόλα αυτά χαρακτηρίζονται ως μετανάστες. Η ένταξή τους στον ελληνικό κοινωνικό ιστό, κυρίως μέσω της χορήγησης της ελληνικής ιθαγένειας, σημαίνει εξάλειψη ανισοτήτων και αποτελεί ή θα έπρεπε να αποτελεί πολιτικό και κοινωνικό μονόδρομο καθώς και τη βασική προτεραιότητα της μεταναστευτικής μας πολιτικής.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

«Το δικαίωμα να έχεις δικαιώματα»
Hannah Arendt, «Το Ολοκληρωτικό Σύστημα»

2. Ιθαγένεια

2.1. Ιθαγένεια και Ιδιότητα του πολίτη

Τα μεταναστευτικά ρεύματα που διαδέχονται το ένα το άλλο αποτελούν πραγματική πρόκληση για τα ευρωπαϊκά κράτη, τα οποία επιβάλλεται πλέον να ξεπεράσουν τις εθνικές τους αναστολές και να χαράξουν υγιείς πολιτικές ενσωμάτωσης των μεταναστών. Στα πλαίσια αυτά, η ιδιότητα του πολίτη αναδεικνύεται σε μείζονα μηχανισμό κοινωνικής ένταξης ή κοινωνικοπολιτικού αποκλεισμού τους.

Η ιδιότητα του πολίτη είναι μια έννοια ρευστή με διαστάσεις αντικειμενικές (θεσμική αντιμετώπιση του ατόμου ως πολίτη - μέλους μιας πολιτειακής ομάδας) αλλά και υποκειμενικές (γνώση - συνείδηση του ατόμου ότι ανήκει σε μια πολιτειακή κοινότητα και συναισθηματική επένδυση της γνώσης αυτής) (Olson, 2008). Το αίσθημα βέβαια του «ανήκειν» νοηματοδοτείται με πολλούς τρόπους, αναφερόμενο άλλοτε στην ψυχική εγγύτητα με τα άλλα μέλη μιας κοινότητας, άλλοτε στην εδαφική γειτνίαση και άλλοτε στην πολιτική αλληλεγγύη (Condor, Gibson, & Abell, 2006).

«Η ιδιότητα του πολίτη είναι μια κοινωνική θέση που απονέμεται σε όλους, όσοι είναι πλήρη μέλη μιας κοινότητας. Όλοι όσοι την κατέχουν είναι ίσοι ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις με τις οποίες έχει εμπλουτιστεί αυτή η θέση. Δεν υπάρχει καθολική αρχή που να καθορίζει ποια θα είναι αυτά τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις» (Marshall T.H. & Bottomore T., 1995).

Ο Marshall προτείνει τη διάκριση της ιδιότητας του πολίτη σε τρία στοιχεία (Marshall T.H. & Bottomore T., 1995):

- το ατομικό στοιχείο (προσωπική ελευθερία, ελευθερία έκφρασης, σκέψης, πίστης κ.λπ.).
- το πολιτικό στοιχείο (δικαίωμα συμμετοχής στην άσκηση της πολιτικής δύναμης).

- το κοινωνικό στοιχείο (όλο το φάσμα δικαιωμάτων της ζωής ενός πολιτισμένου όντος σύμφωνα με το επίπεδο ζωής μιας συγκεκριμένης κοινωνίας).

Η ιδιότητα του πολίτη (citizenship), ως σημαντικό χαρακτηριστικό της απόφασης των ανθρώπων να συνυπάρξουν σε οργανωμένες κοινωνίες, αποτελεί νομική και πολιτική ιδιότητα, η οποία παραπέμπει σε δικαιώματα (εκλογικά δικαιώματα, συμμετοχή στο κράτος πρόνοιας) αλλά και υποχρεώσεις (φορολογία, στρατιωτικές υποχρεώσεις) στο πρόσωπο του ατόμου που την κατέχει. Έχει συνδεθεί στενά με έννοιες όπως είναι «η δημοκρατία, τα δικαιώματα, οι αξίες» και παραπέμπει σε «*διαφορετικά και δυνάμει αντιφατικά περιεχόμενα, όπως είναι η πολιτική αρετή, τα ατομικά συμφέροντα, το κοινό καλό, το εθνικό συμφέρον και η αξία της πολιτικής συμμετοχής*» (Μπάλιας, 2005).

Σύμφωνα με τον Μπαλτσιώτη, τα τελευταία χρόνια στις χώρες που αποτελούν μεταναστευτικούς προορισμούς, η ιδιότητα του πολίτη έκανε την εμφάνιση της συσχετιζόμενη με την έννοια της ιθαγένεια (Μπαλτσιώτης, 2017). Ουσιαστικά, μπορούμε να πούμε ότι η ιδιότητα του πολίτη ταυτίζεται με την ιθαγένεια, εκφράζοντας την αναγνώριση ίσων δικαιωμάτων στους κατόχους της, όπως και μια τυπική ισότητα συμμετοχής των φορέων της στη διαδικασία λήψης πολιτικών αποφάσεων.

Η έννοια της ιθαγένειας διαμορφώθηκε παράλληλα με τη δημιουργία των κρατών - εθνών στην ευρωπαϊκή ήπειρο κατά τον 19ο αιώνα, ενώ η ταύτισή της με την αρχή της εθνικότητας συντήρησε για πολλές δεκαετίες το ιδεολόγημα της εθνικής ομοιογένειας των κρατών. Πρόκειται για νομική κατασκευή που δημιουργεί σχέση μεταξύ ενός ατόμου κι ενός κράτους. Η απόκτηση της ιθαγένειας θεωρείται μέσο που διευκολύνει την ενσωμάτωση, χωρίς ωστόσο να είναι μοναδικό ούτε επαρκές ώστε να αποτρέπει προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού. Εξάλλου, η κατοχή της ιθαγένειας ενός κράτους δεν συνεπάγεται πάντα και ψυχολογική ταύτιση με τον πληθυσμό, τα συμφέροντα και τον πολιτισμό του εν λόγω κράτους. Ωστόσο, είναι κοινά αποδεκτό ότι η κτήση της ιθαγένειας ενθαρρύνει το αίσθημα του «ανήκειν» και της συμμετοχής στην πολιτική, κοινωνική, οικονομική και πολιτισμική ζωή του κράτους, ενώ διευκολύνει και την ενσωμάτωση των μεταναστών στη χώρα υποδοχής.

Η ιθαγένεια αποτέλεσε και εξακολουθεί να αποτελεί γενεσιουργό αιτία διακρίσεων αφού διαχωρίζει τους γηγενείς από τους αλλοδαπούς, προσδίδοντας στους τελευταίους μια περιθωριακή θέση. Την ίδια στιγμή βέβαια χρησιμοποιείται και ως υποκατάστατο άλλων κριτηρίων, όπως είναι η φυλετική ή η εθνοτική καταγωγή και η θρησκεία (Κοφίνης, 2016). Η ιδιότητα του πολίτη είναι, λοιπόν, μια διαφοροποιητική, μη στατική κατασκευή που χωρίζει αυτούς που την κατέχουν από τους υπόλοιπους. Αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της ιστορικής πορείας ενός κράτους και ως τέτοιο έχει τη δυνατότητα να μεταλλάσσεται διαρκώς. Το μόνο στοιχείο της που παραμένει στατικό και μη ευμετάβλητο είναι η ικανότητά της να διαιρεί τους ανθρώπους σε πολίτες και μη (Χριστόπουλος, 2012).

«Την ίδια στιγμή που η ιθαγένεια αναδεικνύεται σε δικαίωμα - μήτρα για την άσκηση ατομικών, πολιτικών ελευθεριών και κοινωνικών δικαιωμάτων, κατά βάση, παραμένει ένα προνόμιο που παραχωρείται από το κράτος ακριβώς στη βάση της άρνησης της οικουμενικής θεμελίωσης των δικαιωμάτων» (Χριστόπουλος, 2004).

Στην ελληνική νομική γλώσσα δεν γίνεται διάκριση μεταξύ των όρων «ιθαγένεια» και «υπηκοότητα», οι οποίοι έχουν στη χώρα μας ταυτόσημο περιεχόμενο, δηλώνοντας τον δημοσίου δικαίου νομικό δεσμό που συνδέει το άτομο με την πολιτεία, στον λαό της οποίας ανήκει (Δ/ση Ιθαγένειας, 2013).

2.2. Ιστορική αναδρομή του ελληνικού δικαίου Ιθαγένειας

Υποστηρίζεται ότι, αν και η έννοια της ιδιότητας του πολίτη – ιθαγένειας εμφανίστηκε πριν από την εγκαθίδρυση των εθνών-κρατών, τα κράτη, στις μέρες μας τουλάχιστον, υιοθετούν πολιτικές χορήγησης της ιθαγένειας με κριτήριο τα βασικά χαρακτηριστικά της εθνικής τους ταυτότητας.

Η ιστορία της ελληνικής ιθαγένειας αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της πολιτικής ιστορίας του κράτους καθώς αντανάκλα τις στρατηγικές αποκλεισμού και ένταξης που υιοθετήθηκαν κατά καιρούς, με την εφαρμογή πολλές φορές ετερόκλητων διοικητικών πρακτικών. Έτσι, οι εκάστοτε απαντήσεις της ελληνικής πολιτείας στο συνταγματικό ερώτημα «ποιος (δεν) έχει τα προσόντα να είναι Έλληνας» αντιπροσωπεύουν τις βαθύτερες στρατηγικές επιλογές ενσωμάτωσης ή αποκλεισμού. Οι στρατηγικές αυτές αντανάκλουν τους ανομολόγητους,

πραγματικούς ή φανταστικούς, φόβους εσωτερικών και εξωτερικών απειλών και διακρίνονται από μια αξιοθαύμαστη αντοχή στο χρόνο (Χριστόπουλος, 2004).

Η Ελλάδα είναι ένα έθνος-κράτος οργανωμένο στη βάση του δικαίου του αίματος (*jus sanguinis*). Το κριτήριο του «δικαίου του αίματος», η αυτοδίκαιη δηλαδή, με τη γέννηση, απόκτηση της ιθαγένειας του γονέα, συνιστά τη βάση τόσο του ελληνικού δικαίου ιθαγένειας όσο και του δικαίου ιθαγένειας πολλών κρατών σε όλον τον πλανήτη και συνδέεται άμεσα με την αντίληψη του ελληνικού έθνους ως μιας ομοιογενούς και αναλλοίωτης, διαχρονικής κοινότητας.

Το πρώιμο συνταγματικό κείμενο του 1821 με τίτλο «η Νομική Διάταξις της Ανατολικής Χέρσου Ελλάδος», προτάσσει τη θρησκευτική πίστη ως βασικό κριτήριο της πολιτικής ταυτότητας, αναφέροντας πως Έλληνες είναι «όσοι κάτοικοι της Ελλάδος πιστεύουσιν εις Χριστόν». Και σύμφωνα με τα επαναστατικά Συντάγματα που ακολούθησαν και τα οποία κινήθηκαν στην ίδια λογική για τη συγκρότηση της ιδιότητας του πολίτη, Έλληνες πολίτες είναι οι αυτόχθονες χριστιανοί, καθώς και όσοι ξένοι ήρθαν, αγωνίστηκαν ή και κατοίκησαν στην επαναστατημένη επικράτεια.

Με το Βασιλικό Διάταγμα της 27ης Δεκεμβρίου 1833 (Ν. 27-12-1933/8-01-1834), προβλέπεται η διαίρεση της ελληνικής επικράτειας σε δήμους και κοινότητες και η υποχρεωτική εγγραφή όλων των Ελλήνων υπηκόων σε αυτούς, προκειμένου να έχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν τα πολιτικά τους δικαιώματα. Έτσι με έναν ιδιότυπο τρόπο εξομοιώνεται η ιδιότητα του Έλληνα πολίτη με την ιδιότητα του δημότη, ενώ ταυτόχρονα με την πρακτική αυτή εξυπηρετείται και η ανάγκη καταγραφής του πληθυσμού του νεοσύστατου κράτους.

Ο πρώτος αυτοτελής νόμος σχετικά με την ελληνική ιθαγένεια δημοσιεύτηκε το 1835 (Ν. 15/27-05-1835) και ίσχυσε μέχρι το 1856, οπότε ψηφίστηκε και δημοσιεύτηκε ο «Αστικός Ελληνικός Νόμος» (Αστικός Νόμος της 29ης Οκτωβρίου 1856), στον οποίο υπερέχει απόλυτα το δίκαιο του αίματος και σύμφωνα με τον οποίο «Έλλην είναι ο εξ Έλληνος πατρός γεννηθείς». Το δίκαιο του εδάφους χρησιμοποιείται ως κατ' εξαίρεση κριτήριο για την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας μόνο για τα θετά και εξώγαμα τέκνα ή για πρόσωπα άγνωστης ιθαγένειας που γεννιούνται στην ελληνική επικράτεια. Το αξιοσημείωτο είναι πως ο νόμος αυτός αναφέρεται και στους μετανάστες δεύτερης γενιάς που γεννήθηκαν στη χώρα από γονείς που κατοικούν στην Ελλάδα για πέντε τουλάχιστον χρόνια και οι οποίοι

μπορούν να γίνουν Έλληνες υπήκοοι, εφόσον εκφράσουν τη βούλησή τους με σχετική αίτηση, μέσα σε έναν χρόνο από την ενηλικίωσή τους. Οι διατάξεις περί ιθαγένειας του Αστικού Νόμου επιβίωσαν για έναν ολόκληρο αιώνα, καθώς διατηρήθηκαν σε ισχύ ακόμη και μετά τη δημοσίευση του Αστικού Κώδικα το 1946, ως τη δημοσίευση του Κώδικα της Ελληνικής Ιθαγένειας το 1955.

Βέβαια, η περίοδος από το 1856 έως το 1947, περίοδος κατά την οποία συντελέστηκε σταδιακά η εδαφική ολοκλήρωση του ελληνικού κράτους, οδήγησε αναγκαστικά σε μια μικρή μετατόπιση από το «δίκαιο του αίματος» στο «δίκαιο του εδάφους» και σε έναν νέο τρόπο κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας, την αθρόα πολιτοποίηση όλων εκείνων που ζούσαν στα προσαρτημένα πλέον εδάφη, δίνοντας παράλληλα το δικαίωμα σε όσους διατηρούσαν την οθωμανική υπηκοότητα να εγκαταλείψουν την ελληνική επικράτεια μετά την παρέλευση συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος (Χριστόπουλος, 2012). Έτσι, έχουμε τη σύμβαση μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας το 1919 για την αμοιβαία μετανάστευση των φυλετικών μειονοτήτων των δύο χωρών αλλά και τη συνθήκη της Λωζάνης το 1923 μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, βάσει της οποίας οι ανταλλάξιμοι χριστιανοί απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια ταυτόχρονα με την άφιξή τους στην Ελλάδα.

Μια από τις πιο σημαντικές τομές στο δίκαιο της ελληνικής ιθαγένειας σημειώθηκε με τον Ν. 1438/1984, ο οποίος, μεταξύ άλλων, ενσωμάτωσε και ρυθμίσεις απορρέουσες από την αρχή της ισότητας των φύλων, αναγνωρίζοντας ότι Έλληνες γεννιούνται όχι μόνο από Έλληνες άνδρες, αλλά και από Ελληνίδες γυναίκες, οι οποίες για πρώτη φορά στην ιστορία του ελληνικού κράτους αποκτούν το δικαίωμα να μεταβιβάζουν την ιθαγένειά τους στα παιδιά τους.

Είναι γεγονός ότι οι κυρίαρχες αντιλήψεις περί της εθνικής μας ταυτότητας επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό την ιστορική διαδρομή της ιθαγένειας, ωστόσο σήμερα το δόγμα της καθαρής φυλετικής ταυτότητας εξυπηρετεί μόνο ουτοπικούς και αναχρονιστικούς σκοπούς.

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το ελληνικό κράτος κατά τον πρώτο αιώνα πολιτειακής του ζωής, προσπαθώντας να δημιουργήσει τον λαό του, ακολούθησε μια ευρεία αντίληψη περί έθνους και υιοθέτησε πρακτικές χορήγησης της ελληνικής ιθαγένειας σε όσο το δυνατόν περισσότερους πολίτες. Η ευρεία αυτή

αντίληψη μετατράπηκε σε μια πιο εσωστρεφή πολιτική ιθαγένειας αμέσως μετά το τέλος της Μεγάλης Ιδέας.

2.3. Η Ελληνική Ιθαγένεια αντιμέτωπη με τη μετανάστευση

Το ζήτημα της ιθαγένειας και της χορήγησής της είναι ένα ζήτημα βαθύτατα πολιτικό, που συνδέεται με το εκάστοτε εθνικό συμφέρον και βαδίζει παράλληλα με τη μεταναστευτική πολιτική του κάθε κράτους.

Το ζήτημα της ιθαγένειας στην Ελλάδα εθεωρείτο μέχρι πριν από λίγα χρόνια ως «εθνικώς ευαίσθητο ζήτημα», ένα ζήτημα που δεν προσφερόταν για δημόσια συζήτηση, γι' αυτό και η αντιμετώπισή του ήταν αποσπασματική (Χριστόπουλος, 2010). Η προσήλωση της ελληνικής πολιτείας αποκλειστικά στο δίκαιο του αίματος αποτέλεσε πηγή πολλών προβλημάτων, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τις ετήσιες εκθέσεις του Συνηγούρου του Πολίτη (Συνήγορος του Πολίτη, 1998).

Η αλλαγή της αντίληψης για την ιθαγένεια, ότι δηλαδή αυτή δεν αποτελεί οπωσδήποτε κομμάτι της εθνικής ταυτότητας αλλά διεθνώς προστατευόμενο ανθρώπινο δικαίωμα, προέκυψε από την αυξημένη εισροή μεταναστών. Η συνάντηση της ελληνικής ιθαγένειας με τη μετανάστευση προέβαλε και στη χώρα μας την αναγκαιότητα αλλαγής στον τρόπο χορήγησής της, ιδιαίτερα στους μετανάστες δεύτερης γενιάς.

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την κατάρρευση των καθεστώτων του σοσιαλιστικού μπλοκ, ένα μαζικό μεταναστευτικό κύμα κινείται προς τη χώρα μας, η οποία έρχεται πλέον αντιμέτωπη με άλλους λαούς και άλλα έθνη. Πολιτικοί πρόσφυγες, ομογενείς και αλλογενείς καταφθάνουν στην Ελλάδα και την ίδια στιγμή η ελληνική ιθαγένεια ισχυροποιείται, μετά την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα το 1980, αφού ισοδυναμεί πλέον με μια ευρωπαϊκή ιδιότητα του πολίτη (Μπαλτσιώτης, 2004).

Οι ομογενείς διακρίνονται σε δυο κατηγορίες, τους «παλινοστούντες Ελληνοπόντιους» και τους «Βορειοηπειρώτες». Στους πρώτους η ελληνική πολιτεία επιφυλάσσει θερμή υποδοχή και ιδιαίτερη μεταχείριση αναφορικά με το θέμα της ιθαγένειας, επιτρέποντάς τους να εγγράφονται στα Ληξιαρχεία, τα Μητρώα αρρένων και τα Δημοτολόγια μόνο βάσει των στοιχείων που αναφέρονται στα διαβατήριά τους και με συνοπτικές διαδικασίες (Ν. 2130/1993). Τους Έλληνες ομογενείς από την

Αλβανία, το ελληνικό κράτος τους εντάσσει σε ένα καθεστώς ημι-ιθαγένειας, παραχωρώντας τους ειδικά προνόμια έναντι των αλλογενών και χορηγώντας τους τα ειδικά δελτία ταυτότητας ομογενή, αλλά όχι και την ελληνική ιθαγένεια.

Παρά το άνοιγμα που πραγματοποίησε το ελληνικό κράτος κατά τη δεκαετία του 1990, ουσιαστικά παρέμεινε μέχρι το 2010 προσηλωμένο στον ανελαστικό κανόνα του δικαίου του αίματος και στο κριτήριο του «ανήκειν στο γένος», κατηγοριοποιώντας τους μετανάστες και νομιμοποιώντας τη διαφορετική μεταχείριση των Ευρωπαίων πολιτών και των ομογενών από εκείνη που επιφύλασσε για τους αλλογενείς αλλοδαπούς. Θεωρώντας τους τελευταίους ως απειλή για την εθνική ομοιογένεια και αποστερώντας ακόμη και το δικαίωμα των απογόνων τους να συμπεριληφθούν στην πολιτική κοινότητα, η ελληνική πολιτεία εφηύρε αναχώματα, εντείνοντας τις προσπάθειες θωράκισης έναντι των ολοένα αυξανόμενων αιτήσεων πολιτογράφησης (Χριστόπουλος, 2012).

Οι εξελίξεις αυτές και τα νέα δεδομένα οδήγησαν στους Ν. 2910/2001 και Ν.3013/2002, σε μια προσπάθεια επίλυσης θεμάτων διαπίστωσης της ελληνικής ιθαγένειας καθώς και στη δημιουργία του νέου Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας το 2004 (Ν. 3284/2004). Ο νέος ΚΕΙ εξακολουθεί να διέπεται από το δίκαιο του αίματος, αφήνοντας τους μετανάστες δεύτερης γενιάς «έξω» από την ελληνική ιθαγένεια, την οποία έχουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν μόνο μέσω πολιτογράφησης και εφόσον βέβαια ενηλικιωθούν.

Θα μπορούσαμε να πούμε πως στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια «το πολιτειακό δόγμα της ιθαγένειας βρίσκεται αντιμέτωπο με την κατακλυσμιαία αλλαγή που επέφερε στον δημογραφικό και εθνοτικό χάρτη της Ελλάδας η μετανάστευση» και πως «η ιστορία της ελληνικής ιθαγένειας στην εποχή της μετανάστευσης τρέχει με γοργούς ρυθμούς, για τα δεδομένα της, πλην όμως με απερίγραπτα βραδύτερους ρυθμούς από τα πράγματα που καλείται να ρυθμίσει» (Χριστόπουλος, 2004).

Οι μετανάστες πρώτης γενιάς, μπορούν να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια μέσω της διαδικασίας της πολιτογράφησης, υπό αυστηρές και συγκεκριμένες τυπικές, χρονικές αλλά και ουσιαστικές προϋποθέσεις, όπως είναι η γνώση της ελληνικής γλώσσας, η ομαλή ένταξή τους στην οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας και η δυνατότητα συμμετοχής τους στην πολιτική ζωή του κράτους. Η διαδικασία της πολιτογράφησης είναι αργή, επίπονη και χρονοβόρα διαδικασία, της

οποίας μάλιστα το κόστος είναι αρκετά υψηλό (ευνοϊκότερες συνθήκες ισχύουν για τους ομογενείς και τους Ευρωπαίους πολίτες). Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της Ειδικής Γραμματείας Ιθαγένειας του Υπουργείου Εσωτερικών (Δ/ση Ιθαγένειας, 2018), η εικόνα των αλλογενών αλλοδαπών που απέκτησαν την Ελληνική Ιθαγένεια κατά τα έτη 2011 – 2017, μέσω της διαδικασίας της πολιτογράφησης, διαμορφώνεται ως εξής :

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ 2011-2017

ΚΤΗΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ ΜΕ ΠΟΛΙΤΟΓΡΑΦΗΣΗ

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
<u>Πολιτογράφηση αλλογενών αλλοδαπών</u>	930	1.149	1.866	2.019	1.487	3.624	3.483

Τα στοιχεία αυτά αποδεικνύουν πως το ποσοστό των αλλοδαπών (κατά κύριο λόγο πρόκειται για μετανάστες πρώτης γενιάς) που έχει αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια με πολιτογράφηση την τελευταία επταετία παρουσιάζει αυξητική τάση, όχι όμως την αναμενόμενη σε σχέση με τα αριθμητικά μεγέθη των μεταναστών που κατοικούν στη χώρα μας. Το γεγονός αυτό οφείλεται, αφενός μεν στην πάγια τακτική του κράτους να αντιμετωπίζει τους αλλογενείς αλλοδαπούς ως «εθνική απειλή», αφετέρου δε στη δική τους ισχυρή εθνική συνείδηση. Όταν μιλάμε για μετανάστες πρώτης γενιάς, δεν πρέπει να ξεχνάμε πως αναφερόμαστε σε ανθρώπους που ήρθαν στην Ελλάδα ήδη κοινωνικοποιημένοι από τη χώρα καταγωγής τους, χωρίς να γνωρίζουν τη γλώσσα, τα ήθη, τα έθιμα, τις παραδόσεις, την ιστορία, την πολιτική και την θρησκεία αυτής της χώρας, «κουβαλώντας» το δικό τους πολιτισμικό κεφάλαιο. Από την καθημερινή συναλλαγή μαζί τους, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα πως ποτέ δεν κατάφεραν να αφομοιωθούν πλήρως, πως ήταν και είναι ακόμη διχασμένοι ανάμεσα σε δύο χώρες, δύο γλώσσες, δύο ταυτότητες. Κρατούν μέσα τους τον πολιτισμό της χώρας από την οποία προήλθαν, ενώ παράλληλα προσπαθούν να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα. Η ελληνική ιθαγένεια «τους αποφεύγει» αλλά μάλλον «την αποφεύγουν» κι αυτοί.

Σε αντίθεση με την προσωπική τους πραγματικότητα, παρακολουθώ καθημερινά τις προσπάθειες που καταβάλλουν ώστε τα παιδιά τους να καταφέρουν να γίνουν Έλληνες υπήκοοι και να ενσωματωθούν πλήρως στην ελληνική κοινωνία.

Αυτόν τον στόχο εξάλλου εξυπηρετούσαν και εξακολουθούν εν μέρει να εξυπηρετούν οι μαζικές βαπτίσεις των παιδιών τους που οδηγούσαν φυσικά σε ομαδικές ελληνοποιήσεις των ονομάτων τους.

2.4. Η Ελληνική Ιθαγένεια στην τροχιά των μεταναστών δεύτερης γενιάς – Νομοθετικό πλαίσιο

Για να ολοκληρωθεί η διαδικασία ένταξης των μεταναστών δεύτερης γενιάς είναι απαραίτητη η προώθηση της ισότητας και η καταπολέμηση των διακρίσεων. Σύμφωνα μάλιστα με τις Βασικές Αρχές της Ε.Ε. *«η πρόσβαση των μεταναστών σε φορείς, καθώς και σε δημόσια και ιδιωτικά αγαθά και υπηρεσίες, σε ίση βάση με τους πολίτες των κρατών μελών και χωρίς διακρίσεις, είναι ζωτικής σημασίας για μια καλύτερη ένταξη»* (Συμβούλιο της Ε.Ε., 2004).

Η κτήση της ιθαγένειας συνιστά βασικό άξονα της μεταναστευτικής πολιτικής, ιδιαίτερα σε μία χώρα που μετρά μεγάλο αριθμό μεταναστών δεύτερης γενιάς. Ο τρόπος δε χορήγησής της συνδέεται με την αντίληψη του κράτους για την έννοια του «ανήκειν» και σίγουρα χρησιμοποιείται ως εργαλείο κοινωνικής ένταξης ή κοινωνικού αποκλεισμού πληθυσμιακών ομάδων. Η ενσωμάτωση των παιδιών των μεταναστών σε μια χώρα διαφορετική από εκείνη της ιθαγένειας των γονιών τους, όταν μάλιστα έχει προηγηθεί η ένταξη τους στο εκπαιδευτικό σύστημα και παράλληλα η συμμετοχή τους στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή, είναι αυτονόητο πως συνδέεται με την ιθαγένεια, με την απονομή δηλαδή του συνόλου των δικαιωμάτων που εγγυάται μια σύγχρονη δημοκρατική πολιτεία.

Η ευρωπαϊκή εμπειρία καταδεικνύει ότι η χορήγηση της ιθαγένειας στους μετανάστες δεύτερης γενιάς, διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες της κάθε μιας αλλά και την εμπειρία που διαθέτει στη διαχείριση μεταναστευτικών ροών.

Η Ελλάδα, μέχρι πρότινος, διέθετε ένα από τα πιο αυστηρά πλαίσια αναφορικά με τον τρόπο κτήσης της ιθαγένειας από τους μετανάστες δεύτερης γενιάς, επιδεικνύοντας προσήλωση στον ανελαστικό κανόνα του δικαίου του αίματος, αποκλείοντάς τους από τη δυνατότητα συμμετοχής στην πολιτική κοινότητα, καθιστώντας προβληματική την παραμονή τους μετά τα 18 και περιορίζοντας σημαντικά δικαιώματα και ελευθερίες τους. Ταυτόχρονα και με αναχρονιστική

διάθεση, η ελληνική πολιτεία έως και σήμερα εξακολουθεί να θεωρεί μέλη της ελληνικής πολιτικής κοινότητας τους απογόνους των Ελλήνων που γεννήθηκαν και ζουν στο εξωτερικό, σε πολλές μάλιστα περιπτώσεις δεν έχουν ποτέ επισκεφθεί την Ελλάδα.

Από τα κράτη μέλη της Ε.Ε των 27, μόνο η Ελλάδα δεν διέθετε μέχρι πρόσφατα ειδικές ρυθμίσεις για τη διευκόλυνση απόκτησης της ιθαγένειας από τα παιδιά της δεύτερης μεταναστευτικής γενιάς, με την εισαγωγή στοιχείων δικαίου του εδάφους ή με κριτήριο τη διαμονή και την εκπαίδευση τους στη χώρα (Τσιούκας, 2013). Συνοπτικά, μπορούμε να αναφέρουμε πως στο Βέλγιο, την Ιρλανδία, την Πορτογαλία και την Ολλανδία η ιθαγένεια χορηγείται αυτόματα με τη γέννηση στα παιδιά μεταναστών νομίμως διαμενόντων γονέων. Στη Γερμανία επικρατεί το καθεστώς της αυτόματης κτήσης με τη γέννηση, με την επιφύλαξη ότι ο ένας γονέας διαμένει νόμιμα για 8 χρόνια τουλάχιστον. Στη Μ. Βρετανία ισχύει η κτήση ιθαγένειας από παιδιά μεταναστών που διαμένουν νόμιμα για 10 χρόνια στη χώρα ή οι γονείς τους είναι κάτοχοι άδειας αόριστης διάρκειας, ενώ στη Γαλλία οι μετανάστες δεύτερης γενιάς μπορούν να γίνουν Γάλλοι υπήκοοι μετά την ενηλικίωσή τους, εφόσον βέβαια το επιθυμούν.

Στην Ελλάδα, μέχρι το 2010, το ζήτημα κτήσης της ιθαγένειας από τους μετανάστες δεύτερης γενιάς ήταν άμεσα συνδεδεμένο και εξαρτώμενο από την πολιτογράφηση της πρώτης γενιάς, αφού τα παιδιά των μεταναστών μπορούσαν να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια μόνο ως ενήλικες. Η μόνη δυνατότητα να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια πριν την ενηλικίωσή τους, ήταν η κτήση της από τους γονείς τους όσο τα ίδια ήταν ανήλικα (Κ.Ε.Ι., άρθρο 11). Μέχρι το 2010 λοιπόν, τα παιδιά των μεταναστών κινούνται σαν «σκιάς» μέσα στην ελληνική κοινωνία (Στεργίου, 2010), αφού ζώντας νόμιμα στην Ελλάδα ως ανήλικοι, εύκολα μπορούσαν να μεταπηδήσουν στην κατηγορία των παράνομων μετά την ενηλικίωσή τους. Η πολιτεία μοιάζει να τους αντιμετωπίζει όπως ακριβώς αντιμετώπισε και τους γονείς τους, η προσήλωση δε της ελληνικής ιθαγένειας στο δίκαιο του αίματος και σε ένα καθαρό έθνος, έχει σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας κατηγορίας πολιτών με μειωμένα κοινωνικά δικαιώματα, οι οποίοι είναι επιρρεπείς και ευάλωτοι στην περιθωριοποίηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Από αυτή την άποψη, είναι ιδιαίτερα προβληματικό να διαφοροποιούνται τα παιδιά των μεταναστών από τους υπόλοιπους Έλληνες συνομήλικούς τους, αφού στη συντριπτική τους πλειοψηφία νιώθουν Έλληνες, κατέχουν την ελληνική παιδεία, γνωρίζουν την ιστορία της χώρας και συμμετέχουν στις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα. Η χορήγηση λοιπόν της ιθαγένειας στα μέλη αυτής της γενιάς, τα οποία αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής κοινότητας, δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται με όρους που καθορίζονται από το ουτοπικό, ανεδαφικό και παρωχημένο δόγμα της εθνικής ομοιογένειας. Αν θέλουμε να είμαστε σύμμετροι με την πραγματικότητα, η καθολική και εκ προοιμίου ένταξή τους στην ελληνική επικράτεια, διαδικασία που προϋποθέτει και συνεπάγεται τη χορήγηση της ελληνικής ιθαγένειας, είναι επιταγή αυτονόητη και όχι επιδιωκόμενος απλά στόχος.

Στο πλαίσιο αυτό η ελληνική πολιτεία προχώρησε τα τελευταία χρόνια σε νομοθετικές αλλαγές και ρυθμίσεις, οι οποίες προωθήθηκαν με την εφαρμογή δύο πολύ σημαντικών νόμων, του Ν. 3838/2010 και του Ν. 4332/2015, με τους οποίους νομιμοποιείται η διεύρυνση της ιδιότητας του πολίτη και στους οποίους θα αναφερθούμε αναλυτικά παρακάτω.

2.4.1. Ν.3838/2010 - Η πρώτη επιλογή του νομοθέτη - Από το γκρίζο στο φως και πάλι στο γκρίζο

Στις 16 Μαρτίου του 2010 ψηφίζεται από την Ολομέλεια της Βουλής ο νόμος 3838/2010 με τίτλο "Σύγχρονες διατάξεις για την Ελληνική Ιθαγένεια και την πολιτική συμμετοχή ομογενών και νομίμως διαμενόντων αλλοδαπών και άλλες διατάξεις". Ο νόμος αυτός αποτέλεσε την πλέον ουσιαστική μεταρρύθμιση του ελληνικού δικαίου ιθαγένειας από το 1984 και μετά.

Οι βασικές αλλαγές που φέρνει ο νέος νόμος σχετίζονται με:

- α)** την καθιέρωση προθεσμιών και αιτιολογίας των αποφάσεων που αφορούν στις αιτήσεις πολιτογράφησης.
- β)** τη μείωση του παραβόλου που συνοδεύει την αίτηση πολιτογράφησης, από 1500 σε 700 ευρώ. Εξαίρεση αποτελούν οι ομογενείς, οι κοινοτικοί μετανάστες, οι πολιτικοί πρόσφυγες αλλά και οι μετανάστες δεύτερης και τρίτης γενιάς, για τους οποίους προβλέπεται παράβολο της τάξης των 100 ευρώ.

γ) τη μείωση του απαιτούμενου χρόνου νόμιμης διαμονής από τα δέκα στα επτά χρόνια.

δ) τη χορήγηση πολιτικών δικαιωμάτων σε ομογενείς και αλλογενείς υπό προϋποθέσεις και

ε) την καθιέρωση νέων τρόπων κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας για τη δεύτερη και τρίτη μεταναστευτική γενιά.

Ακολουθώντας το παράδειγμα άλλων ευρωπαϊκών νομοθεσιών, ο ν.3838/2010 εισάγει κατ' αρχήν την αυτοδίκαιη κτήση της ελληνικής ιθαγένειας από τα παιδιά της τρίτης γενιάς μεταναστών, αφού σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 1 *«την Ελληνική Ιθαγένεια αποκτά από τη γέννησή του όποιος γεννιέται σε ελληνικό έδαφος, εφόσον ένας από τους γονείς του έχει γεννηθεί στην Ελλάδα και κατοικεί μόνιμα στη Χώρα από τη γέννηση του»*. Με την αλλαγή αυτή εξασφαλίζεται εκ προοιμίου η ασφαλής ένταξη της τρίτης γενιάς μεταναστών στην ελληνική κοινωνία.

Μεταξύ άλλων, ο νόμος απευθύνεται στους μετανάστες δεύτερης γενιάς, ενώ η σημαντικότερη καινοτομία του αναφορικά με τους τρόπους κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας από τα μέλη της γενιάς αυτής, εντοπίζεται στο νέο άρθρο 1^Α, σύμφωνα με το οποίο την ελληνική ιθαγένεια αποκτούν τα παιδιά των αλλοδαπών, υπό προϋποθέσεις, με βασικά όμως κριτήρια τη γέννησή τους στην Ελλάδα ή τη φοίτησή τους σε ελληνικό σχολείο.

Στην πρώτη περίπτωση, τα παιδιά που έχουν γεννηθεί και συνεχίζουν να ζουν στην Ελλάδα από γονείς που διαμένουν μόνιμα και νόμιμα στη χώρα επί πέντε τουλάχιστον συνεχόμενα χρόνια, αποκτούν από τη γέννησή τους την ελληνική ιθαγένεια, έπειτα από αίτηση και κοινή δήλωση των γονέων τους μέσα σε διάστημα τριών χρόνων από τη γέννησή τους (άρθρο 1^Α, παρ. 1).

Στη δεύτερη περίπτωση, τα παιδιά αλλοδαπών που δεν έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα, κατοικούν όμως μόνιμα και νόμιμα στη χώρα και έχουν ολοκληρώσει με επιτυχία την παρακολούθηση έξι τουλάχιστον τάξεων ελληνικού σχολείου στην Ελλάδα, αποκτούν την ελληνική ιθαγένεια από το χρόνο ολοκλήρωσης της εξαετούς φοίτησής τους, έπειτα από αίτηση και κοινή δήλωση των γονέων τους μέσα σε διάστημα τριών χρόνων (άρθρο 1^Α, παρ. 2). Σε περίπτωση που παρέλθει η προθεσμία και οι γονείς δεν έχουν υποβάλει την κοινή δήλωση, ο νόμος δίνει τη δυνατότητα στο

παιδί να προβεί το ίδιο, μετά την ενηλικίωσή του, στις απαραίτητες ενέργειες (άρθρο 1^Α, παρ. 6).

Με τον τρόπο αυτό ο νομοθέτης αποσυνδέει τη δεύτερη γενιά μεταναστών από την πολιτογράφηση και την ιθαγένεια της πρώτης γενιάς, ενώ ταυτόχρονα επιχειρεί μια πρώτη προσπάθεια απομάκρυνσης από τις αρχές που διέπουν το δίκαιο του αίματος.

Με βάση τις ανωτέρω ειδικές διαδικασίες για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας από παιδιά αλλοδαπών, υποβλήθηκαν έως τις 31.12.2012 περίπου 40.000 αιτήσεις (ΥΠ.ΕΣ., Δ/νση Ιθαγένειας), ενώ οι αλλοδαποί που απέκτησαν με τον τρόπο αυτό την ελληνική ιθαγένεια ήταν στη συντριπτική τους πλειοψηφία πρόσωπα αλβανικής καταγωγής.

Ο «νόμος Ραγκούση», όπως είναι γνωστός ο Ν.3838/2010 (από το όνομα του υπουργού που εισηγήθηκε το εν λόγω νομοσχέδιο), αν και αποτέλεσε σε πραγματικό και ιδεολογικό επίπεδο μεγάλη πρόοδο για την ελληνική κοινωνία, θέτοντας τέλος στο καθεστώς ομηρίας – προσωρινής παραμονής των μεταναστών δεύτερης γενιάς, δέχτηκε έντονη κριτική και προκάλεσε σφοδρές πολιτικές αντιπαραθέσεις.

Τελικά, το Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ), τόσο με την απόφαση 350/2011 του Δ' Τμήματος όσο και με την απόφαση 460/2013 της Ολομέλειας, έκρινε ότι 10 άρθρα του νόμου αυτού είναι αντισυνταγματικά και άρα ανίσχυρα, αφού αντιβαίνουν σε θεμελιώδεις διατάξεις του ελληνικού Συντάγματος. Μεταξύ των άρθρων αυτών ήταν και το νέο άρθρο 1^Α του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας.

Συγκεκριμένα και για το θέμα που αφορά στην παρούσα μελέτη, κρίθηκε αντισυνταγματική η χορήγηση ιθαγένειας στους μετανάστες δεύτερης γενιάς, αφού υποστηρίχθηκαν τα ακόλουθα (ΣτΕ, 2013) :

α. Το απλό δίκαιο του εδάφους, η γέννηση δηλαδή στην επικράτεια της χώρας, δεν θεμελιώνει γνήσιο δεσμό με τη χώρα, αν δεν υφίστανται και άλλες προϋποθέσεις, όπως η ελληνική παιδεία και η κοινωνική ενσωμάτωση.

β. Η εξαετής φοίτηση δεν συνιστά λόγο απόδοσης της ελληνικής ιθαγένειας αφού το Σύνταγμα της Ελλάδας αναφέρει ρητά στο άρθρο 16, παρ. 3, ότι τα έτη υποχρεωτικής φοίτησης δεν μπορεί να είναι λιγότερα από εννέα.

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι για το Συμβούλιο της Επικρατείας η ιθαγένεια είναι αποκλειστικό προνόμιο όσων φέρουν κληρονομικά την ελληνική καταγωγή και εθνική συνείδηση ενώ για όσους δεν φέρουν τα χαρακτηριστικά αυτά και επιθυμούν να την αποκτήσουν, προβλέπεται η διαδικασία της πολιτογράφησης. Έτσι, οι μετανάστες δεύτερης γενιάς θα εξακολουθούν να αντιμετωπίζονται ως διακριτή πληθυσμιακή ομάδα, με μειωμένα δικαιώματα, αφού η ζύμωσή τους στους κόλπους της ελληνικής κοινωνίας δεν θεωρείται επαρκής από το κράτος για την ουσιαστική ένταξή τους. Αυτόματα λοιπόν πραγματοποιείται μια επιστροφή στο προηγούμενο νομικό καθεστώς και τα παιδιά των μεταναστών, παρά τους ισχυρούς δεσμούς που έχουν αναπτύξει με τη χώρα, θα κινδυνεύουν πάντα να χάσουν την άδεια νόμιμης παραμονής τους. Αποτελεί βέβαια ιστορικά σπάνια περίπτωση μια δικαστική απόφαση να έχει τέτοια δυναμική ώστε να ακυρώνει μια κατά πλειοψηφία δημόσια πολιτική απόφαση, η οποία εκφράζεται και αποτυπώνεται σε έναν νόμο.

Μετά την κατάργηση των συγκεκριμένων διατάξεων, χιλιάδες αιτήσεις «μπήκαν στο συρτάρι» ενώ για τα επόμενα δύο χρόνια κορυφώθηκε η αγωνία των ενδιαφερομένων.

2.4.2. Ν.4332/2015 - Η δεύτερη και έως τώρα ισχύουσα επιλογή του νομοθέτη

Στις 9 Ιουλίου του 2015 δημοσιεύεται ο Ν. 4332/2015 «Τροποποίηση διατάξεων Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας – Τροποποίηση του Ν. 4521/2014 για την προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στις οδηγίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου 2011/98/ΕΕ σχετικά με την ενιαία διαδικασία υποβολής αίτησης για τη χορήγηση στους πολίτες τρίτων χωρών ενιαίας άδειας διαμονής και εργασίας στην επικράτεια κράτους – μέλους και σχετικά με κοινό σύνολο δικαιωμάτων για τους εργαζομένους από τρίτες χώρες που διαμένουν νομίμως σε κράτος – μέλος και 2014/36/ ΕΕ σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής πολιτών τρίτων χωρών με σκοπό την εποχιακή εργασία και άλλες διατάξεις», ο οποίος ουσιαστικά κάλυψε την εκκρεμότητα που δημιουργήθηκε μετά τη δημοσίευση της 460/2013 απόφασης της Ολομέλειας του ΣτΕ..

Με τον ανωτέρω νόμο και συγκεκριμένα με το 1^ο μέρος «Τροποποίηση διατάξεων Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας» (άρθρα 1-3), επέρχεται σειρά από

αποφασιστικές τομές στον Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας (ΚΕΙ), «κυρίως στη βάση μιας αντίληψης που σκοπό έχει να διασφαλίσει την ομαλή ανάπτυξη και ένταξη στην ελληνική κοινωνία των αλλοδαπών παιδιών που γεννήθηκαν ή μεγάλωσαν στην Ελλάδα» (Δ/ση Ιθαγένειας, 2015). Μεταξύ άλλων, ρυθμίζεται και η δυνατότητα αποβολής της Ελληνικής Ιθαγένειας από αλλοδαπούς που την απέκτησαν ενώ ήταν ανήλικοι.

Σύμφωνα λοιπόν με τον Ν. 4332/2015, ο οποίος μεριμνά και για τις εκκρεμείς αιτήσεις του 2010 :

α) Ανήλικο παιδί αλλοδαπών που γεννιέται στην Ελλάδα θεμελιώνει δικαίωμα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας υπό τις εξής προϋποθέσεις: 1) της εγγραφής του στην Α΄ τάξη ελληνικού σχολείου της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης και της συνέχισης παρακολούθησης ελληνικού σχολείου κατά το χρόνο υποβολής της δήλωσης – αίτησης, 2) της προηγούμενης συνεχούς νόμιμης διαμονής στη χώρα του ενός εκ των γονέων του επί πέντε τουλάχιστον χρόνια πριν από τη γέννησή του. Αν το παιδί γεννήθηκε πριν τη συμπλήρωση της ανωτέρω αναφερόμενης πενταετούς διαμονής, το δικαίωμα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας θεμελιώνεται με τη συμπλήρωση δεκαετούς συνεχούς νόμιμης διαμονής του γονέα, 3) της νόμιμης διαμονής των γονέων του και της κατοχής ενός από τους προβλεπόμενους τίτλους διαμονής (άρθρο 1^Α, παρ. 1 του ΚΕΙ & άρθρο 1 του Ν.4332/2015).

β) Ανήλικος αλλοδαπός που κατοικεί μόνιμα και νόμιμα στην Ελλάδα θεμελιώνει δικαίωμα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας λόγω φοίτησης σε ελληνικό σχολείο, εφόσον έχει ολοκληρώσει επιτυχώς την παρακολούθηση είτε εννέα τάξεων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είτε έξι τάξεων δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (άρθρο 1Β, παρ. 1 του ΚΕΙ & άρθρο 1^Α του Ν.4332/2015).

γ) Αλλοδαπός που κατοικεί μόνιμα και νόμιμα στην Ελλάδα και είναι απόφοιτος Τμήματος ή Σχολής ελληνικού ΑΕΙ ή ΤΕΙ, θεμελιώνει δικαίωμα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας εφόσον διαθέτει απολυτήριο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ελληνικού σχολείου στην Ελλάδα. Η δήλωση - αίτηση υποβάλλεται εντός αποκλειστικής προθεσμίας τριών (3) ετών από την ημερομηνία αποφοίτησης από Τμήμα ή Σχολή ελληνικού ΑΕΙ ή ΤΕΙ (άρθρο 1Β, παρ. 2 του ΚΕΙ & άρθρο 1^Α του Ν.4332/2015). Στην περίπτωση που η κτήση ιθαγένειας λόγω φοίτησης, κατ' εφαρμογή της διατάξεως της παραγράφου 2 του παρόντος άρθρου, θεμελιώνεται

χρονικά μετά την ενηλικίωση του παιδιού και μέχρι την ηλικία των 23 ετών, ο ενήλικος πλέον αλλοδαπός που εξακολουθεί να διαμένει νόμιμα και μόνιμα στην Ελλάδα, υποβάλλει τη σχετική δήλωση – αίτηση στην αρμόδια υπηρεσία της Αποκεντρωμένης Διοίκησης στην οποία υπάγεται διοικητικά ο Δήμος της διαμονής του, εντός αποκλειστικής προθεσμίας τριών ετών από την ημερομηνία συμπλήρωσης εννέα τάξεων ελληνικού σχολείου ή των έξι τάξεων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (άρθρο 1B, παρ. 5B του ΚΕΙ).

Τα ταυτοποιητικά στοιχεία του ανήλικου ή ενήλικου αιτούντα προκύπτουν και αποδεικνύονται από ληξιαρχική πράξη γέννησης που έχει καταχωρηθεί στη χώρα μας ή από πιστοποιητικά γέννησης και οικογενειακής κατάστασης που έχουν συνταχθεί και εκδίδονται από τη χώρα προέλευσης του ενδιαφερόμενου. Από προσωπική εμπειρία, την οποία διαθέτω λόγω του αντικειμένου εργασίας μου στο Ληξιαρχείο και το δημοτολόγιο του Δήμου Ναυπλιέων, στο σημείο αυτό θα ήθελα να καταθέσω την ταλαιπωρία που υφίστανται οι αιτούντες, ανήλικοι και ενήλικοι που έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα, αφού κατά την αρχική αυτή εγγραφή τους στους επίσημους θεσμούς της χώρας, οι περισσότεροι έχουν καταχωρηθεί με λανθασμένα ονοματεπωνυμικά στοιχεία. Το γεγονός αυτό οφείλεται αφενός στην έλλειψη υποδομής του ελληνικού κράτους να δημιουργήσει μηχανισμούς ορθής καταγραφής των εν λόγω προσώπων και αφετέρου στη διάθεση και πρόθεση ελληνοποίησης των παιδιών αυτών από τους γονείς τους, οι οποίοι δήλωναν διαφορετικά ή ελαφρώς παραποιημένα στοιχεία από αυτά που ήδη έφεραν στα διαβατήριά τους.

Ο εν λόγω νόμος προβλέπει και για τις αιτήσεις που εκκρεμούν, μετά την κατάργηση των σχετικών διατάξεων του Ν. 3838/2010, οι οποίες εξετάζονται κατά προτεραιότητα και σύμφωνα με τις τροποποιήσεις που έχουν πλέον πραγματοποιηθεί.

Σε όλες τις προαναφερόμενες περιπτώσεις η δήλωση - αίτηση κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας καθώς και τα σχετικά δικαιολογητικά υποβάλλονται στην αρμόδια υπηρεσία της Αποκεντρωμένης Διοίκησης, στη χωρική αρμοδιότητα της οποίας υπάγεται ο Δήμος διαμονής του αιτούντα, συνοδευόμενα από παράβολο ύψους 100 ευρώ. Ο Συντονιστής της Αποκεντρωμένης Διοίκησης, μέσα στους επόμενους έξι μήνες, με απόφασή του, περίληψη της οποίας δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης, δίνει εντολή στον οικείο Δήμο να εγγράψει στο δημοτολόγιό και τα Μητρώα αρρένων του (αν φυσικά πρόκειται για αγόρι) τον αλλοδαπό που απέκτησε την ελληνική ιθαγένεια. Η διαδικασία ολοκληρώνεται με την

ανάκληση άδειας διαμονής και την έκδοση ελληνικής αστυνομικής ταυτότητας για όσους επιτρέπεται ηλικιακά.

Φαίνεται πως ο νομοθέτης με τον Ν.4332/2015, μεταξύ άλλων, επιχειρεί να πετύχει έναν διπλό στόχο: «ο πρώτος στόχος είναι να διασφαλίσει ότι η Ελληνική ιθαγένεια αποκτιέται από πρόσωπο του οποίου το βιοτικό πρόγραμμα προβλέπεται τεκμηριωμένα και εξατομικευμένα να υλοποιηθεί στην Ελλάδακαι ο δεύτερος - ισότιμος - ως προς τη σημασία του, στόχος είναι να διασφαλιστεί η κτήση της ιθαγένειας από το τέκνο κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας» (Αιτιολογική Έκθεση Ν. 4332/2015).

Χωρίς να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι οι σχετικές διατάξεις επιδέχονται περαιτέρω βελτιώσεις, είναι κατά γενική ομολογία αποδεκτό ότι με τον νόμο αυτό κλείνει με αποφασιστικό τρόπο μια σοβαρή εκκρεμότητα αναφορικά με την προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών δεύτερης γενιάς αλλά και την ομαλή λειτουργία των μηχανισμών κοινωνικής συνοχής της χώρας μας. Με δεδομένο το γεγονός ότι το μεγαλύτερο στοίχημα μιας κοινωνίας είναι πάντα η νέα γενιά, αυτό που μένει, μετά τη θεσμική ένταξη των παιδιών των μεταναστών μέσω της χορήγησης της ελληνικής ιθαγένειας, είναι να γίνουν αποφασιστικά βήματα από την ελληνική πολιτεία και για την κοινωνική τους ένταξη.

Τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στατιστικά στοιχεία της Ειδικής Γραμματείας Ιθαγένειας του Υπουργείου Εσωτερικών (Δ/ση Ιθαγένειας, 2018), τα οποία καταδεικνύουν μια διαρκώς αυξητική αριθμητική τάση των μεταναστών δεύτερης γενιάς που απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια, κατά τη διάρκεια των ετών 2011 – 2017 (με εξαίρεση βέβαια το έτος 2014), χρονικό διάστημα κατά το οποίο τέθηκαν σε εφαρμογή οι προαναφερόμενοι νόμοι:

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ 2011-2017

ΚΤΗΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΘΑΓΕΝΕΙΑΣ ΜΕ ΓΕΝΝΗΣΗ - ΦΟΙΤΗΣΗ

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
<u>Κτήση Ε.Ι. βάσει των Ν. 3838/2010 & 4332/2015</u>	3.103	5.543	529	0	305	19.367	24.785

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

3. Σκοπός - Ερευνητικά ερωτήματα

Τα δεδομένα στα οποία στηρίζεται η παρούσα εργασία είναι τα εξής: α) η ελληνική κοινωνία τις τελευταίες δεκαετίες έχει μεταλλαχθεί σε μια πολύχρωμη, πολυφυλετική κοινωνία, στην οποία ανδρώθηκε ήδη η δεύτερη γενιά μεταναστών, β) η κοινωνική ένταξη των τελευταίων είναι απαραίτητη για την εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας και γ) η ιθαγένεια αποτελεί ισχυρό μηχανισμό κοινωνικής ενσωμάτωσης ή κοινωνικού αποκλεισμού τους.

Το ενδιαφέρον μου στην έρευνα αυτή μονοπωλούν οι άξονες που σχετίζονται με τη μετανάστευση και την ιθαγένεια, όπως αυτές συναρτώνται με τους μετανάστες δεύτερης γενιάς και τις διαδικασίες κοινωνικής ένταξης ή αποκλεισμού τους. Συγκεκριμένα, γίνεται μια προσπάθεια αποτίμησης των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα μέλη αυτής της γενιάς, εξαιτίας κυρίως της μη κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας και διερεύνησης της ανταπόκρισης της ελληνικής πολιτείας, όπως αυτή διαμορφώνεται μέσα από τη νομολογία και τις αντίστοιχες διοικητικές πρακτικές της. Η έρευνα εστιάζει στον βαθμό που η ένταξη των μεταναστών δεύτερης γενιάς επηρεάζεται από τους κρατικούς μηχανισμούς χορήγησης της ελληνικής ιθαγένειας, αλλά και στον βαθμό που η κτήση της ιθαγένειας ενισχύει το αίσθημα του «ανήκειν».

Τα ερευνητικά ερωτήματα τα οποία ανακύπτουν και τα οποία θα προσπαθήσω να αναλύσω και να απαντήσω, ως συμπεράσματα που θα προκύψουν από τις συνεντεύξεις, είναι τα ακόλουθα:

1. Ποιο το μεταναστευτικό προφίλ της Ελλάδας απέναντι στη δεύτερη μεταναστευτική γενιά;
2. Η ελληνική ιθαγένεια αποτελεί παράγοντα – εργαλείο κοινωνικής ένταξης των μεταναστών δεύτερης γενιάς;
3. Από ποια κοινωνικά, πολιτικά αγαθά αποκλείονται τα παιδιά των μεταναστών που στερούνται την ελληνική ιθαγένεια;
4. Τι σημαίνει η κτήση της ελληνικής ιθαγένειας για τους ίδιους τους μετανάστες δεύτερης γενιάς και τι σηματοδοτεί για τους γονείς τους, μετανάστες πρώτης γενιάς;

5. Ποιο είναι το κίνητρο που κινητοποίησε τις προσπάθειές τους προκειμένου να γίνουν Έλληνες υπήκοοι;
6. Η κτήση της ιθαγένειας ενισχύει το αίσθημα του «ανήκειν» στην ελληνική κοινωνία;
7. Ως κάτοχοι ποιας εθνικής και πολιτισμικής ταυτότητας αυτοπροσδιορίζονται οι μετανάστες δεύτερης γενιάς;

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

4. Μεθοδολογία

4.1 Σχεδιασμός της έρευνας

Ο μεθοδολογικός σχεδιασμός της έρευνας προσδιορίζεται από τον σκοπό και τους στόχους της. Η μέθοδος στην οποία στηρίζεται η συγκεκριμένη ερευνητική διαδικασία είναι η «ποιοτική» μέθοδος, μέσω της οποίας ο ερευνητής *«επιδιώκει να υιοθετήσει ένα αφηγηματικό ύφος, να περιγράψει με πιο εκφραστικούς όρους την εμπειρία των υποκειμένων για ένα φαινόμενο και όχι να παραμείνει στην απρόσωπη, αφαιρετική γλώσσα της στατιστικής και των φορμαλιστικών μοντέλων»* (Ισαρη Φ. – Πουρκός Μ., 2015). Κεντρική θέση στην ποιοτική έρευνα καταλαμβάνει η ερμηνεία του συγκεκριμένου, η κατανόηση του υποκειμενικού κόσμου της ανθρώπινης εμπειρίας και συμπεριφοράς. Ο όρος ποιοτική δεν αναφέρεται στην αξία ή στην ποιότητα μιας έρευνας, αλλά υποδηλώνει τα αξιώματα στα οποία στηρίζεται. Πρόκειται για είδος εκπαιδευτικής έρευνας στο οποίο ο ερευνητής βασίζεται στις απόψεις των συμμετεχόντων, όπως αυτές προκύπτουν μέσα από γενικές ερωτήσεις μεγάλου εύρους. Τα δεδομένα που συλλέγονται και κατόπιν αναλύονται, αποτελούνται κυρίως από λέξεις – φράσεις των συμμετεχόντων (Creswell, 2011).

Στην ποιοτική έρευνα ο ερευνητής είναι το μέσο διεξαγωγής της όλης διαδικασίας, αυτός που δομεί τη γνώση κι όχι ένας απλός παρατηρητής ή δέκτης αυτής. Ο ίδιος έχει την ευκαιρία να διεισδύσει στην προσωπικότητα των ερωτώμενων, να «αφουγκραστεί» τις κοινωνικές επιρροές τους (Παπαγεωργίου, 1998), προκειμένου να κατανοήσει και να καταγράψει την πραγματικότητά τους,

όπως οι ίδιοι την κατασκευάζουν (Κυριαζή, 1999). Επιπλέον πλεονέκτημα αποτελεί η αποφυγή κρίσεων εκ των προτέρων (a priori) από τον ο ερευνητή, στοιχείο που προσδίδει μία άλλη διάσταση στην έρευνα. Ωστόσο, παρά τις προσπάθειες για διατήρηση της αντικειμενικότητας, ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος διείσδυσης της υποκειμενικής κρίσης του ερευνητή, αφού συλλέγει τα δεδομένα, τα μετατρέπει μέσω της ανάλυσης σε πληροφορίες, διαμορφώνει διαρκώς τον τρόπο χρήσης των μεθόδων κι έτσι και το αποτέλεσμα εξαρτάται από τον τρόπο που ο ίδιος χειρίζεται την έρευνα.

Στα χαρακτηριστικά της ποιοτικής προσέγγισης περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, το μικρό δείγμα και η ανάλυση λόγου ή και κειμένων (Babbie, 2011).

4.2 Καθορισμός του δείγματος

Η δειγματοληψία στην ποιοτική έρευνα στηρίζεται σε δύο βασικούς κανόνες: την καταλληλότητα του δείγματος και την επάρκεια. Αυτό σημαίνει ότι το δείγμα θα πρέπει να είναι κατάλληλο για την ερμηνεία των γεγονότων και επαρκές όχι σε ποσότητα αλλά σε ποιότητα, δηλαδή σε παροχή ποιοτικών πληροφοριών που θα επιτρέψουν την επίτευξη της έννοιας του κορεσμού, αναφορικά με τις πληροφορίες του υπό έρευνα φαινομένου (Patton, 1990).

Στην ποιοτική έρευνα το δείγμα δεν χρειάζεται να είναι ποσοτικά μεγάλο. Ένα μεγάλο δείγμα συνήθως λειτουργεί αρνητικά για την εγκυρότητά της έρευνας, καθώς μέσα στο πλήθος των συμμετεχόντων εγκυμονεί ο κίνδυνος απώλειας των υποκειμενικών και εξατομικευμένων χαρακτηριστικών, των οποίων η κατανόηση επιχειρείται (Creswell, 2011). Επιπλέον, το δείγμα πρέπει να είναι κατάλληλο, να διαθέτει δηλαδή τη γνώση και τα στοιχεία εκείνα στα οποία η έρευνα θέλει να εστιάσει και παράλληλα να έχει τη θέληση για συμμετοχή στην έρευνα. Το δείγμα αυτό χαρακτηρίζεται ως «δείγμα σκοπιμότητας», καθώς δεν επιλέγεται τυχαία, αλλά με κριτήρια τη γνώση, τα χαρακτηριστικά, τις εμπειρίες και τη θέληση να δώσει πιο ολοκληρωμένες και σε βάθος απαντήσεις στις ερωτήσεις που του απευθύνονται.

Στη συγκεκριμένη έρευνα το «δείγμα» αρχικά περιελάμβανε δέκα (10) άτομα και των δύο φύλων, τα οποία απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια τα τρία τελευταία χρόνια λόγω γέννησης ή φοίτησης στην Ελλάδα. Πρόκειται για παιδιά μεταναστών, πρώην πολίτες τρίτων χωρών (Αλβανία, Σερβία, Μολδαβία, Συρία), δημότες πλέον

και κάτοικοι του Δήμου Ναυπλιέων, ηλικίας μεταξύ 19 και 27 χρόνων. Ωστόσο, οι δύο εξ αυτών, δεν ήταν πρόθυμοι να συμμετέχουν στη διαδικασία, με συνέπεια τον αποκλεισμό τους από τη μελέτη. Το τελικό δείγμα της έρευνας αποτελείται από οχτώ (8) άτομα που φέρονται ήδη εγγεγραμμένα στο δημοτολόγιο του Δήμου Ναυπλιέων.

4.3 Μέθοδος συλλογής δεδομένων

Μια μέθοδος συλλογής δεδομένων στην ποιοτική έρευνα θα πρέπει να επιτρέπει την εις βάθος κατανόηση των υποκειμενικών εμπειριών, αντιλήψεων και πεποιθήσεων των συμμετεχόντων (Creswell, 2011). Με άλλα λόγια, οφείλει να επιτρέπει την καταγραφή των λόγων και των πράξεων των συμμετεχόντων, όπως αυτά θα συνέβαιναν ή θα εκφράζονταν δίχως την παρουσία του ερευνητή, δηλαδή χωρίς να επηρεάζονται και κυρίως χωρίς να καθοδηγούνται από αυτόν.

Στην ποιοτική έρευνα, οι μέθοδοι συλλογής δεδομένων πρέπει να στερούνται αυστηρής δόμησης και να είναι είτε μη δομημένες, είτε ημιδομημένες (Morse, 2004). Η κατάρτιση ενός καλά δομημένου ερωτηματολογίου, το οποίο περιλαμβάνει μια σειρά ερωτήσεων και μια προκαθορισμένη σειρά απαντήσεων, περιορίζει σε μεγάλο βαθμό τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η καταγραφή των προσωπικών πεποιθήσεων, αντιλήψεων και εμπειριών τους. Έτσι όμως επιτυγχάνεται η καταγραφή της ποσότητας και όχι της ποιότητας.

Οι συνεντεύξεις αποτελούν την πιο διαδεδομένη μέθοδο συλλογής δεδομένων στην εν λόγω έρευνα λόγω της ευελιξίας που προσφέρουν κατά τη διεξαγωγή τους, της εξοικείωσης και της αμεσότητας που αισθάνεται το ερωτώμενο κοινό σχετικά με αυτές, καθώς και του χαμηλού τους κόστους. Πρόκειται για μια μορφή άμεσης επικοινωνίας ανάμεσα στον ερευνητή και τους συμμετέχοντες, μέσω της οποίας δημιουργείται ένα «νοηματικό περιεχόμενο» όπως αναφέρει ο Mialaret, (1997) που προσπαθεί να ανακαλύψει τις πτυχές της ανθρώπινης προσωπικότητας και να γνωρίσει - αιτιολογήσει τις ανθρώπινες συμπεριφορές. Τρία είναι τα βασικά στοιχεία που κάνουν τη διαφορά ανάμεσα στην απλή συζήτηση και τη συνέντευξη: α) ο έμμεσος τρόπος συλλογής στοιχείων σχετικά με τις αντιλήψεις, τις αξίες και τα πιστεύω των συμμετεχόντων, β) το γεγονός ότι ο ερωτώμενος και ο ερευνητής είναι κατ' ουσίαν ξένοι μεταξύ τους και γ) η κατευθυντήρια γραμμή που διέπει τις συνεντεύξεις και όχι τις συζητήσεις.

Σύμφωνα με τον Φίλια (1993), η συνέντευξη είναι το αποτέλεσμα κάποιου είδους μεθοδολογικής στρατηγικής, ενώ κατά τον Ζαφειρόπουλο (2005) αποτελεί την καταγραφή της βιοματικής εμπειρίας του ερωτώμενου, αφού περιέχει τη δυναμική της συζήτησης. Η συνέντευξη μπορεί να εμβαθύνει και να φθάσει σε σημεία, τα οποία άλλα εργαλεία δυσκολεύονται να προσεγγίσουν, επιτρέποντας τη διερεύνηση ελεύθερα και σε βάθος απόψεων, στάσεων, σκέψεων, εμπειριών, συναισθημάτων, αξιών, προκαταλήψεων και αναπαραστάσεων των συμμετεχόντων (Ιωσηφίδης & Σπυριδάκης, 2006).

Στη συγκεκριμένη έρευνα η συλλογή δεδομένων πραγματοποιείται μέσω της «ημιδομημένης συνέντευξης», η οποία παρουσιάζει ευελιξία τόσο ως προς την τροποποίηση του περιεχομένου και της προσθαφαίρεσης ερωτήσεων και θεμάτων, όσο και ως προς την εμβάθυνση σε κάποια θέματα (Ισαρη Φ. – Πουρκός Μ., 2015), ενώ παράλληλα επιτρέπει τη διερεύνηση των συναισθημάτων και των σκέψεων των συμμετεχόντων στην έρευνα. Ο ημιδομημένος χαρακτήρας της συνέντευξης παρέχει ένα πλάνο στον ερευνητή για να καλύψει όλες τις θεματικές ενότητες χωρίς όμως να τον δεσμεύει, ενώ ταυτόχρονα αφήνει χώρο για να αναδειχθούν άλλες πτυχές του θέματος που πιθανόν δεν είχαν εντοπιστεί (Robson, 2010). Αξιοσημείωτο επίσης είναι ότι το διάγραμμα της ημιδομημένης συνέντευξης θα πρέπει να καθοδηγεί αλλά όχι και να υπαγορεύει την πορεία της (Αβραμίδης & Καλυβάς, 2006).

Η ποιοτική ημιδομημένη συνέντευξη αποτελεί λοιπόν ένα ευέλικτο και δυναμικό εργαλείο, μη αυστηρά δομημένο και τυποποιημένο, με ερωτήσεις που επιδέχονται ανοιχτού τύπου απαντήσεις. Η συζήτηση πρόσωπο με πρόσωπο στοχεύει στην κατανόηση της προοπτικής και στάσης του ερωτώμενου προσώπου προς το διερεύνηση θέμα, καθώς και στην ακρόαση των εμπειριών του μέσα από τα δικά του λόγια.

Προκειμένου μια συνέντευξη, ως μέσο συλλογής υλικού, να είναι αντικειμενικά αποτελεσματική και επιτυχημένη, θα πρέπει να διέπεται από ορισμένες αρχές που καλείται να εφαρμόσει ο ερευνητής, όπως:

- να διευκρινίζεται με σαφήνεια ο σκοπός και οι στόχοι της έρευνας.
- να επιλέγεται πολύ προσεκτικά το δείγμα των συμμετεχόντων.
- να εξασφαλίζεται η συλλογή όλων των απαραίτητων πληροφοριών και η προθυμία συμμετοχής στην έρευνα.

- να παρέχεται η διαβεβαίωση πως όλες οι πληροφορίες και οι αναφορές που θα συλλεχθούν θα χρησιμοποιηθούν μόνο για τη συγκεκριμένη έρευνα και θα παραμείνουν ανώνυμες.
- να προσδιορίζεται ο κατάλληλος χρόνος και τόπος που θα πραγματοποιηθεί η κάθε συνέντευξη με βάση τις ανάγκες των συνεντευξιαζόμενων.
- να εξασφαλίζεται ένα άνετο, φιλικό και ήρεμο κλίμα καθ' όλη τη διάρκεια της συνέντευξης, ώστε να μην έχει τη μορφή και το χαρακτήρα ανάκρισης.

Στόχος μου, ως ερευνήτριας, ήταν από την αρχή να κατανοήσω βιώματα και συναισθήματα, να συζητήσω ουσιαστικά με τους συμμετέχοντες στην έρευνα, διακόπτοντας και διευκρινίζοντας επιμέρους ζητήματα, όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο, ακολουθώντας παράλληλα μια κατευθυντήρια αλλά όχι παρεμβατική γραμμή. Καμία από τις ερωτήσεις δεν περιλαμβάνει παραμέτρους που να άπτονται ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων, ενώ η όλη διαδικασία διεξήχθη με την προσήκουσα διαβεβαίωση από μέρους μου τόσο της εμπιστευτικότητας των πληροφοριών και την τήρηση της πλήρους ανωνυμίας, όσο και την εθελοντική φύση της συμμετοχής στη μελέτη.

Από τις συνεντεύξεις συλλέχθηκαν τα δεδομένα που αποτέλεσαν τις πρωτογενείς πηγές των στοιχείων, δηλαδή οι απόψεις και οι αντιλήψεις των μεταναστών δεύτερης γενιάς για την ελληνική ιθαγένεια, στο πλαίσιο των διαδικασιών κοινωνικής ένταξης ή αποκλεισμού τους.

4.4 Εργαλείο και διαδικασία συλλογής δεδομένων

Η συλλογή των δεδομένων της παρούσας έρευνας πραγματοποιήθηκε με τη χρήση ερωτηματολογίου το οποίο διακρίνεται σε δύο μέρη : το πρώτο μέρος αφορά στη συλλογή δημογραφικών – στατιστικών στοιχείων των ατόμων που συμμετέχουν και περιλαμβάνει ερωτήσεις σχετικές με το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, τη χώρα γέννησης, τη χώρα καταγωγής και την υπηκοότητα των γονέων, καθώς και το χρόνο κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας. Το δεύτερο μέρος, αποτελεί ουσιαστικά τη συνέντευξη και περιλαμβάνει ερωτήσεις σχετικές με τις αιτίες μετανάστευσης στην Ελλάδα, τους δεσμούς με τη χώρα καταγωγής, την πολιτισμική προσαρμογή, την εθνική και πολιτισμική ταυτότητα αλλά και ερωτήσεις

σχετικές με την εμπειρία ζωής πριν και μετά την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας, τις προσδοκίες καθώς και τα όνειρα και την επιθυμία ή μη μόνιμης εγκατάστασης στην Ελλάδα.

4.5 Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Η έρευνα υλοποιήθηκε κατά τους μήνες Νοέμβριο και Δεκέμβριο 2018. Τηλεφωνική επικοινωνία προηγήθηκε των συνεντεύξεων, οι οποίες με τη συγκατάθεση των συμμετεχόντων και κατόπιν προσυμφωνημένου και προκαθορισμένου ραντεβού, πραγματοποιήθηκαν στο Τμήμα Δημοτικής Κατάστασης & Ληξιαρχείου του Δήμου Ναυπλίων, σε ώρες μη εργάσιμες. Ο συγκεκριμένος χώρος επιλέχθηκε με κριτήριο την οικειότητα των συμμετεχόντων, οι οποίοι τον είχαν και στο παρελθόν επισκεφθεί είτε για να διορθώσουν τις ληξιαρχικές πράξεις γέννησής τους είτε για να εγγραφούν στο δημοτολόγιο μετά την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας.

Όλες οι συνεντεύξεις μαγνητοφωνήθηκαν, προκειμένου να εξασφαλιστεί η πιστή καταγραφή αλλά και αναπαραγωγή όλων των δεδομένων από τους ερωτώμενους. Πριν ξεκινήσει η μαγνητοφώνηση προηγήθηκε χαλαρή συζήτηση με απώτερο σκοπό να γίνουν οι κατάλληλες συστάσεις, να δοθούν εξηγήσεις ή και διευκρινήσεις, καθώς και να λυθούν οι όποιες απορίες τους.

Σε κάθε περίπτωση, τονίστηκε εκ των προτέρων η εξασφάλιση της ανωνυμίας τους αλλά και η τήρηση απορρήτου τυχόν προσωπικών στοιχείων τους, η εμπιστευτικότητα των παρεχόμενων πληροφοριών και η εθελοντική φύση της συμμετοχής στη μελέτη. Η διατύπωση των ερωτήσεων έγινε με την ίδια σειρά και το ίδιο περιεχόμενο προς όλους τους συμμετέχοντες και με ιδιαίτερη προσοχή έτσι ώστε η συζήτηση να διαθέτει ειρμό και συνέχεια. Για τη μαγνητοφώνηση χρησιμοποιήθηκε ψηφιακή συσκευή. Ο μέσος χρόνος των συνεντεύξεων ήταν περίπου τριάντα (30) λεπτά. Στη συνέχεια συγκεντρώθηκαν τα δεδομένα, απομαγνητοφωνήθηκαν και αναλύθηκαν.

4.6 Δυσκολίες - Περιορισμοί έρευνας

Κατά τη διεξαγωγή της έρευνας συνάντησα μία πραγματικά μη αναμενόμενη δυσκολία, σχετική με το δείγμα. Επειδή το μεγαλύτερο ποσοστό μεταναστών που έχει

καταφθάσει στη χώρα μας είναι αλβανικής υπηκοότητας, ο αρχικός μου στόχος ήταν αυτή η πλειοψηφία να αντικατοπτρίζεται και στο δείγμα των συμμετεχόντων. Συνάντησα όμως περιορισμό, ασυνέπεια και πολλές φορές αποκλεισμό, ιδιαίτερα από τα αγόρια αλβανικής υπηκοότητας, με αποτέλεσμα να προβαίνω κάθε φορά στην αναζήτηση νέων ατόμων με αυτά τα χαρακτηριστικά. Τα άτομα, κοινής καταγωγής με εκείνα που αρνήθηκαν, που τελικά συμμετείχαν απέδωσαν τη δυσκολία που ανέκυψε σε τυχόν συναισθήματα φόβου και ανασφάλειας από τα οποία εξακολουθούν και μετά την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας να διακατέχονται όσοι αρνήθηκαν να συμβάλλουν στη διεξαγωγή της έρευνας. Ο στόχος τελικά επιτεύχθηκε αλλά το αρχικά προκαθορισμένο δείγμα των 10 ατόμων περιορίστηκε στα 8 άτομα.

4.7 Ανάλυση δεδομένων

Η ανάλυση των δεδομένων αποτελεί το σημείο εκείνο όπου ο ερευνητής συγκρίνει και αντιπαραβάλλει, ερμηνεύει και κατανοεί, συμπεραίνει και επαληθεύει τα δεδομένα, είτε αυτά είναι ποιοτικά είτε ποσοτικά (Brink & Wood, 1998). Αποτελεί το σημαντικότερο και πιο κρίσιμο στάδιο της έρευνας γιατί σε αυτό το σημείο δημιουργούνται τόσο τα γενικά όσο και τα ειδικά συμπεράσματα του ερευνητικού εγχειρήματος. Η διαδικασία αυτή θεωρείται επιβεβλημένη, προσδίδει νόημα σε ολόκληρη την έρευνα και αποτελεί τον απώτερο στόχο της, αφού τα δεδομένα απαιτούν την ερμηνεία των αιτιών που τα προκαλούν, τη σύνδεση με προϋπάρχουσες θεωρητικές προσεγγίσεις και τη δημιουργία τελικά καινούργιας γνώσης. Στόχος της ανάλυσης των ποιοτικών δεδομένων δεν είναι η επαλήθευση υποθέσεων ή κάποιας ήδη εδραιωμένης θεωρίας αλλά η ανάδυση νέων αποτελεσμάτων.

Στην ποιοτική έρευνα, η ανάλυση των δεδομένων δεν μπορεί να γίνει με στατιστικές αναλύσεις και συγκριτικά γραφήματα, όπως συμβαίνει στην αντίστοιχη ποσοτική. Πρώτο βήμα αποτελεί η καταγραφή των δεδομένων, προκειμένου ο ερευνητής να κατανοήσει και να μπορέσει να αποκτήσει μια ολοκληρωμένη αντίληψη σχετικά με το τι λένε ή κάνουν οι συμμετέχοντες (Morse, 2004).

Στην παρούσα μελέτη, αμέσως μετά την απομαγνητοφώνηση, προσπάθησα αρχικά να εξοικειωθώ με τα δεδομένα, να τα αποκωδικοποιήσω και στη συνέχεια να διαμορφώσω τις κατηγορίες – θεματικές ενότητες που θα με οδηγήσουν στα τελικά συμπεράσματα.

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

5. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

5.1. Δημογραφικά – Στατιστικά στοιχεία

Συνολικά οι συμμετέχοντες στην έρευνα είναι οχτώ (8) άτομα, μετανάστες δεύτερης γενιάς. Από αυτούς οι πέντε είναι γυναίκες και οι τρεις άνδρες, ενώ οι ηλικίες τους κυμαίνονται από 19 έως 27 έτη. Οι τέσσερις από αυτούς είναι κάτοχοι πτυχίου ΤΕΙ/ΑΕΙ και οι υπόλοιποι τέσσερις απόφοιτοι Λυκείου. Οι τέσσερις γεννήθηκαν στην Ελλάδα, οι δύο στην Αλβανία, ο ένας στη Σερβία και ο ένας στη Μολδαβία. Οι μισοί ανέφεραν ως χώρα καταγωγής των γονέων την Αλβανία, ενώ από τους υπόλοιπους, δύο δήλωσαν τη Σερβία ένας τη Μολδαβία και ένας τη Συρία. Αντίστοιχα, οι τέσσερις ανέφεραν ως υπηκοότητα των γονέων την Αλβανική, οι δύο τη Σερβική, ο ένας τη Μολδαβική και ο ένας τη Συριακή. Όλοι οι συμμετέχοντες απέκτησαν την Ελληνική ιθαγένεια τα τρία τελευταία χρόνια. Συγκεκριμένα, οι τέσσερις το 2016, οι τρεις το 2017 και ο ένας το 2018.

5.2. Μετανάστευση

Στην παρούσα ενότητα καταγράφονται οι απόψεις των συμμετεχόντων σχετικά με τις αιτίες μετανάστευσης στην Ελλάδα των ίδιων και των γονέων τους, τους δεσμούς με τη χώρα καταγωγής και τη σχέση που έχουν αναπτύξει με την ελληνική πολιτισμική κουλτούρα.

- ***Ερ. : «Αν δεν γεννηθήκατε στην Ελλάδα, πότε ήρθατε; Για ποιους λόγους ήρθατε;»***

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των συμμετεχόντων που δεν γεννήθηκαν στην Ελλάδα, ήρθαν στη χώρα υποδοχής σε μικρή ηλικία, μετά από χρονικό διάστημα ενός με δύο χρόνια από τη μετανάστευση των γονιών τους, προκειμένου να ζήσουν όλοι μαζί ως οικογένεια.

Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

Σ2: «*Ήρθα ένα χρόνο μετά τους γονείς μου, το 1997. Ήμουν περίπου 6, 7 χρόνων*».

Σ5: «Ήρθα σε ηλικία 8,5 ετών καθώς οι γονείς μου βρίσκονταν ήδη στην Ελλάδα».

Σ6: «Όχι, δεν γεννήθηκα στην Ελλάδα.. Ήρθα το 2002 και ήμουν 8 χρονών περίπου. Ο λόγος που ήρθα ήταν γιατί οι γονείς μου ήταν εδώ ήδη».

- **Ερ. «Οι γονείς σας πότε ήρθαν; Γιατί ήρθαν;»**

Όλοι οι συμμετέχοντες συμφωνούν ότι οι γονείς τους κατέφθασαν στην Ελλάδα τη δεκαετία του '90 για αναζήτηση καλύτερης τύχης και εργασίας. Οι λόγοι που τους ανάγκασαν να φύγουν από τη χώρα τους ήταν κατά πλειοψηφία οικονομικοί, ενώ δύο συνεντευξιαζόμενοι τονίζουν πως οι γονείς τους «υποχρεώθηκαν» να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους λόγω πολιτικών συγκρούσεων και πολεμικών συρράξεων.

Ενδεικτικά αναφέρουν:

Σ1: «Ήρθαν το 1994, ως οικονομικοί μετανάστες για μια καλύτερη ζωή. Η ζωή στην Αλβανία ήταν πολύ δύσκολη γι' αυτούς».

Σ2: «Οι γονείς μου ήρθαν στην Ελλάδα ως οικονομικοί μετανάστες αλλά και λόγω των πολιτικών αναταραχών που επικρατούσαν στη Σερβία το 1996 ...»..

Σ3: «Οι γονείς μου μαζί με τα δύο μου αδέρφια είχαν έρθει στην Ελλάδα το 1993. Ο μικρός μου αδερφός είχε χρόνια βρογχίτιδα και λόγω του εμπάργκο, επειδή δεν είχαν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, δεν είχαν φάρμακα, θέλανε να φύγουν από τη Σερβία και διαλέξανε την Ελλάδα. Άλλος ένας λόγος που ήθελαν να έρθουν στην Ελλάδα είναι επειδή οι Έλληνες είναι χριστιανοί ορθόδοξοι όπως και οι Σέρβοι».

Σ4: «Οι γονείς μου κατέφθασαν στην Ελλάδα το 1992 ως οικονομικοί μετανάστες σε αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης».

Σ5: «Δεν θυμάμαι ακριβώς την χρονολογία αλλά ήταν ήδη τουλάχιστον 2 χρόνια στην Ελλάδα πριν έρθω εγώ. Ήρθαν για οικονομικούς λόγους, με το σκεπτικό ότι θα μάζευαν κάποια χρήματα και θα επέστρεφαν στη συνέχεια πίσω στην χώρα τους».

Σ6: «Ο μπαμπάς μου ήρθε το 1998 και η μαμά μου το 2001 ... Ο λόγος που ήρθαν είναι προφανώς για ένα καλύτερο μέλλον ...».

Σ7: «Οι γονείς μου ήρθαν πριν από 27 χρόνια για καθαρά οικονομικούς λόγους».

- ***Ερ. «Διατηρείτε δεσμούς με τη χώρα καταγωγής σας; Πόσο συχνά την επισκέπτεσθε;»***

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων απάντησε θετικά στο σκέλος της ερώτησης που αφορά στους δεσμούς με τη χώρα καταγωγής. Οι τέσσερις από αυτούς μάλιστα την επισκέπτονται όποτε μπορούν, είτε μόνοι τους είτε με μέλη της οικογένειάς τους.

Ενδεικτικά αναφέρουν:

Σ2: «Ναι, την επισκέπτομαι όσο πιο συχνά μπορώ. Έχω πάει τουλάχιστον 6 φορές. Έτσι κι αλλιώς όλο μου το σόι είναι εκεί. Μόνο η οικογένειά μου ήρθε στην Ελλάδα».

Σ5: «Ναι, καθώς όλοι οι συγγενείς μου βρίσκονται εκεί ενώ συχνά μας επισκέπτονται και οι ίδιοι για διακοπές. Κάθε 2 με 3 χρόνια περίπου πηγαίνω».

Σ6: «Ναι, διατηρώ πολύ καλούς δεσμούς με την χώρα καταγωγής μου γιατί εκεί μένουν και άλλοι συγγενείς μου. Και την επισκέπτομαι σχεδόν κάθε 1 με 2 χρόνια ... αναλόγως βέβαια και κάθε πότε μπορούμε».

Σ8: «Ναι, πιο πολύ βέβαια πηγαίνω για τους παππούδες μου που ζουν εκεί ... οι πιο κοντινοί μου είναι εδώ στην Ελλάδα ... Μπορεί να περάσουν και 3 χρόνια για να πάω. Πηγαίνω πάντα με τους γονείς μου».

Δύο από τους συμμετέχοντες δήλωσαν πως θα ήθελαν να επισκέπτονται πιο συχνά τη χώρα καταγωγής τους αλλά δεν τα καταφέρνουν, για διαφορετικούς λόγους ο καθένας.

Συγκεκριμένα αναφέρουν :

Σ3:«Τη Σερβία την έχω επισκεφθεί μόνο 5 φορές, δυστυχώς. Θα ήθελα να πάω περισσότερες φορές ... έχω να πάω τώρα 11 χρόνια ... Θυμάμαι πολλά πράγματα, πολύ όμορφα που θα ήθελα να τα ξαναζήσω. Κάποια βέβαια δεν μπορώ γιατί κάποιιοι

άνθρωποι έχουν φύγει ... Είναι όλοι μου οι συγγενείς εκεί πέρα ... Μόνο εμείς φύγαμε και δεν ακολούθησε κανένας άλλος από τους συγγενείς μας».

Σ7: «Διατηρώ δεσμούς και επικοινωνία με τους συγγενείς μου που ζουν εκεί. Μιλάμε μέσω skype. Δυστυχώς, ούτε εγώ ούτε η οικογένειά μου μπορούμε να επισκεφθούμε τη Συρία λόγω πολέμου».

Τέλος, δύο από τους συμμετέχοντες διαφοροποιήθηκαν, δηλώνοντας, ο μιν ένας πως δεν διατηρεί καμία σχέση με τη χώρα από την οποία κατάγεται, ο δε δεύτερος πως οι επισκέψεις του δεν είναι εθελοντικού χαρακτήρα.

Τονίζουν μάλιστα τα ακόλουθα:

Σ1: «Την επισκέπτομαι αλλά δεν θέλω να την επισκέπτομαι ... το σπίτι μου είναι σε ένα απομονωμένο χωριό που δεν μου αρέσει καθόλου. Επίσης, όταν πηγαίνω εκεί με δείχνουν με το δάχτυλο. Λένε 'να ήρθε ο Έλληνας'. Αυτό γίνεται παντού, σε όλη την Αλβανία ... και στην πρωτεύουσα μπορεί να γίνεται και πιο έντονα Γενικά όλη η Αλβανία δεν 'μου το βγάζει' να πάω να ζήσω εκεί. Ακόμα και τώρα ο τρόπος ζωής εκεί δεν είναι τόσο καλός».

Σ4: «Δεν διατηρώ δεσμούς με την χώρα καταγωγής μου εδώ και πολλά χρόνια. Την έχω επισκεφθεί δύο φορές μόνο, σε πολύ νεαρή ηλικία».

- **Ερ. «Ακολουθείτε παραδόσεις, ήθη και έθιμα της χώρας καταγωγής σας ή νιώθετε πιο οικεία την ελληνική πολιτισμική κουλτούρα;»**

Η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων νιώθει να έχει απόλυτα οικειοποιηθεί την ελληνική πολιτισμική κουλτούρα, χωρίς βέβαια να παύει να ακολουθεί και κάποιες παραδόσεις, ήθη και έθιμα της χώρας από την οποία κατάγεται.

Ενδεικτικά αναφέρουν:

Σ1: «Ακολουθώ και τα δύο, μπορώ να πω. Ακόμα και με τη γλώσσα, μπορεί να με ρωτάει κάτι στα αλβανικά ο πατέρας μου κι εγώ να του απαντάω στα ελληνικά ή και το αντίστροφο. Οι γονείς μου ακολουθούν περισσότερο τις αλβανικές παραδόσεις. Εγώ έχω μεγαλώσει στην Ελλάδα και νιώθω πιο κοντά στον ελληνικό πολιτισμό».

Σ2: «Όσο μπορώ ... επειδή οι γονείς μου είναι χωρισμένοι κι επειδή κι εγώ και η αδερφή μου ζούμε μόνες μας ... λίγο έχουν αρχίσει να ξεχνιούνται αυτά τα έθιμα της χώρας από την οποία καταγόμαστεαλλά προσπαθούμε να τραγουδάμε παραδοσιακά τραγούδια και να χορεύουμε παραδοσιακούς χορούς. Πάντως μετά από 20 χρόνια που ζω εδώ, το ελληνικό στοιχείο έχει μπει πια βαθιά μέσα μου. Ανταπεξέρχομαι πιο εύκολα στα ελληνικά δεδομένα ... ενώ για τη Σερβία ξέρω όσα μου έχουν πει οι γονείς μου και όσα βλέπω κάθε φορά που την επισκέπτομαι».

Σ3: «Νιώθω πιο οικεία με την ελληνική κουλτούρα, αλλά μαθαίνω και θα ήθελα να μάθω και περισσότερα για τη Σερβία ... Παράλληλα με τα σέρβικα ακολουθούμε και τα ελληνικά έθιμα. Μοιάζουν λίγο γιατί έχουμε την ίδια θρησκεία».

Σ5: «Σαν οικογένεια ακολουθούμε κάποιες παραδόσεις της χώρας καταγωγής μας αλλά με έμφαση στις ελληνικές. Μετά από τόσα χρόνια στην Ελλάδα νιώθω πιο οικεία με τις ελληνικές παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα».

Ένας από τους συμμετέχοντες δήλωσε πως ακολουθεί μόνο τα ελληνικά ήθη και έθιμα, ενώ ένας άλλος απάντησε πως ακολουθεί περισσότερο τις παραδόσεις της χώρας καταγωγής λόγω θρησκείας:

Χαρακτηριστικά αναφέρουν :

Σ4: «Έχοντας γεννηθεί και ανατραφεί στην Ελλάδα, οι καταβολές μου ως προς την πολιτισμική κουλτούρα της χώρας είναι απόρροια αυτής της ανατροφής, με αποτέλεσμα να νιώθω οικεία την εν λόγω κουλτούρα μόνο».

Σ7: «... ακολουθώ κάποιες από τις ελληνικές παραδόσεις, αφού εδώ πήγα σχολείο, αλλά κυρίως σαν οικογένεια ακολουθούμε άλλα ήθη και έθιμα θρησκευτικά, όπως το ραμαζάνι».

5.3. Ένταξη - Ενσωμάτωση

Στην παρούσα ενότητα καταγράφονται οι απόψεις των συμμετεχόντων σχετικά με το μεταναστευτικό προφίλ της Ελλάδας απέναντί τους, την πολιτική ενσωμάτωσης που ακολουθεί ως χώρα υποδοχής ενώ θίγεται και το θέμα των διακρίσεων.

- ***Ερ. «Πώς είναι να είσαι παιδί μετανάστη στην Ελλάδα; Είναι η Ελλάδα μια χώρα φιλική για τα παιδιά των μεταναστών;»***

Στην ερώτηση αυτή οι απαντήσεις ποικίλουν. Οι περισσότεροι υποστηρίζουν ότι η Ελλάδα είναι μια χώρα φιλική για τα παιδιά των μεταναστών, παρά τις δύσκολες οικονομικές συνθήκες που αντιμετωπίζει τα τελευταία χρόνια. Αντιθέτως, κάποιοι άλλοι δεν συμφωνούν με την άποψη αυτή, θεωρώντας ότι η ελληνική κοινωνία χαρακτηρίζεται ακόμη από στερεότυπα και συντηρητικές έως ρατσιστικές συμπεριφορές.

Μεταξύ άλλων οι συνεντευξιαζόμενοι αναφέρουν:

Σ1: *«Όχι, δεν είναι η Ελλάδα μια χώρα φιλική για τα παιδιά των μεταναστών. Υπάρχει μεγάλος αριθμός ανθρώπων που είναι ρατσιστές κι αυτό με στενοχωρεί πολύ γιατί πραγματικά δεν έχουμε να χωρίσουμε κάτι. Άλλωστε και η Αλβανία επί Χότζα είχε βοηθήσει την Ελλάδα. Δεν ισχύει ότι οι δύο λαοί είναι σε κόντρα μεταξύ τους».*

Σ2: *«Πιστεύω πως η Ελλάδα και σαν κράτος και σαν λαός οι Έλληνες είναι φιλικοί με τα παιδιά των μεταναστών. Υπάρχει όμως κι ένα μικρό ποσοστό ανθρώπων που είναι πολύ εχθρικό. Πιστεύω πως η Ελλάδα δίνει πολλές ευκαιρίες στους μετανάστες δεύτερης γενιάς».*

Σ3: *«Θεωρώ ότι γενικά οι άνθρωποι στην Ελλάδα είναι πολύ φιλικοί με τους μετανάστες, αγκαλιάζουν όλους τους ανθρώπους που έρχονται εδώ και ιδιαίτερα τα παιδιά των μεταναστών, ανεξαρτήτως καταγωγής ... από όπου κι αν είναι».*

Σ4: *«Αν και υποστηρίζεται πως οι περισσότερες εθνικές μειονότητες έχουν ενσωματωθεί πλέον στον ελληνικό κοινωνικό ιστό, αυτό δεν ανταποκρίνεται απόλυτα στην πραγματικότητα. Μεγαλώνοντας διακατεχόμενι από μία φοβικότητα να αποκαλύψω την καταγωγή μου στους συνομήλικούς μου. Αν και η ελληνική κοινωνία απαρτίζεται από προοδευτικούς και δεκτικούς ανθρώπους, η πλειονότητα της διακατέχεται ακόμη από συντηρητικές και ρατσιστικές παθογένειες».*

Σ5: *«Από τη δική μου εμπειρία πιστεύω πως η Ελλάδα είναι γενικά μια φιλική χώρα για τα παιδιά των μεταναστών χωρίς αυτό να σημαίνει πως δεν μπορούν να επιτευχθούν ακόμα περισσότερα σε αυτό το κομμάτι, πέρα από τη θέσπιση νομοθεσίας για την απόκτηση της ιθαγένειας που ήταν ίσως το βασικότερο βήμα. Η οικονομική*

κρίση όμως και οι δυσκολίες που αυτή συνεπάγεται καθώς και το τεράστιο ζήτημα των προσφυγικών ροών τα τελευταία χρόνια έχει ως αποτέλεσμα η Ελλάδα να φαίνεται λιγότερο φιλόξενη προς το ξένο στοιχείο και οι Έλληνες περισσότερο εχθρικοί και φοβισμένοι».

Σ6: «Δεν νομίζω να έχει καμία διαφορά το να είσαι μετανάστης ... όλοι οι άνθρωποι είναι ίδιοι. Δεν σε αλλάζει ούτε το χρώμα ούτε το από που είσαι ... μπορώ να πω πως να είναι η Ελλάδα μια φιλική χώρα γιατί έχουμε λάβει αγάπη και ζεστασιά εδώ από Έλληνες».

Σ8: «Η Ελλάδα είναι μια όμορφη και ζεστή χώρα που δίνει τα πάντα για όλους ... και το κράτος είναι φιλικό. Θα έλεγα όμως πως οι Έλληνες, σε γενικές γραμμές, είναι ένας λαός με βαθιά ριζωμένα κόμπλεξ και στερεότυπα που δεν χάνουν την ευκαιρία να τα δείχνουν, χωρίς να σκέφτονται τις επιπτώσεις στη ζωή του δέκτη».

- ***Ερ. «Αντιμετωπίσατε ποτέ διακρίσεις ή ρατσιστικές συμπεριφορές στο σχολείο, στη γειτονιά, σε κάποια δημόσια υπηρεσία, λόγω της καταγωγής σας; Θα ήθελα να αναφέρετε, αν υπάρχουν, τέτοια περιστατικά».***

Σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες αναφέρουν διακριτική μεταχείριση και προβλήματα αποδοχής ως απόρροια της καταγωγής τους. Στις περισσότερες απαντήσεις γίνεται τουλάχιστον μία αναφορά σε ένα περιστατικό διάκρισης ή ρατσιστικής συμπεριφοράς, κυρίως στο σχολείο και σε παρέες, αλλά και σε δημόσιες υπηρεσίες και χώρους εργασίας. Όπως διαφαίνεται, η κάθε απάντηση βασίζεται καθαρά στις εμπειρίες και την προσωπικότητα του κάθε συνεντευξιαζόμενου.

Χαρακτηριστικά αναφέρουν:

Σ1: «Στο σχολείο δεν το έχω νιώσει αυτό. Αν και γίνονταν συχνά αρνητικά σχόλια για τους Αλβανούς, δεν με ενοχλούσε. Πολλές φορές συμμετείχα κι εγώ σε τέτοια σχόλια υποστηρίζοντας τους Έλληνες. Έχει τύχει όμως να παρακολουθήσω να συμβαίνουν ρατσιστικές συμπεριφορές σε άλλα παιδιά. Όταν πήγαινα στην Ε' Δημοτικού, δεν άφησαν στην παρέλαση να γίνει σημαιοφόρος η καλύτερη μαθήτριά γιατί ήταν ξένη, ήταν από τη Γεωργία. Τελικά σημαιοφόρος έγινε ένα αγόρι που ήταν πολύ

κατώτερος μαθητής, αλλά ήταν Έλληνας. Αυτό το περιστατικό με πείραζε πολύ ... Στο σχολείο, στα παιχνίδια αλλά και τώρα κάνω παρέα με όλους, δεν με νοιάζει από πού είναι».

Σ2: «Από δασκάλους, καθηγητές και γενικά από ανθρώπους με κάποια μόρφωση δεν ένιωσα ποτέ ρατσισμό. Άσχημες συμπεριφορές αντιμετώπισα από ανθρώπους που δεν έχουν γνώσεις ... Στο σχολείο π.χ. υπήρχαν παιδιά που δεν με έκαναν παρέα γιατί οι γονείς τους έλεγαν πως είμαι ξένη και δεν ήθελαν να κάνουν παρέα μαζί μου. Αργότερα ένιωσα άσχημα όταν κάποιες προσωπικές μου σχέσεις τέλειωσαν επειδή οι γονείς των συντρόφων μου αντιδρούσαν άσχημα όταν μάθαιναν ότι δεν είμαι Ελληνίδα. Αλλά και πρόσφατα κι ενώ πια είμαι Ελληνίδα, στη δουλειά μου, σε ένα ζαχαροπλαστείο, μια συνάδελφος όταν την ρώτησαν κάποιοι πελάτες ποια είμαι τους απάντησε πως είμαι 'ξένη'. Κι όταν της είπα πως πλέον έχω αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια, μου απάντησε πως δεν παύω να είμαι μια 'ξένη' ... Νομίζω πως αυτό δεν θα φύγει ποτέ ... Μπορεί και να θύμωσα ... Ένιωσα πως δεν με αντιμετωπίζουν σαν ίση με αυτούς, αλλά μετά κατάλαβα πως δεν έχουν το ίδιο επίπεδο γνώσεων με μένα ... ότι δηλαδή είναι θέμα παιδείας ... αυτά τα ξεπερνάμε όμως και προχωράμε μπροστά ... Στο σχολείο έκανα παρέα με όλους. Όλοι κάναμε παρέα με όλους».

Σ3: «Όχι, δεν είχα τέτοια θέματα. Με πειράζανε λίγο τα παιδιά στο δημοτικό ... με λέγανε «Σέρβα, κονσέρβα» (γέλια, αλλά δεν είχα κάποιο θέμα, το έπαιρνα σαν αστείο, γέλαγα, δεν με πείραζε ... όλοι το αντιμετωπίζαμε χιουμοριστικά, ήμασταν πολύ δεμένοι με τα παιδιά. Και οι δάσκαλοι επίσης και οι καθηγητές, μας αγάπαγαν το ίδιο ... έκανα παρέα με όλους».

Σ4: «Δεν έχω βιώσει κάποιο ιδιαίτερα έντονο ρατσιστικό επεισόδιο, εκτός ίσως από κάποια ελαφριά σχόλια στην παιδική μου ηλικία υπό μορφή αστεϊσμού Σίγουρα άκουσα στερεοτυπικές πλέον φράσεις όσον αφορά την καταγωγή των γονιών μου και τη δική μου, φράσεις που υποδηλώνουν ή δηλώνουν έκδηλα ρατσισμό στις πρώτες κυρίως τάξεις του σχολείου. Το σχολείο δυστυχώς είναι ένας χώρος που θα ακούσεις τέτοια πράγματα, ειδικά το δημοτικό όπου τα παιδιά είναι ακόμα σε μια ηλικία που εξαρτώνται από άλλους, ειδικά στη διαμόρφωση του χαρακτήρα τους. Τα παιδιά, λένε, είναι ο καθρέφτης του γονέα, οπότε δεν μπορώ να κατηγορήσω κάποιο παιδί για τη συμπεριφορά του, όχι απόλυτα τουλάχιστον. Σχετικά με τις δημόσιες υπηρεσίες, αυτή η

συμπεριφορά με έχει διχάσει : δεν ξέρω αν πρέπει να την ονοματίσω ρατσιστική ή απλά αγενή. Νομίζω η αλήθεια κρύβεται κάπου στη μέση».

Σ5: «Ναι, αντιμετώπισα κι εγώ κάποιες ανάρμοστες συμπεριφορές που είχαν να κάνουν με την καταγωγή μου και στο σχολείο και σε δημόσια υπηρεσία αλλά και σε χώρο εργασίας. Θεωρώ όμως ότι ήμουν πολύ τυχερή γενικά, γιατί παρόλο που μεγάλωσα αρχικά σε χωριό όπου η κοινωνία είναι ακόμα πιο κλειστή- και πόσο μάλλον εκείνα τα χρόνια-, η πλειοψηφία των ανθρώπων με δέχτηκε με πολύ φιλική διάθεση. Τα όποια μεμονωμένα περιστατικά δεν ήταν ακραία ούτε κάτι το επαναλαμβανόμενο και συνήθως έπαυαν να υπάρχουν τα όποια σχόλια όταν με γνώριζαν καλύτερα».

Σ6: «Ο καθένας όπου και να πάει αντιμετωπίζει κάθε δυσκολία στην αρχή.. βέβαια εγώ δεν ήμουν από αυτά τα παιδιά που αντιμετώπισα ρατσιστικές επιθέσεις ή συμπεριφορές ... αλλά έχω υπάρξει σε χώρο που έχω δει να ασκούν ρατσισμό και με είχε στεναχωρήσει πολύ αυτό το γεγονός».

Σ7: «Όπως τα περισσότερα παιδιά αλλοδαπών..... έτσι κι εγώ δέχτηκα ρατσιστικές συμπεριφορές από συμμαθητές μου στο σχολείο λόγω του περίεργου ονόματός μου και αργότερα σε δημόσιες υπηρεσίες αλλά και στο δρόμο έχω ακούσει άσχημα σχόλια για την ενδυμασία μου (μαντήλα)».

Σ8: «... λίγο στις παρέες, όταν ήμουν μικρός, είχαν πρόβλημα κάποιοι γονείς ελληνόπουλων που δεν ήθελαν να κάνω παρέα μαζί τους επειδή ήμουν από την Αλβανία. Και σε δημόσιες υπηρεσίες όμως, ακόμη και σήμερα που έχω αποκτήσει ελληνική ταυτότητα αλλά το όνομά μου δείχνει πως είμαι ξένος, έχω υποστεί πολλές διακρίσεις και υποτιμητικές συμπεριφορές. Η αλήθεια είναι ότι όταν γίνεται κάτι κακό στην Ελλάδα αμέσως στοχοποιούνται οι Αλβανοί. Αυτό δεν είναι σωστό κατά τη γνώμη μου ... ».

- **Ερ. «Ποια είναι τα προβλήματα που αντιμετωπίσατε πριν την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας; Βιώσατε κάποια μορφή κοινωνικού αποκλεισμού κυρίως σε θέματα υγείας, εκπαίδευσης, εργασίας;»**

Στο σύνολό τους οι συμμετέχοντες, αυθόρμητα, με το άκουσμα της ερώτησης, απάντησαν ότι δεν αντιμετώπισαν ιδιαίτερα προβλήματα πριν από την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας. Ωστόσο, στη συνέχεια και καθώς εξελισσόταν η συνέντευξη,

άρχισαν να κάνουν αναφορές σε τομείς που τους προβλημάτισαν και οι οποίοι σχετίζονται κυρίως με θέματα νόμιμης διαμονής, εργασίας, εκπαίδευσης αλλά και πλήρους άσκησης των πολιτικών τους δικαιωμάτων.

Συγκεκριμένα αναφέρουν:

Σ1: *«Όχι, δεν νομίζω. Το μόνο που με εκνεύριζε είναι ότι γεννήθηκα εδώ, πήγα σχολείο, οι γονείς μου δούλευαν εδώ και πλήρωναν φόρους κι όταν έκλεισα τα 18 έπρεπε να μαζεύω έναν σωρό χαρτιά και να πληρώνω αρκετά χρήματα για να βγάλω άδεια διαμονής και να είμαι νόμιμος. Επίσης, θύμωνα που μετά από τόσα χρόνια το κράτος δεν μου έδινε την ελληνική ιθαγένεια. Δηλαδή δεν ήμουνα Έλληνας εγώ; ... και κάτι άλλο, δεν μπορούσα να διοριστώ στο ελληνικό δημόσιο αφού ήμουνα Αλβανός».*

Σ2: *«... όχι, δεν νομίζω λίγο με τη γλώσσα δυσκολεύτηκα στην αρχή που ήρθα στην Ελλάδαόλα καλά μετάαυτό που θυμάμαι επίσης είναι ότι παντού χρειαζόμασταν πολλά χαρτιά ... και όταν ανανεώναμε την άδεια παραμονής ... μεγάλη γραφειοκρατία και αρκετά χρήματα ...».*

Σ3: *«Όχι, δεν θεωρώ ότι υπήρχε τέτοιο θέμα. Ήμασταν κανονικά ... είχαμε τα ίδια δικαιώματα σε όλους τους τομείς που αναφέρατε ... δημόσια σχολεία, δημόσια υγεία ίσως μόνο δεν μπορούσαμε να δουλέψουμε στο δημόσιοαεπίσης μετά τα 18 θα ήθελα να μπορώ να ψηφίζω. Να πω επίσης ότι στα θέματα κυρίως της υγείας, εμείς είχαμε πολύ καλή αντιμετώπιση κι αυτό το θυμάμαι από το πρόβλημα υγείας που είχε ο αδερφός μου Οι Έλληνες γιατροί τον βοήθησαν πολύ».*

Σ4: *«Δεν θυμάμαι να έχω βιώσει κάποιο πρόβλημα, κυρίως επειδή την απέκτησα σε σχετικά νεαρή ηλικία. Ως πρόβλημα θα μπορούσε να θεωρηθεί η ενισχυμένη γραφειοκρατία που επικρατούσε ορισμένες φορές στις δημόσιες υπηρεσίες, καθώς έπρεπε να προσκομίσω περισσότερα έγγραφα σε σχέση με τώρα».*

Σ5: *«Η αλήθεια είναι πως πριν την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας υπήρχαν κάποιοι περιορισμοί στη ζωή μου, μπορεί για κάποιον αυτοί οι περιορισμοί να φαίνονται ασήμαντοι και μικροί αλλά για εμένα τουλάχιστον λειτουργούσαν κάθε φορά ως υπενθύμιση της διαφορετικότητας μου από τους άλλους. Ειδικότερα, στον τομέα της εκπαίδευσης δεν μπόρεσα να πάρω την υποτροφία που είχα κερδίσει μπαίνοντας δεύτερη στη σχολή μου, δεν μπόρεσα να πάρω επίδομα ενοικίου όπως οι υπόλοιποι*

φοιτητές που ζούσαν μακριά από το σπίτι τους, δεν μπόρεσα να διεκδικήσω κάποια υποτροφία για μεταπτυχιακό που επιθυμούσα κ.ά.».

Σ6: «Επειδή ήμουν 8 χρόνων όταν ήρθα στην Ελλάδα είχα λίγο πρόβλημα με τη γλώσσα. Οι δάσκαλοι μιλούσαν ελληνικά στο σχολείο, το ίδιο και τα παιδιά και δυσκολεύτηκα ... όχι για πολύ. Αυτό θυμάμαι, από τον χώρο της εκπαίδευσης μόνο».

Σ7: «... Στο επαγγελματικό κομμάτι δεν ήταν λίγες οι φορές που δεν μπόρεσα να κάνω αίτηση για κάποια θέση εργασίας καθώς προαπαιτούμενο ήταν να είσαι Έλληνας πολίτης ή έστω πολίτης κράτους μέλους της ΕΕ που εγώ δεν ήμουν».

Σ8: «..... έπρεπε μετά τα 18 να βγάζω άδεια διαμονής και στη δουλειά δεν μπορούσα να διεκδικήσω κάποιες θέσεις ... και κάτι που σκεφτόμουν πολλές φορές είναι ότι δεν θα είχα ως ενήλικος δικαίωμα ψήφου ... ε, ήταν λίγο άδικο αυτά».

5.4. Ελληνική ιθαγένεια

Στην παρούσα ενότητα καταγράφονται οι απόψεις των συμμετεχόντων σχετικά με την ελληνική ιθαγένεια. Συγκεκριμένα, αποτυπώνονται οι λόγοι που τους ώθησαν να την διεκδικήσουν, η εμπειρία της διαδικασίας κτήσης, οι προσδοκίες τους, τα συναισθήματα των γονιών τους (μετανάστες πρώτης γενιάς) ενώ γίνεται και μια προσπάθεια σκιαγράφησης της εθνικής και πολιτισμικής ταυτότητας που φέρουν αυτή τη στιγμή.

- **Ερ. «Γιατί θελήσατε να αποκτήσετε την ελληνική ιθαγένεια;»**

Στην ερώτηση αυτή σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες απάντησαν ότι η απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας, πέρα από οποιαδήποτε συναισθηματική εμπλοκή, έχει άμεση σχέση με την απόκτηση ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, τα οποία θεωρούν ότι δικαιούνται απόλυτα αφού είτε γεννήθηκαν στην Ελλάδα είτε ήρθαν εδώ σε νεαρή ηλικία. Κάποιοι από αυτούς αντιμετωπίζουν μάλιστα την ελληνική ταυτότητα ως μια ισχυρή ευρωπαϊκή ταυτότητα.

Συγκεκριμένα αναφέρουν:

Σ1: «Γιατί ήθελα να γίνω Ευρωπαίος και να φύγω για σπουδές και δουλειά στο εξωτερικό. Πολλοί φίλοι μου θέλουν να γίνουν Έλληνες για τον ίδιο λόγο. Επίσης ήθελα να γίνω Έλληνας για να μην πρέπει μετά τα 18 κάθε τρεις και λίγο να βγάζω άδεια παραμονής, να μαζεύω χαρτιά και να πληρώνω στη χώρα που γεννήθηκα. Ένιωθα σαν να πλήρωνα ενοίκιο στην Ελλάδα».

Σ2: «Τέλεια ερώτηση... Ζω 20 χρόνια στην Ελλάδα, όχι ότι δεν αγαπάω τη χώρα καταγωγής μου αλλά μετά από τόσα χρόνια νιώθω πια κομμάτι της Ελλάδας, νιώθω ότι δένομαι εδώ κι ότι θα μείνω εδώ ... Όταν κάτι γίνεται πιο πολύ πονάω για την Ελλάδα, δεν μου αρέσει να μιλάνε άσχημα για την Ελλάδα ... Με πειράζει όταν ακούω κάτι κακό, με πειράζει πιο πολύ κι από τους Έλληνες. Ήθελα να πάρω την ελληνική ιθαγένεια για να είμαι και επίσημα μέλος της χώρας στην οποία μεγάλωσα».

Σ3: «Την ελληνική ιθαγένεια ήθελα να την αποκτήσω γιατί η Ελλάδα είναι ένα κομμάτι της καρδιάς μου, είναι η χώρα, είναι η πατρίδα μου ... κατ' αρχάς ... και πρώτη χώρα μπορώ να πω γιατί εδώ γεννήθηκα, έχω πάρει την ελληνική κουλτούρα, την ελληνική παιδεία και έχω μεγαλώσει εδώ. Ένιωθα Ελληνίδα ... ήθελα δηλαδή και τυπικά, με τη σφραγίδα, να είμαι Ελληνίδα πολίτης ..., το θεωρούσα κάτι φυσιολογικό».

Σ4: «Επειδή θα βελτίωνε τη διαβίωση μου στην Ελλάδα, καθώς προσφέρει αρκετά δικαιώματα τα οποία δεν διέθετα προγενέστερα. Επίσης με την ελληνική ταυτότητα είναι πιο εύκολη η πρόσβαση σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες για οτιδήποτε».

Σ5: «Ήθελα να αποκτήσω την ελληνική ιθαγένεια για να διευκολύνω τη ζωή μου και να νιώσω πιο άνετα στη χώρα όπου ζω τα περισσότερα χρόνια της ζωής μου. Κάθε χρόνο έπρεπε να δικαιολογώ την παραμονή μου στην Ελλάδα με άδεια παραμονής ενώ με το τέλος των μεταπτυχιακών μου σπουδών έπρεπε άμεσα να βρω δουλειά για να συγκεντρώσω τα απαραίτητα ένσημα προκειμένου να διασφαλίσω την παραμονή μου στην Ελλάδα. Επομένως, η απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας ήρθε να δώσει ένα τέλος σε όλο αυτό το άγχος και να μπω σε μία κανονικότητα».

Σ7: «... μένω μόνιμα την Ελλάδα, έχω πάει μόνο σε ελληνικά σχολεία, έχω διδαχθεί την ελληνική παιδεία ...θέλω λοιπόν να έχω ίσες υποχρεώσεις αλλά και ίσα δικαιώματα με τους Έλληνες πολίτες»

- ***Ερ. «Μιλήστε μου για τη διαδικασία κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας. Πώς βιώσατε αυτή την εμπειρία;»***

Στην ερώτηση αυτή η πλειονότητα των συμμετεχόντων αναφέρεται σε ένα θεσμικό πλαίσιο αλλά και σε διαδικασίες που δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένες και λειτουργικές. Οι περισσότεροι δηλώνουν πως το «ταξίδι» αυτό ήταν επίπονο και γεμάτο ταλαιπωρίες, είτε λόγω λανθασμένων στοιχείων που καταχωρήθηκαν κατά τη γέννηση ή τον ερχομό τους στην Ελλάδα, είτε λόγω καθυστερήσεων (κατάργηση νόμου «Ραγκούση») και γραφειοκρατικών εμποδίων.

Ενδεικτικά απαντούν:

Σ1: *«Η αλήθεια είναι πως στην αρχή ταλαιπωρήθηκα γιατί είχαν γίνει κάποια λάθη στα ονόματα των γονιών μου στη ληξιαρχική πράξη γέννησής μου κι έτσι αναγκάστηκα να κάνω διορθώσεις στο Ληξιαρχείο με εντολή του Εισαγγελέα. Με βοήθησε και μια δικηγόρος ... μάζεψα τα χαρτιά που χρειαζόνταν από το σχολείο, δηλαδή ότι είχα φοιτήσει σε ελληνικό σχολείο και κάποια άλλα χαρτιά, φωτοτυπίες, πιστοποιητικά από τη χώρα μου, ... ταλαιπωρήθηκα λίγο, κουραστική διαδικασία ... αλλά όλα πήγαν καλά».*

Σ2: *«Είχα μια καθυστέρηση με την κατάργηση του νόμου «Ραγκούση», περίπου το 2012, αν θυμάμαι καλά. Λίγο απογοητεύτηκα τότε, το θεώρησα λίγο άδικο που δεν προχώρησε η αίτησή μου, αλλά ευτυχώς λίγα χρόνια αργότερα τα κατάφερα. Η διαδικασία με ταλαιπώρησε αρκετά γιατί είχε αρκετή γραφειοκρατία πολλά χαρτιά εδώ και πολλά χαρτιά που μου ζητήθηκαν από τη χώρα καταγωγής μου».*

Σ4: *«Ήταν μια μακρόχρονη και κουραστική διαδικασία, εμποτισμένη με γραφειοκρατικές διαδικασίες. Είχαν γίνει και πολλά λάθη στη ληξιαρχική πράξη γέννησής μου, έκανα δικαστήριο για να τα διορθώσω γιατί έπρεπε να φαίνομαι παντού με τα ίδια στοιχεία ».*

Σ5: *«Ήταν μια χρονοβόρα διαδικασία καθώς έτυχε να είμαι ανάμεσα στις αιτήσεις που πάγωσαν λόγω της αντισυνταγματικότητας του νόμου «Ραγκούση» και για καιρό πίστευα πως δεν πρόκειται να συμβεί. Αφού έγιναν οι τροποποιήσεις, ξαναέκανα τις απαραίτητες αιτήσεις και πολύ σύντομα ήρθε η θετική απάντηση».*

Σ6: «Εντάξει μπορώ να πω πως τελικά αφού έφτασα μέχρι εδώ δεν ήταν τίποτα το δύσκολο. Είχε βέβαια το τρέξιμο του να ασχοληθείς με χαρτιά κ.λπ. άλλα όλα καλά». Θα έλεγα στον καθένα που έχει την δυνατότητα να την αποκτήσει να ασχοληθεί γιατί δεν είναι χρονοβόρα διαδικασία».

Ωστόσο δύο συμμετέχοντες δήλωσαν:

Σ3: «... δεν ταλαιπωρήθηκα για να αποκτήσω την Ελληνική Ιθαγένεια ... σε διάστημα περίπου 6-7 μηνών ...».

Σ8: «... δεν αντιμετώπισα κανένα πρόβλημα».

- **Ερ.** *«Πώς βίωσαν οι γονείς σας τη μετάβασή σας από το καθεστώς του αλλοδαπού στην ιδιότητα του Έλληνα πολίτη; Μιλήστε μου για τα συναισθήματά τους».*

Στην ερώτηση αυτή οι απαντήσεις ποικίλουν. Ωστόσο, οι περισσότεροι συμμετέχοντες συμφωνούν ότι οι γονείς τους, παρά το γεγονός ότι παραμένουν εθνικοί και πολιτισμικοί φορείς της πατρίδας τους, χάρηκαν που τα παιδιά τους απέκτησαν την ελληνική ιθαγένεια, οι ίδιοι τους παρότρυναν μάλιστα γιατί έτσι θα είχαν ίσα δικαιώματα με τους Έλληνες και δεν θα ταλαιπωρούνταν όπως ταλαιπωρήθηκαν οι ίδιοι όταν πρωτοήρθαν στην Ελλάδα. Το θεώρησαν ως κάτι φυσιολογικό, ως κάτι που το δικαιούνταν τα παιδιά τους. Η κτήση πάντως της ελληνικής ιθαγένειας, που σήμανε και τον τυπικό «απογαλακτισμό» των παιδιών αυτών από τη χώρα καταγωγής τους, προκάλεσε και θλίψη σε κάποιους από τους γονείς.

Συγκεκριμένα αναφέρουν:

Σ1: «Οι γονείς μου αλλά και όλοι οι Αλβανοί που ήρθαν τότε στην Ελλάδα, δυσκολεύτηκαν πολύ περισσότερο από εμάς να προσαρμοστούν στην καινούργια χώρα. Αυτοί είναι και θα παραμείνουν Αλβανοί αν και η Αλβανία τους έχει στενοχωρήσει πολύ. Έφυγαν πικραμένοι από τη χώρα τους ... αλλά πολλές φορές όταν μιλάμε στο σπίτι νοσταλγούν το χωριό τους. Ήθελαν όμως να πάρω την ελληνική ιθαγένεια για να μπορώ πιο εύκολα να αποκατασταθώ επαγγελματικά και για να μην βγάζω κάθε τρεις και λίγο άδεια παραμονής».

Σ2: «Οι γονείς μου έπρεπε να το περιμένουν αυτό που έγινε αφού άφησαν ένα παιδί να μεγαλώνει 20 χρόνια στην Ελλάδα Το ένα σίγουρα θα έφερνε το άλλο. Δεν μπορούν δηλαδή οι γονείς μου να μου λένε πως είμαι Σέρβα, όχι δεν είμαι, δεν μπορούν να μου το επιβάλλουν. Μπορεί λίγο να τους πόνεσε η απόφασή μου να γίνω Ελληνίδα, μπορεί να μην χάρηκαν και τόσο πολύ, αλλά δεν γινόταν αλλιώς. Τους εξήγησα βέβαια πως πάντα θα με ακολουθεί η καταγωγή μου γι' αυτό και δεν άλλαξα καθόλου το όνομα και το επώνυμό μου».

Σ3: «Οι γονείς μου ήταν πολύ χαρούμενοι και περίμεναν και οι ίδιοι πώς και πώς να γίνω Ελληνίδα γιατί ... εντάξει.... ασχέτως που είμαι από τη Σερβία, γεννήθηκα εδώ και ουσιαστικά είμαι Ελληνίδα ... το είδαν λίγο και σαν ευκαιρία αποκατάστασής μου».

Σ4: «Μένω μόνο με τη μητέρα μου. Όταν απέκτησα την ιθαγένεια, χάρηκε εφόσον διέθετα πλέον τα δικαιώματα του Έλληνα πολίτη, κάτι που ήθελα πολύ μεγαλώνοντας».

Σ5: «Ένιωσαν ικανοποίηση, χαρά και ηρεμία καθώς θα διευκολυνόταν η ζωή μου σε πολλά επίπεδα το θεώρησαν σαν κάτι πολύ φυσιολογικό ... σαν κάτι που το δικαιούμαι.».

Σ8: «Οι γονείς μου έλεγαν να το σκεφτώ πριν κινήσουμε διαδικασίες για την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας δεν έβρισκαν τον λόγο για να πάρω μια τέτοια απόφαση».

- ***Ερ. «Τι άλλαξε στη ζωή σας μετά την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας και τι εξακολουθεί να μένει ίδιο;»***

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες στο άκουσμα της ερώτησης, δηλώνουν αυθόρμητα ότι στην ουσία δεν έχει αλλάξει κάτι ριζικά, αφού και το χρονικό διάστημα που φέρουν την ιδιότητα του Έλληνα πολίτη είναι αρκετά μικρό. Ωστόσο, συμφωνούν ότι η απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας τους δίνει ασφάλεια, τους διευκολύνει στην καθημερινότητα, τους παρέχει και περισσότερες ευκαιρίες σε πολλά επίπεδα, τους εξομοιώνει με τους Έλληνες πολίτες, ενώ παράλληλα τους βοηθά να τελειώνουν οριστικά με ζητήματα που αφορούν τη νομιμότητα της παραμονής τους

και την οικονομική επιβάρυνση που αυτά συνεπάγονται. Κοινός παρανομαστής όλων των προαναφερόμενων είναι η καλύτερη ποιότητα ζωής.

Μεταξύ άλλων, οι συνεντευξιαζόμενοι αναφέρουν:

Σ1: *«Η αλήθεια είναι ότι δεν το έχω καταλάβει και πολύ. Πρόσφατα πήρα την ιθαγένεια, το 2017. Πάντως νιώθω πιο ωραία, σκέφτομαι και λέω 'είμαι Έλληνας ρε παιδί μου, δεν διαφέρω καθόλου τώρα από τους Έλληνες φίλους μου' ... Δεν έχω το άγχος να μαζεύω χαρτιά και να πληρώνω για την άδεια διαμονής».*

Σ2: *«Ουσιαστικά δεν άλλαξε κάτι. Απλά, δεν χρειάζεται να ανανεώνω την άδεια παραμονής μου και να τρέχω με χαρτιά κ.λπ. για να είμαι νόμιμη στη χώρα που μεγάλωσα».*

Σ4: *«Νιώθω σίγουρα μεγαλύτερη ασφάλειαΟι διαφορές που βιώνω βέβαια βρίσκονται περισσότερο σε θεσμικό επίπεδο. Ωστόσο, νιώθοντας το αίσθημα του «ανήκειν» στην ελληνική κοινωνία από παιδική ήδη ηλικία, με την ελληνική ιθαγένεια αυτό πραγματοποιήθηκε και θεσμικά».*

Σ5: *«Δεν άλλαξε κάτι ριζικά, απλώς άνοιξαν περισσότερες πόρτες όσον αφορά τα επαγγελματικά μου, ενώ η καθημερινότητα μου έγινε πιο εύκολη και με λιγότερο άγχος σχετικά με την παραμονή μου. Το συμπέρασμα λοιπόν είναι ότι είχε θετική επίδραση στην ποιότητα ζωής μου και στην ψυχολογία μου, τη βελτίωσε προς το καλύτερο».*

Σ6: *«Δεν νομίζω να αλλάξει κάτι απλά έχεις πιο πολλά δικαιώματα να πας και σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα».*

Σ7: *«.....επιτέλους έχω ελληνική ταυτότητα στις επόμενες εκλογές θα ψηφίσω κιόλας»*

Σ8: *«Νιώθω ασφάλειαακόμα και στα σύνορα τα ελληνικά την τελευταία φορά που πήγαίνα με την οικογένειά μου στην Αλβανία, εκεί που περνάμε τον έλεγχο, δεν άφησα τον πατέρα μου να βγει και να δείξει την άδεια παραμονής του. Βγήκα εγώ, περήφανος που τους έδειχνα την ελληνική μου ταυτότητα στα αλβανικά σύνορα δεν βγήκα καθόλου δεν με ένοιαζε να βγω».*

- *Ερ. «Σκοπεύετε να μείνετε στην Ελλάδα ή ως Έλληνας - Ελληνίδα υπήκοος πλέον σχεδιάζετε να ταξιδέψετε, να εργαστείτε και να ζήσετε σε μια άλλη χώρα της Ευρώπης;»*

Η άποψη της πλειοψηφίας των συμμετεχόντων συγκλίνει στην παρούσα ερώτηση, καθώς οι περισσότεροι επιδιώκουν την παραμονή τους στην Ελλάδα ακόμα και κάτω από τις τρέχουσες δυσμενείς οικονομικές συνθήκες. Έχουν δημιουργήσει ισχυρούς δεσμούς με τη χώρα, για την οποία νοιάζονται και επιθυμούν να την στηρίξουν στις δύσκολες στιγμές που αντιμετωπίζει. Για κάποιους μάλιστα, φαντάζει τραυματική η ιδέα μιας πιθανολογούμενης μελλοντικής μετεγκατάστασής τους, με δεδομένη την εμπειρία της πρώτης φοράς.

Συγκεκριμένα αναφέρουν:

Σ2: *«Όχι, όχι δεν σκοπεύω να φύγω. Παρά την οικονομική κρίση που περνάει η Ελλάδα, κάποιιοι πρέπει να μείνουμε πίσω και την στηρίζουμε, να της δώσουμε δύναμη. Έπειτα, εγώ το βλέπω διαφορετικά: η Ελλάδα, τότε που οι δικοί μου γονείς περάσανε κρίση, μου έδωσε μια μεγάλη ευκαιρία να ζήσω σαν άνθρωπος. Γιατί εγώ, τώρα που με την ιθαγένεια μου έδωσε και μια νέα ευκαιρία να γίνω μέλος της, να την εγκαταλείψω»;*

Σ3: *«Θα ήθελα να μείνω στην Ελλάδα γιατί έχω δεθεί εδώ με αρκετά πράγματα ... έχω αποκτήσει φίλους, οικογενειακούς φίλους τους οποίους τους θεωρώ, τους νιώθω σαν συγγενείς μου ... είναι ένα πράγμα που με συγκινεί και θα μου έλειπε πάρα πολύ αν έφευγα (έντονη συγκίνηση) ... αν ποτέ αποφάσιζα να φύγω θα πήγαινα μόνο στη Σερβία».*

Σ5: *«Σκοπεύω να παραμείνω στη Ελλάδα. Έχοντας ζήσει την ξενιτιά μία φορά, το να πάρω την απόφαση να ξαναφτιάξω τη ζωή μου από την αρχή σε μία άλλη χώρα της Ευρώπης δε μου φαντάζει τόσο δελεαστικό, παρόλο που οι συνθήκες τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα δύσκολες».*

Σ6: *«Προς το παρόν δεν έχω κάτι στο μυαλό μου ... πιστεύω πως είναι μια χαρά εδώ ... αλλά άμα προκύψει κάτι δεν ξέρω θα το σκεφτώ ... αλλά μ' αρέσει εδώ ... μ' αρέσει τόσο που ούτε στη χώρα μου δεν θέλω να γυρίσω γιατί μ' αρέσει πιο πολύ εδώ».*

Σ7: *«Δεν σκοπεύω να ζήσω μόνιμα σε άλλη χώρα. Μου αρέσει εδώ ... έχω φίλους, οικογένεια ... ».*

Ωστόσο, δύο από τους συμμετέχοντες εμφανίζονται αναποφάσιστοι:

Σ4: *«Δεν γνωρίζω. Δεν διαθέτω κάποιο σχεδιασμό για το μεσοπρόθεσμο μέλλον. Σίγουρα πάντως η ελληνική ταυτότητα μου ανοίγει δρόμους και για επαγγελματική αποκατάσταση στην Ευρώπη».*

Σ8: *«Δεν ξέρω, δεν το αποκλείω. Η κρίση βέβαια είναι γενική ... θα δούμε ... Έτσι κι αλλιώς σαν Έλληνας απέκτησα και την ταυτότητα του Ευρωπαίου»*

Τέλος, μόνο ένας διαφοροποιείται τελείως, δηλώνοντας:

Σ1: *«... φεύγω σε λίγες μέρες για Ολλανδία. Αν όμως κάποτε φτιάξουν τα πράγματα στην Ελλάδα και μπορώ να βρω δουλειά με καλά λεφτά, θα ξαναγυρίσω γιατί σαν την Ελλάδα δεν υπάρχει : ήλιος, φίλοι, καλή παρέα, τρόπος ζωής κ.λπ.».*

5.5. Ταυτότητα – Αίσθημα του «ανήκειν»

- ***Ερ. «Θεωρείτε ότι η κτήση της ιθαγένειας ενίσχυσε το αίσθημα του ‘ανήκειν’ στην ελληνική κοινωνία (σας βοήθησε να νιώθετε ‘κομμάτι’ της ελληνικής κοινωνίας, να νιώθετε δηλαδή περισσότερο Έλληνας - Ελληνίδα);***

Σε όλες τις απαντήσεις των συμμετεχόντων παρατηρείται ένα ενισχυμένο αίσθημα του «ανήκειν» στην ελληνική κοινωνία, το οποίο προϋπήρχε και το οποίο απλά επισφραγίστηκε τυπικά και θεσμικά με τη χορήγηση της ιθαγένειας.

Συγκεκριμένα δηλώνουν:

Σ1: *«Όχι, εγώ ένιωθα ότι ανήκω στην ελληνική κοινωνία, απλά τώρα έχω και το αποδεικτικό».*

Σ2: *«Όχι, είχα ενταχθεί από χρόνια στην ελληνική κοινωνία. Ίσως επειδή εδώ τέλειωσα το σχολείο και πήγα και πανεπιστήμιο. Η ελληνική ταυτότητα όμως με βοήθησε, όταν π.χ. γίνεται μια συζήτηση και μου λένε ‘α, εσύ είσαι ξένη, δεν νοιάζεσαι*

για όσα γίνονται στην Ελλάδα' τώρα πια τους απαντάω πως 'δεν είμαι ξένη, είμαι κι εγώ Ελληνίδα'».

Σ3: «Από μικρή έλεγα 'εγώ είμαι Ελληνίδα' κι 'εγώ είμαι Ελληνίδα' ... άρα με την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας απλά μπήκε και επίσημα η σφραγίδα. Ένιωθα και νιώθω Ελληνίδα».

Σ4: «Δεν ενίσχυσε κάποιο συναίσθημα περαιτέρω. Αντιλαμβάνομαι, ότι δεν έχει ιδιαίτερη σημασία η εθνική καταγωγή εν τέλει, όταν μιλάμε με υλικούς όρους».

Σ5: «Στη δική μου περίπτωση θα έλεγα πως δεν ενίσχυσε το αίσθημα του 'ανήκειν' στην ελληνική κοινωνία, το οποίο ήδη υπήρχε απλά το επισφράγισε θα έλεγα.».

Σ6: «Νομίζω πως τώρα είμαι πιο ασφαλής».

Σ7: «Δεν θεωρώ ότι η ελληνική ιθαγένεια με έκανε να αισθανθώ ότι ανήκω περισσότερο στην ελληνική κοινωνία Περισσότερο με επηρέασε σε πρακτικά ζητήματα ε, και λίγο συναισθηματικά γελάω όταν μπαίνω σε μια υπηρεσία π.χ. και λόγω της ενδυμασίας μου κανένας δεν περιμένει ότι θα βγάλω ελληνική ταυτότητα ... ξαφνιάζονται».

- **Ερ. «Πώς θα προσδιορίζατε την εθνική και πολιτισμική σας ταυτότητα (π.χ. νιώθετε περισσότερο Έλληνας – Ελληνίδα ή περισσότερο Αλβανός – Αλβανίδα, Σέρβος – Σέρβα, Σύριος – Σύρια, Μολδαβός – Μολδαβή) και γιατί;**

Είναι γεγονός ότι η ερώτηση αυτή πυροδότησε μακρά συζήτηση μεταξύ εμού και των νεαρών που πήραν μέρος στην έρευνα. Οι αρχικές δηλώσεις ήταν αρκετά διφορούμενες και τα πράγματα ξεκαθάρισαν κάπως, έπειτα από την ευγενική αλλά επίμονη στάση μου, καθώς και μέσα από παραδείγματα (αθλητικοί, μουσικοί αγώνες κ.λ.π.), τα οποία αποδείχτηκαν ιδιαίτερα βοηθητικά. Από τις απαντήσεις προκύπτει πως οι μετανάστες δεύτερης γενιάς που διαμένουν επί μακρόν και έχουν ενηλικιωθεί στην Ελλάδα, έχουν αναπτύξει στενούς και στέρεους δεσμούς με τη χώρα, την οποία θεωρούν ως δεύτερη αν όχι πρώτη πατρίδα τους, αλλά ταυτόχρονα διατηρούν και προσλαμβάνουσες από τη χώρα καταγωγής τους, έτσι όπως τους κληροδοτήθηκαν

από το οικογενειακό τους περιβάλλον. Οι περισσότεροι πάντως επιθυμούν να αποτινάξουν κάθε μορφή ταυτότητας και να θεωρούνται απλά «πολίτες του κόσμου».

Συγκεκριμένα αναφέρουν:

Σ1: «Δεν νιώθω περισσότερο Αλβανός ή Έλληνας. Είναι σαν να με ρωτάτε ποιον αγαπάω πιο πολύ, τον πατέρα μου ή τη μητέρα μου. Δεν μπορώ να απαντήσω. Νιώθω Αλβανός που όμως γεννήθηκε, μεγάλωσε και έζησε στην Ελλάδα. Πονάω το ίδιο και για τις δύο χώρες. Αν έβρισκα δουλειά με τα ίδια λεφτά στην Αλβανία και την Ελλάδα, θα προτιμούσα να ζήσω στην Ελλάδα. Όμως δεν θέλω ταμπέλες ... είμαι αυτό που είμαι Με ρώτησαν κάποια στιγμή τι θα έκανα σε περίπτωση που γινόταν πόλεμος ανάμεσα στην Ελλάδα και την Αλβανία. Απάντησα πως δεν μπορώ να πολεμήσω ενάντια σε καμιά από αυτές τις δύο χώρες. Αν γίνει κάτι τέτοιο θα πάρω την οικογένειά μου και θα φύγω στο εξωτερικό ... θα πάω οπουδήποτε για να αποφύγω έναν τέτοιο πόλεμο. Κι αν με πιάσουν και θεωρηθώ λιποτάκτης και με τιμωρήσουν γι' αυτό δεν πειράζει, αρκεί που θα νιώθω καλά με τη συνείδησή μου. Δεν θα μπορούσα να πολεμήσω γιατί θα ήταν σαν να μου ζητούσαν να σκοτώσω ή τον πατέρα μου ή τη μάνα μου. Για μένα η Αλβανία είναι ο πατέρας μου και η Ελλάδα είναι η μάνα μου. Τι να διαλέξω; Δεν μπορώ να πάω κόντρα σε καμιά από τις δύο τώρα που θα πάω στην Ολλανδία θα λέω ότι είμαι από την Αλβανία αλλά έχω γεννηθεί και μεγαλώσει στην Ελλάδα».

Σ2: «Νιώθω πιο πολύ Ελληνίδα. Το σέρβικο στοιχείο υπάρχει μέσα μου αλλά το ελληνικό στοιχείο υπερισχύει ... Αν γινόταν ένας αθλητικός αγώνας ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Σερβία, νομίζω πως θα ήθελα να νικήσει η Ελλάδα».

Σ3: «Νιώθω και τα δύο γιατί και οι δύο χώρες είναι πατρίδα μου, είναι και οι δύο κομμάτια της καρδιάς μου. Ωστόσο, επειδή ασχολούμαι με τη μουσική π.χ. σε έναν διαγωνισμό Eurovision θα ήθελα να εκπροσωπήσω την Ελλάδα. Θα πήγαινα και με τη Σερβία αλλά η πρώτη μου επιλογή θα ήταν η Ελλάδα».

Σ4: «Αν με ρωτούσατε πριν κάποια χρόνια θα σας έλεγα Έλληνας. Ίσως ακόμη να το νιώθω σε ένα βαθμό. Αναγνωρίζω την καταγωγή μου, αλλά θεωρώ ότι η αίσθηση πολιτισμικής ταυτότητας κάποιου διαμορφώνεται βιωματικά, ανάλογα με τον τόπο στον οποίο ανατράφηκε. Παρόλα αυτά, δεν έχει ιδιαίτερη σημασία για μένα πλέον, επειδή πιστεύω ότι οι λαοί, υλικά, δεν έχουν τόσα πολλά πράγματα να χωρίσουν όσο να

ενώσουν, γεγονός το οποίο υπερβαίνει τελικά την εθνική ταυτότητα ενός ατόμου. Ζητούμενο είναι ο μετανάστης που διαμένει σε μία χώρα να μην αντιμετωπίζεται υποτιμητικά ή μέσω διακρίσεων, αλλά να διαθέτει ίσες ευκαιρίες στη ζωή με έναν γηγενή».

Σ5: «Δεν ξέρω αν νιώθω περισσότερο Ελληνίδα ή περισσότερο Μολδαβή. Σίγουρα θα έλεγα πως νιώθω ένας άνθρωπος με στοιχεία και των δυο πολιτισμών, που επέλεξα τα στοιχεία που μου αρέσουν από τον κάθε πολιτισμό και τα «φόρεσα». Είμαι (περισσότερο) Ελληνίδα γιατί εδώ είναι το σπίτι μου, οι γονείς μου, οι φίλοι μου, η δουλειά μου, οι περισσότερες αναμνήσεις μου, τα όνειρα και τα σχέδια μου αλλά κάπου στο βάθος υπάρχει και η Μολδαβή που μου θυμίζει τις ρίζες μου και τους προγόνους μου. Και οι δύο ταυτότητες μου ταιριάζουν και είμαι υπερήφανη γι' αυτές καθώς αποτυπώνουν αυτό που είμαι σήμερα ως άνθρωπος».

Σ6: «Νιώθω όπως πάντα.. Δεν νομίζω να με αλλάζει μια ταυτότητα ... πάνω από όλα είναι να είσαι άνθρωπος».

Σ8: «... σίγουρα ο ελληνικός πολιτισμός έχει γράψει μέσα μου μετά από τόσα χρόνια. Αυτό όμως δεν αναιρεί ότι έχω προσλαμβάνουσες και από τη χώρα καταγωγής μου. Δεν θέλω να είμαι κάτι περισσότερο από κάτι άλλο. Μου αρέσει να ονομάζομαι 'πολίτης του κόσμου'».

Η απάντηση ωστόσο ενός συμμετέχοντα διαφοροποιείται λίγο :

Σ7: «... ο καθένας πρέπει να είναι περήφανος γι' αυτό που είναι και να μην ξεχνά τις ρίζες του και την καταγωγή του. Το ότι πήρα την ελληνική ιθαγένεια δεν σημαίνει ότι ξεχνάω από πού είμαι. Είμαι από τη Συρία και έχω πάρει την ελληνική ιθαγένεια».

ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

6. Συμπεράσματα - Προτάσεις

6.1. Συμπεράσματα

Το ζήτημα των μεταναστών δεύτερης γενιάς έχει συνδεθεί με ποικίλα μοντέλα μεταναστευτικής πολιτικής, τα όποια έχουν ήδη αναπτυχθεί σε διάφορες χώρες. Πρόκειται για ένα ζήτημα διαρκώς εξελισσόμενο, το οποίο γεννά ερωτήματα και προβληματισμούς που εκ προοιμίου παραμένουν ανοιχτά.

Στην προσπάθειά του κανείς να οδηγηθεί σε κάποια συμπεράσματα αναφορικά με αυτή τη μελέτη αλλά και να απαντήσει στα αρχικά τεθέντα ερευνητικά ερωτήματα, οφείλει να ξεκινήσει με την τετριμμένη αλλά καθολικά αποδεκτή παραδοχή ότι η επιτυχημένη ένταξη των μεταναστών δεύτερης γενιάς που ζουν νόμιμα και μόνιμα στην ελληνική επικράτεια, αποτελεί επιταγή και μονόδρομο για τη σύγχρονη κοινωνία.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, τα παιδιά των μεταναστών είτε γεννήθηκαν στην Ελλάδα είτε ήρθαν στη χώρα μας σε μικρή ηλικία, ακολουθώντας τους γονείς τους μετά από μικρό χρονικό διάστημα, για ένα καλύτερο μέλλον. Ως λόγοι μετανάστευσης των γονέων αναφέρονται κυρίως οικονομικοί αλλά και πολιτικοί λόγοι.

Θετική εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως τόσο η Ελλάδα ως κράτος όσο και οι Έλληνες ως λαός, χαρακτηρίζονται στην πλειοψηφία τους φιλικό και ανοιχτό απέναντι στα παιδιά των μεταναστών, ακόμη και σήμερα, παρά τις δύσκολες οικονομικές συγκυρίες που βιώνουν. Ωστόσο, δεν μπορούμε να προσπεράσουμε το γεγονός πως η ελληνική κοινωνία, έπειτα από τόσα χρόνια μεταναστευτικής εμπειρίας, εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από στερεοτυπικές, συντηρητικές έως και ρατσιστικές συμπεριφορές. Σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες αναφέρουν διακριτική μεταχείριση και προβλήματα αποδοχής ως απόρροια της καταγωγής τους, περιγράφοντας τέτοιου είδους περιστατικά στο σχολείο, στη γειτονιά, σε κάποια δημόσια υπηρεσία, στο χώρο εργασίας, τα οποία βέβαια από τους ίδιους θεωρούνται ως μη ακραία. Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός πως τα περισσότερα περιστατικά που

αναφέρονται έχουν λάβει χώρα στο σχολείο και μάλιστα στη βαθμίδα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, τότε δηλαδή που τα παιδιά είναι πιο αυθόρμητα αλλά και λιγότερο αυτονομημένα, αφού ουσιαστικά μεταφέρουν τις προσλαμβάνουσες που αναπτύσσονται στο οικογενειακό τους περιβάλλον. Όμως οι προκαταλήψεις, οι ξενοφοβικές αντιλήψεις και οι ρατσιστικές πρακτικές που υιοθετούνται από μικρή – ευτυχώς – μερίδα εκπαιδευτικών αλλά και γονέων γηγενών μαθητών, αποτελούν γνωρίσματα και συμπεριφορές μιας ανώριμης και ανέτοιμης για πλουραλιστικά ανοίγματα κοινωνίας.

Το ζήτημα της ιθαγένειας και της παραχώρησής της, ένα ζήτημα βαθύτατα πολιτικό που συνδέεται με το εκάστοτε εθνικό συμφέρον και συμπλέει με τη μεταναστευτική πολιτική του κάθε κράτους, ήταν ένα ζήτημα που έως το 2010 δεν είχε καταφέρει να λύσει η ελληνική πολιτεία αναφορικά με τη δεύτερη μεταναστευτική γενιά. Ακριβώς τότε και μέσα στα πλαίσια μιας ευρύτερης ευρωπαϊκής ενταξιακής πολιτικής, ήταν που αποφάσισε το ελληνικό κράτος να υπερβεί το δόγμα της «κληρονομικής καθαρότητας» και να παραχωρήσει υπό προϋποθέσεις την ελληνική ιθαγένεια στα παιδιά των μεταναστών.

Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, οι οποίοι εμφανίζονται να έχουν ενταχθεί ομαλά στην ελληνική κοινωνία, προκύπτει πως τα προβλήματα που αντιμετώπισαν στη χώρα μας, κυρίως πριν την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας, σχετίζονται με τους τομείς της εκπαίδευσης, της εργασίας, των πολιτικών δικαιωμάτων αλλά και με θέματα που άπτονται του καθεστώτος παραμονής τους καθώς και του οικονομικού κόστους που συνεπάγεται η ανά τακτά χρονικά διαστήματα ανανέωση της προβλεπόμενης άδειας διαμονής.

Συγκεκριμένα, στον τομέα της εκπαίδευσης που αποτελεί και την απαρχή μιας βασικής μορφής κοινωνικής ενσωμάτωσης, αναδεικνύεται το έλλειμμα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Το θέμα στο οποίο εστιάζουν και οι συμμετέχοντες που δεν έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα, είναι και το πιο σοβαρό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι αλλοδαποί μαθητές : η ξαφνική διακοπή της επικοινωνίας με βάση τη μητρική τους γλώσσα, διακοπή που επιφέρει προβλήματα και στην εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής. Παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες ώστε το ελληνικό σχολείο να λειτουργεί στα ευρωπαϊκά πλαίσια, αυτό εξακολουθεί να διατηρεί σε μεγάλο βαθμό τα μονογλωσσικά και μονοπολιτισμικά του χαρακτηριστικά, με αποτέλεσμα η ετερότητα του μαθητικού πληθυσμού να

θεωρείται πολλές φορές απειλή για τη συνοχή του σχολείου. Αλλά και σε υψηλότερες βαθμίδες της εκπαίδευσης (δευτεροβάθμια – τριτοβάθμια) υπάρχει πάντα ένα «καμπανάκι» υπενθύμισης της διαφορετικότητας που μεταφράζεται με διάφορους τρόπους, όπως τον αποκλεισμό από επιδοτούμενες μεταπτυχιακές σπουδές μαθητών που έχουν αριστεύσει στα ελληνικά σχολεία επειδή δεν είναι κάτοχοι της ελληνικής ιθαγένειας.

Αποκλεισμοί υπάρχουν και στον τομέα της εργασίας για τα μέλη αυτής της γενιάς, σύμφωνα με τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, αφού για κάποιες θέσεις εργασίας, όπως αυτές του δημοσίου, προαπαιτούμενο προσόν θεωρείται η ελληνική ιθαγένεια. Στην τρέχουσα μάλιστα δυσμενή οικονομική και κοινωνική συγκυρία, κατά την οποία τίθενται σε κίνδυνο ακόμη και εδραιωμένα δικαιώματα Ελλήνων πολιτών, το πρόβλημα αυτό μεγεθύνεται για τα παιδιά των μεταναστών.

Ένα άλλο θέμα το οποίο θίγεται στην παρούσα έρευνα είναι το θέμα των πολιτικών δικαιωμάτων, τα οποία στερούνται οι μετανάστες δεύτερης γενιάς μετά την ενηλικίωσή τους. Αυτή η στέρηση όμως δεν μπορεί παρά να αντίκειται σε οποιονδήποτε νομιμοποιημένο κανόνα δικαίου μιας χώρας που διέπεται από δημοκρατικές αρχές, αφού μιλάμε για ανθρώπους που ενδεχομένως έχουν γεννηθεί εδώ, εκπαιδεύονται σε ελληνικά σχολεία, κοινωνικοποιούνται στην ελληνική γειτονιά, διαμένουν νόμιμα και με διάρκεια στην Ελλάδα και ως ενήλικοι φοιτούν στα ελληνικά πανεπιστήμια, εργάζονται δε και φορολογούνται ως ενεργά μέλη της ελληνικής κοινωνίας.

Σχήμα οξύμωρο επίσης αποτελεί το γεγονός πως τα παιδιά των μεταναστών, μετά την ενηλικίωσή τους πρέπει να αποδεικνύουν ανά τακτά χρονικά διαστήματα το νόμιμο της παραμονής τους στη χώρα που έχουν ανατραφεί, στη χώρα που πολλές φορές αναγνωρίζουν ως πρώτη πατρίδα τους. Από τα λεγόμενα των συμμετεχόντων, αποδεικνύεται πως αυτό το προβληματικό καθεστώς παραμονής στη χώρα μας μετά τα 18, ώθησε αρκετούς στην υποβολή αίτησης για την κτήση της ελληνικής ιθαγένειας, αφού η ανανέωση της άδειας παραμονής τους θεωρείται από τους ίδιους μια διαδικασία χρονοβόρα και με μεγάλο, επαναλαμβανόμενο οικονομικό κόστος.

Ένα άλλο θέμα το οποίο δεν αναδεικνύεται αλλά απλά επιβεβαιώνεται, είναι η ενισχυμένη γραφειοκρατία που «μαστιγίζει» τις συναλλαγές τους με το ελληνικό δημόσιο, γραφειοκρατία που οφείλεται αφενός μεν στην έλλειψη ενός καινοτόμου,

ευέλικτου θεσμικού πλαισίου και αφετέρου στην έλλειψη κατάλληλης υποδομής του ελληνικού κράτους κατά τις πρώτες δεκαετίες που μεταλλάχθηκε σε μεταναστευτικό προορισμό. Από την εμπειρία μου στο Ληξιαρχείο και το δημοτολόγιο, μπορώ να υποστηρίξω ανεπιφύλακτα πως είναι απίστευτη η γραφειοκρατική ταλαιπωρία που υφίστανται τα παιδιά των μεταναστών. Τα μεγαλύτερα προβλήματα έρχονται στην επιφάνεια όταν οι ίδιοι ως ενήλικες ή οι γονείς τους όσο είναι τα ίδια ανήλικα αποφασίζουν να κινήσουν τις διαδικασίες προκειμένου να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια. Τόσο στις ληξιαρχικές πράξεις γέννησης όσων γεννήθηκαν στην Ελλάδα, όσο και στα πιστοποιητικά που προσκομίζουν από τη χώρα καταγωγής τους, υπάρχουν τόσες αποκλίσεις στα ονοματεπωνυμικά στοιχεία των ενδιαφερομένων, όπως αυτά έχουν καταγραφεί στα ελληνικά σχολεία και στις λοιπές δημόσιες υπηρεσίες, που για να αποκατασταθούν, μοιραία εμπλέκονται εισαγγελικές ή δικαστικές αρχές και οπωσδήποτε δικηγόροι, συμβολαιογράφοι και μεταφραστικές υπηρεσίες. Και όλα αυτά βέβαια συνοδεύονται από μια διόλου ευκαταφρόνητη οικονομική επιβάρυνση.

Ο τομέας που αποτιμήθηκε θετικά από τους συμμετέχοντες είναι ο τομέας της υγείας, αφού δεν παρατηρήθηκαν ελλείψεις και διακριτική μεταχείριση στο σύνολο της ζωής τους στην Ελλάδα. Αντίθετα, σε κάποιες περιπτώσεις εξάγονται τα δημόσια νοσοκομεία και οι Έλληνες γιατροί.

Η άρση των αποκλεισμών και των δυσκολιών που προαναφέρθηκαν, αποτελεί και τον πιο σημαντικό λόγο διεκδίκησης της ελληνικής ιθαγένειας από μέρους των μεταναστών δεύτερης γενιάς. Ένας άλλος εξίσου σημαντικός λόγος είναι ότι έπειτα από τόσα χρόνια θεωρούν την Ελλάδα πατρίδα τους και θέλουν να απολαμβάνουν τα ίδια δικαιώματα με τους υπόλοιπους Έλληνες πολίτες.

Η διαδικασία τώρα που προβλέπεται από το ελληνικό κράτος προκειμένου να αποκτήσουν τα παιδιά των μεταναστών την ελληνική ιθαγένεια κρίνεται από τους περισσότερους συμμετέχοντες ως μη λειτουργική και χρονοβόρα. Οφείλουμε βέβαια να παραδεχτούμε πως οι χρόνοι έχουν βελτιωθεί αλλά κάποιοι από τους συνεντευξιζόμενους ανήκουν στους «άτυχους» που η αρχική τους αίτηση συνέπεσε με την κατάργηση του νόμου «Ραγκούση» κι έτσι αναγκάστηκαν να περιμένουν αρκετά χρόνια για να γίνουν Έλληνες πολίτες. Οι νεαροί που κίνησαν τη διαδικασία μετά το 2015 θεωρούν ότι δεν αντιμετώπισαν κανένα πρόβλημα, πέρα από τα προαναφερόμενα γραφειοκρατικά προβλήματα..

Όπως έχει ήδη αναφερθεί και στο θεωρητικό πλαίσιο, η πρώτη γενιά μεταναστών αντιμετώπισε πολλά προβλήματα ένταξης στην ελληνική κοινωνία, περιθωριοποιήθηκε και ταλαιπωρήθηκε με αλληπάλληλες νομοθετικές ρυθμίσεις, με αποτέλεσμα, όπως ήταν αναμενόμενο, να προσδοκά και να οραματίζεται ένα καλύτερο μέλλον για τα παιδιά της. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο εντάσσεται η σύμφωνη γνώμη, πολλές φορές και η παρότρυνσή προς τα παιδιά τους να γίνουν Έλληνες πολίτες. Η ελληνική ιθαγένεια αποτελεί ισχυρή προσδοκία και επιλογή των περισσότερων γονέων, καθώς την αντιμετωπίζουν ως ένα από τα βασικά μέσα κοινωνικής ένταξης και ανοδικής κινητικότητας για τα παιδιά τους. Βέβαια, επειδή οι ίδιοι εθνικά και πολιτισμικά δεν έχουν ενσωματωθεί πλήρως στην κοινωνία υποδοχής, είτε γιατί η ίδια η κοινωνία δεν φρόντισε γι' αυτό είτε γιατί οι ίδιοι διατηρούν ισχυρούς δεσμούς με την πατρίδα τους, είναι λογικό η εγγραφή των νέων μελών της οικογένειας στους επίσημους θεσμούς της «νέας πατρίδας» να σημαίνει ως ένα βαθμό και την οριστική αποξένωση από την «παλιά πατρίδα» και την ιδέα της επιστροφής. Αυτός είναι και ο λόγος που ελάχιστοι καθώς φαίνεται γονείς, δεν παροτρύνουν τα παιδιά τους να αποκτήσουν την ελληνική ιθαγένεια.

Οι στενοί και στέρεοι δεσμοί που έχουν αναπτύξει τα μέλη αυτής της γενιάς με την Ελλάδα αποτυπώνονται και στην πρόθεσή τους να την καταστήσουν και μελλοντικά ως τόπο μόνιμης εγκατάστασής τους. Δεν αποκλείουν το ενδεχόμενο, ως Ευρωπαίοι πλέον πολίτες, να μετεγκατασταθούν κάποια στιγμή στο εξωτερικό, όμως με βάση τα τωρινά τους σχέδια, η συντριπτική πλειοψηφία δεν προτίθεται να εγκαταλείψει τη χώρα και μάλιστα σε μια τόσο δύσκολη συγκυρία για την ίδια.

Από την έρευνα προκύπτουν ενδιαφέροντα συμπεράσματα αναφορικά με το αίσθημα του «ανήκειν» στην ελληνική κοινωνία αλλά και την εθνική και πολιτισμική ταυτότητα την οποία επιθυμούν να φέρουν τα παιδιά των μεταναστών. Σχετικά με το αίσθημα του «ανήκειν», επιβεβαιώνεται πως η κτήση της ιθαγένειας δεν το ενίσχυσε, αφού τα παιδιά αυτά ένιωθαν Έλληνες και πριν αποκτήσουν ελληνική ταυτότητα. Αποδεικνύεται επίσης πως τα μέλη αυτής της γενιάς έχουν οικειοποιηθεί πλήρως την ελληνική πολιτισμική κουλτούρα, ακολουθούν τα περισσότερα ήθη – έθιμα και τις πιο σημαντικές παραδόσεις, αποτέλεσμα της ελληνικής παιδείας που έχουν λάβει αλλά και της διαμονής και της συναναστροφής με τους Έλληνες συνομήλικούς τους για τόσα χρόνια. Εξακολουθούν βέβαια να τηρούν και πολλές παραδόσεις προερχόμενες από τη χώρα καταγωγής τους, κυρίως μέσα στα πλαίσια του

οικογενειακού περιβάλλοντος. Κι ενώ θεωρητικά η ταυτόχρονη συνύπαρξη δύο πολιτισμικών υπόβαθρων θα μπορούσε να οδηγήσει σε σύγχυση, καθόλου δεν προέκυψε κάτι τέτοιο μέσα από τις συνεντεύξεις. Τα παιδιά των μεταναστών αιωρούνται ανάμεσα σε δύο κόσμους, με τέτοια όμως ωριμότητα ώστε αυτό να μην καθίσταται για τους ίδιους προβληματικό. Είναι σαφής η κλίση τους προς το ελληνικό γίνεσθαι κι αυτή η κλίση αποτελεί τη μεγαλύτερη εγγύηση για το γεγονός ότι οι δεσμοί που έχουν αναπτύξει με τη χώρα μας είναι ισχυροί και αδιάρηκτοι.

Τέλος, σε ότι αφορά στον προσδιορισμό τους εθνικά, παρατηρείται μια σαφής και σταθερή θέση των ενδιαφερομένων να μην οικειοποιηθούν ταμπέλες και ταυτότητες που τους περιορίζουν. Τρέφουν βαθιά συναισθήματα για την Ελλάδα, θεωρούν σε μεγάλο βαθμό ότι είναι Έλληνες συνειδησιακά, αλλά αναγνωρίζουν και δεν ξεχνούν την καταγωγή τους. Σε καμιά περίπτωση δεν προτίθενται αλλά και δεν θέλουν να βάλουν σε μια ζυγαριά τις δύο χώρες. Οραματίζονται να είναι ελεύθεροι, να είναι όπως χαρακτηριστικά είπαν «πολίτες του κόσμου».

6.2. Προτάσεις

Ο δημογραφικός χάρτης αλλά και οι θεσμικές δομές της χώρας μας άλλαξαν ριζικά τη δεκαετία του '90 λόγω της μαζικής παρουσίας των νεοεισερχόμενων μεταναστευτικών πληθυσμών. Από τότε και έως σήμερα καταβάλλονται προσπάθειες ενσωμάτωσης των μεταναστών και κυρίως των παιδιών τους, τα οποία είτε γεννήθηκαν εδώ είτε ήρθαν στη χώρα μας σε μικρή ηλικία. Ένας από τους βασικότερους πυλώνες της ενταξιακής διαδικασίας της εν λόγω γενιάς είναι η χορήγηση της ελληνικής ιθαγένειας, αφού είναι κοινή παραδοχή πως η δεύτερη γενιά μεταναστών δικαιούται να συμμετέχει επί ίσοις όροις στην κοινωνία που μεγάλωσε. Είναι βαθιά πεποίθησή επίσης, ότι η πρόσβαση αυτής της γενιάς στην ελληνική ιθαγένεια αποτελεί ένα σημαντικό βήμα για τη συγκρότηση μιας ασφαλούς πολιτικής κοινότητας και μιας ανοιχτής κοινωνίας, η οποία βαδίζει συνυπολογίζοντας την πολλαπλότητα των πολιτισμικών αξιών.

Η ιθαγένεια δεν αποτελεί βέβαια πανάκεια, αποκαθιστά όμως την εμπιστοσύνη αυτής της γενιάς με την πολιτεία και αποδεικνύει την ύπαρξη ενός κράτους δικαίου που σέβεται τους πολίτες που διαβιούν εντός της επικράτειάς του. Αυτό που πραγματικά συμβαίνει είναι ότι η ιθαγένεια βοηθά στην επιτυχημένη ένταξη

και η ένταξη θεμελιώνει την ιθαγένεια, ο περιορισμός της οποίας μπορεί και να λειτουργήσει ως μέσο αποκλεισμού.

Η διεθνής μεταναστευτική εμπειρία διαπιστώνει πως οι μακροπρόθεσμες συνέπειες των μεταναστευτικών εισροών καθορίζονται κυρίως από τη διαδικασία ενσωμάτωσης των μεταναστών δεύτερης γενιάς και όχι τόσο των γονέων τους. Η πρώτη μεταναστευτική γενιά αποτελεί ομάδα που χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη ομοιογένεια και η οποία παρουσιάζει αρκετά προβλήματα ενσωμάτωσης, ενώ η δεύτερη γενιά εντάσσεται χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα στο κοινωνικό περιβάλλον της χώρας υποδοχής.

Στις παραδοσιακές χώρες υποδοχής μεταναστών φαίνεται να υπάρχουν προοδευτικότερες συνθήκες χορήγησης ιθαγένειας, συγκριτικά με τα νεότερα μέλη της Ε.Ε.. Σχετικά με την Ελλάδα, έχουμε να παρατηρήσουμε πως μέχρι πρότινος είχε ένα από τα πιο αυστηρά πλαίσια αναφορικά με τον τρόπο κτήσης της ιθαγένειας από τους μετανάστες δεύτερης γενιάς, καθιστώντας δύσκολη την παραμονή τους μετά την ενηλικίωση τους και ουσιαστικά περιορίζοντας σημαντικά δικαιώματα και ελευθερίες τους. Τα τελευταία χρόνια η χώρα αναγκάστηκε να απομακρυνθεί από τη «μεταναστευτική φιλανθρωπία» στην οποία είχε εγκλωβιστεί για πολλά χρόνια και να στραφεί προς τη κατεύθυνση της διευκόλυνσης της παροχής ιθαγένειας στη δεύτερη μεταναστευτική γενιά. Ωστόσο, ακόμα και σήμερα συναντώνται σημαντικές δυσκολίες και τα αποτελέσματα θα λέγαμε ότι δεν είναι τα αναμενόμενα.

Στα πλαίσια αυτά κι έπειτα από την ακύρωση των σχετικών διατάξεων του Ν.3838/2010, η πολιτεία επανέφερε στο προσκήνιο το θέμα με την ψήφιση του Ν. 4332/2015. Η συγκεκριμένη νομοθετική πρωτοβουλία συνιστά ένα εξαιρετικά προοδευτικό βήμα, αφού κινείται με γνώμονα τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όλων των παιδιών που διαβιούν στην ελληνική επικράτεια, δημιουργώντας παράλληλα την αισιοδοξία ότι τα σοβαρά εμπόδια που αντιμετωπίζει η ολοκλήρωση της θεσμικής ένταξης της δεύτερης γενιάς μεταναστών στην πολιτική ζωή της χώρας μας επιτέλους θα ξεπεραστούν.

Βασικός παράγοντας της ελπιδοφόρας αυτής διάθεσης αποτελεί το γεγονός ότι οι συγκεκριμένες νομοθετικές ρυθμίσεις επιδιώκουν να δώσουν στα μέλη αυτής της γενιάς τη δυνατότητα να αποκτούν την ελληνική ιθαγένεια πριν από την ενηλικίωσή τους. Παρά τον αναμφισβήτητο προοδευτικό του χαρακτήρα, δεν μπορούμε να μην

παρατηρήσουμε ότι ο νόμος αυτός προσπαθεί να ισορροπήσει ανάμεσα στον προγενέστερο Ν.3838/2010 και την 460/2013 απόφαση του ΣτΕ

Έχοντας σαν στόχο παιδιά μεταναστών που μέσω της ελληνικής ιθαγένειας θα νιώθουν ασφάλεια και όχι φόβο στην Ελλάδα, θα είναι πλήρως και επιτυχώς ενταγμένα στην ελληνική κοινωνία και συνυπολογίζοντας τόσο το θεωρητικό πλαίσιο της παρούσας μελέτης όσο και τα αναφερόμενα στις συνεντεύξεις των συμμετεχόντων, θα μπορούσε κανείς να προβεί στις ακόλουθες προτάσεις:

- Σύγκλιση όλων των χωρών της Ε.Ε. με τη χάραξη κοινής πολιτικής ιθαγένειας.
- Δημιουργία σε εθνικό επίπεδο ενός μητρώου καταγραφής των παιδιών των μεταναστών στους Δήμους, ώστε μέσω των Ληξιαρχείων ή των επίσημα μεταφρασμένων πιστοποιητικών που θα προσκομίζουν από τη χώρα τους, να ελαχιστοποιούνται οι πιθανότητες λαθών στα ονοματεπωνυμικά αλλά και τα υπόλοιπα στοιχεία τους.
- Δημιουργία ενός θεσμικού πλαισίου συνεργασίας όλων των αρμόδιων υπηρεσιών (Ληξιαρχεία – Υπηρεσίες αλλοδαπών - Σχολεία – Πρεσβείες) που εμπλέκονται στην καταγραφή των μεταναστών δεύτερης γενιάς, ώστε μακροπρόθεσμα να φέρονται σε όλους τους κρατικούς θεσμούς με τα ίδια στοιχεία.
- Λήψη αποτελεσματικών μέτρων για τη μείωση της γραφειοκρατίας. Αφού πλέον καταχωρούνται ηλεκτρονικά όλα τα στοιχεία που αφορούν στα παιδιά των μεταναστών, δεν θα πρέπει να απαιτούνται από τους γονείς τους εκ νέου έγγραφα που έχουν κατατεθεί έστω και σε μία ελληνική δημόσια υπηρεσία.
- Αυτεπάγγελτη αναζήτηση όλων των εγγράφων που συνοδεύουν τις αιτήσεις για κτήση της ελληνικής ιθαγένειας μέσω των αρμόδιων υπηρεσιών, σε συνεργασία με τις εκάστοτε Πρεσβείες, γεγονός που θα μειώσει σε μεγάλο βαθμό την επικρατούσα γραφειοκρατική ταλαιπωρία των ενδιαφερομένων.
- Στελέχωση των υπηρεσιών που εκδίδουν τις αποφάσεις κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας με το απαιτούμενο ανθρώπινο δυναμικό, ώστε να μειωθεί ο χρόνος διεκπεραίωσης των σχετικών υποθέσεων, ειδικά εκείνων που εκκρεμούν μετά την κατάργηση του Ν. 3838/2010.
- Διαρκής, πολύπλευρη και πολυεπίπεδη επιμόρφωση των δημόσιων υπαλλήλων και των εκπαιδευτικών, ποιοτική αναβάθμιση των αναλυτικών προγραμμάτων και των σχολικών βιβλίων, προώθηση δράσεων ανταλλαγής πολιτισμικού κεφαλαίου μεταξύ γηγενών και μεταναστών μαθητών με στόχο τη βαθμιαία εξάλειψη των

προκαταλήψεων, των ρατσιστικών συμπεριφορών και του φόβου που προκαλεί «το ξένο», το «διαφορετικό».

- Αποδέσμευση της απόδοσης της ελληνικής ιθαγένειας από το κριτήριο της επιτυχούς φοίτησης, το οποίο δημιουργεί μαθητές και κατ' επέκταση παιδιά δύο ταχυτήτων : Έλληνες μαθητές, επιτυχόντες ή αποτυχόντες, που διατηρούν όλα τους τα δικαιώματα και αλλοδαποί μαθητές με αντίστοιχα δικαιώματα, μόνο εφόσον κρίνονται σχολικά επιτυχόντες.
- Ευνοϊκότεροι όροι αναφορικά με το κριτήριο της προγενέστερης διαρκούς νόμιμης και μόνιμης παραμονής των γονέων, ειδικά στις μέρες μας που η συγκέντρωση των απαραίτητων ενσήμων για την εξασφάλιση της νόμιμης διαμονής καθίσταται ιδιαίτερα δυσχερής λόγω της αυξημένης ανεργίας.
- Άδεια διαμονής στους μετανάστες δεύτερης γενιάς μετά τα 18 με ευνοϊκότερους όρους ή αντικατάσταση της μέχρι τώρα ισχύουσας άδειας με έναν πιο ευέλικτο τίτλο διαμονής

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α) Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

1. Αβραμίδης Η. & Καλυβά Ε. (2006), «Μέθοδοι Έρευνας στην Ειδική Αγωγή: Θεωρία και Εφαρμογές», Αθήνα, Παπαζήση.
2. Αντωνοπούλου Μαρία (2008), «Οι κλασσικοί της κοινωνιολογίας, Κοινωνική θεωρία και νεότερη κοινωνία», Αθήνα, Σαββάλας.
3. Βαρουξή Χριστίνα, Σαρρής Νίκος (2012), «Μετανάστευση και ένταξη: προκλήσεις και διακρίσεις» στο «Ένταξη των μεταναστών : Αντιλήψεις, πολιτικές πρακτικές», Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
4. Βέικος Θεόφιλος (1999), «Εθνικισμός και Εθνική Ταυτότητα», Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
5. Βεντούρα Λίνα (2006), «Ευρώπη και μεταναστεύσεις κατά τον 20ο αιώνα» στο Χρήστος Μπάγκαβος, Δέσποινα Παπαδοπούλου «Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία», Αθήνα, Gutenberg.
6. Βρύζας Κων/νος (1997), «Παγκόσμια επικοινωνία. Πολιτιστικές ταυτότητες», Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Πολιτικής Επιστήμης, Gutenberg, Αθήνα.
7. Γενική Γραμματεία Πληθυσμού και Κοινωνικής Συνοχής (2013), «Εθνική Στρατηγική για την ένταξη των πολιτών τρίτων χωρών», Αθήνα, Υπουργείο Εσωτερικών.
8. Γεωργογιάννης Παντελής (1996), «Θεωρίες της Κοινωνικής Ψυχολογίας», Αθήνα, Gutenberg.
9. Γεώργμας Κωνσταντίνος (2007), «Μετανάστευση και κοινωνική συνοχή», Αθήνα, Εθνική Σχολή Δημ. Δ/σης.
10. Γραφείο του Υπατου Αρμοστή του ΟΗΕ (2009), «Εγχειρίδιο για τις διαδικασίες και τα κριτήρια καθορισμού του καθεστώτος των προσφύγων» (ΣΤ' έκδοση), Αθήνα, Υπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών.
11. Δ/ση Ιθαγένειας (2013), «Παροχή διευκρινήσεων σχετικά με τον εννοιολογικό προσδιορισμό των όρων «ιθαγένεια», «υπηκοότητα» και «εθνικότητα», Αθήνα, Υπουργείο Εσωτερικών.
12. Δ/ση Ιθαγένειας (2015), Εγκύκλιος αριθ. 29 – «Τροποποίηση διατάξεων Κώδικα Ελληνικής ιθαγένειας (ν. 4332/2015)», Αθήνα, Υπουργείο Εσωτερικών & Διοικητικής Ανασυγκρότησης.
13. Δ/ση Ιθαγένειας (2018), «Στατιστικά στοιχεία 2011-2017 – Κτήση Ελληνικής Ιθαγένειας ανά κατηγορία», Αθήνα, Υπουργείο Εσωτερικών.
14. Δημουλάς Κων/νος - Παπαδοπούλου Δέσποινα (επ.) (2004), «Έρευνα για τις μορφές κοινωνικής ένταξης των οικονομικών μεταναστών στην Περιφέρεια Αττικής 2003-2004», Ινστιτούτο εργασίας της ΓΣΕΕ /ΑΔΕΔΥ, Αθήνα.
15. Δημουλάς Κων/νος (2006), «Παράμετροι ένταξης των οικονομικών μεταναστών στην ελληνική κοινωνία: Η Περίπτωση της Περιφέρειας Αττικής» στο Βεντούρα Λ., Μπάγκαβος Χ., & Παπαδοπούλου Δ. «Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία», Αθήνα, Gutenberg.
16. Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης (2009), «Ένταξη των παιδιών των μεταναστών στην Ελληνική Κοινωνία – Δεύτερη γενιά», Αθήνα, Ε.Ε.Τ.Α.Α.
17. Ελύτης Οδυσσέας (2011), «Το Άξιον Εστι», Αθήνα, Ίκαρος.

18. Έμκε - Πουλοπούλου Ήρα (2007), «Η μεταναστευτική πρόκληση», Αθήνα, Παπαζήση.
19. Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1994), «Πράσινο βιβλίο - Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική», Υπηρεσία επίσημων εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.
20. Ζαφειρόπουλος Κώστας (2005), «Πως γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών», Αθήνα, Κριτική.
21. Ιωσηφίδης Θ., Σπυριδάκης Μ. (2006), «Ποιοτική κοινωνική έρευνα, Μεθοδολογικές προσεγγίσεις και ανάλυση δεδομένων», Αθήνα, Κριτική.
22. Κοιλιάρη Αγγελική (1997), «Ξένος στην Ελλάδα: μετανάστες, γλώσσα και κοινωνική ένταξη: στάσεις της ελληνικής κοινωνίας απέναντι στους μετανάστες ομιλητές», Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής.
23. Κόντης Αντώνιος (2001), «Οικονομική ενσωμάτωση των μεταναστών στη χώρα υποδοχής» στο Αμίτσης Γ., Λαζαρίδη Γ., (επιμ.), «Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα», Αθήνα, Παπαζήση.
24. Κουτσούκου Ηλέκτρα (2010), «Η εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού στη δεύτερη γενιά μεταναστών: Η εξέλιξη της ελληνικής πραγματικότητας», Επιθεώρηση μεταναστευτικού δικαίου, Τεύχος 2, περίοδος Β΄.
25. Κοφίνης Στέργιος (2016), «Η ιθαγένεια ως ύποπτος λόγος διάκρισης – Επεκτείνοντας την προστασία κατά των διακρίσεων στους πολίτες τρίτων χωρών (πρόσφυγες και μετανάστες)», Επιθεώρηση Μεταναστευτικού Δικαίου, τεύχος 18.
26. Κυπριανού Δέσπω (2011), «Παιδιά Μεταναστών σε Ελλάδα και Κύπρο – Υποκειμενικότητα και υποκειμενοποίηση ως αποτέλεσμα διαμεσολαβητικών διαδικασιών σε συνθήκες μετανάστευσης» Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο.
27. Κυριαζή Νότα (1999), «Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών», Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
28. Μαρούκης Αθανάσιος (2007), διδακτορική διατριβή «Οικονομική Μετανάστευση στην Ελλάδα : Αγορά εργασίας και κοινωνική ένταξη», Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
29. Μπάλιας Στάθης (2008), «Ανθρώπινα Δικαιώματα. Ιδιότητα του Πολίτη και Εκπαίδευση» στο Μπάλιας Σ. (επιμ.) «Ενεργός πολίτης και εκπαίδευση», Αθήνα, Παπαζήση.
30. Μπαλτσιώτης Λάμπρος (2004), «Ιθαγένεια και πολιτογράφηση στην Ελλάδα της μετανάστευσης: (αντι)φάσεις μιας αδιέξοδης πολιτικής», στο Μ. Παύλου και Δ. Χριστόπουλος, «Η Ελλάδα της μετανάστευσης. Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη», Αθήνα, Κριτική.
31. Νικολάου Γιώργος (2011), «Ένταξη και εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών στο δημοτικό σχολείο. Από την ομοιογένεια στην πολυπολιτισμικότητα», Αθήνα, Πεδίο.
32. Παπαγεωργίου Γιώτα (1998), «Μέθοδοι στην κοινωνιολογική έρευνα», Αθήνα, Τυπωθήτω.
33. Παπαθεοδώρου Θεόδωρος (2005), «Το νέο θεσμικό πλαίσιο για τους μετανάστες: μεταξύ νομιμότητας, αυστηρότητας και ελέγχου», Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.
34. Παπαθεοδώρου Θεόδωρος (2010), «Νομικό καθεστώς αλλοδαπών: Ελληνική και Ευρωπαϊκή νομοθεσία», 2η έκδ., Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.

35. Παπασιώπη - Πασιά Ζωή (2006), «Μετανάστες δεύτερης γενιάς. Προβλήματα ενσωμάτωσης. Σκέψεις - Προβληματισμοί – Προτάσεις», στο Παπασιώπη - Πασιά Ζωή (επιμ) «Ο νέος νόμος 3386/2005 για τους αλλοδαπούς: Σκέψεις και προβληματισμοί», Αθήνα, Σάκκουλας.
36. Στεργίου Άγγελος (2010), «Τα κοινωνικά δικαιώματα των αλλοδαπών τρίτων χωρών», Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου, τεύχος 5/2010, Αθήνα.
37. Συλλογικό (1998), «Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός», 6^ο επιστημονικό συνέδριο 1996, Αθήνα, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα.
38. Συμβούλιο της Ε.Ε. (2004), 2618^η σύνοδος – «Δικαιοσύνη και Εσωτερικές Υποθέσεις», Βρυξέλλες 2004, ΤΥΠΟΣ.
39. Συνήγορος του Πολίτη (1998), Ετήσιες εκθέσεις 1998-2010, Αθήνα, Εθνικό Τυπογραφείο.
40. Συνθήκη ΕΕ & ΣΛΕΕ (2012), Εύδοξος.
41. «Ταυτότητα, μετανάστευση και διαπολιτισμική εκπαίδευση στη σύγχρονη Ελλάδα» (2004), Επιστημονικό εκπαιδευτικό περιοδικό «εκπαιδευτικός κύκλος», τόμος 2, τεύχος 1.
42. Τζωρτζοπούλου Μαρία – Κοτζαμάνη Αγγελική (2008), «Η εκπαίδευση των αλλοδαπών μαθητών. Διερεύνηση των προβλημάτων και της προοπτικής επίλυσής τους», Αθήνα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
43. Τριανταφυλλίδου Άννα (2005), «Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική: Προβλήματα και Κατευθύνσεις», Αθήνα, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ).
44. Τσιούκας Γρηγόρης (2013), Διδακτορική διατριβή «Ισχυροί δεσμοί πολιτών τρίτων χωρών με την Ελλάδα και έννομη τάξη, Είσοδος, διαμονή, Δικαιώματα, Ιθαγένεια», Θεσσαλονίκη.
45. Φερόνας Ανδρέας (2008), «Κοινωνικός αποκλεισμός και κοινωνικές συγκρούσεις» στο «Ειδικά θέματα του ευρωπαϊκού πολιτισμού – Όψεις της σύγχρονης Ελληνικής και Ευρωπαϊκής Κοινωνίας», Πάτρα, ΕΑΠ.
46. Φίλιας Βασίλης (1993), «Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τεχνικές των κοινωνικών ερευνών», Αθήνα, Gutenberg.
47. Χαλιάπα Αναστασία (2009), Διδακτορική διατριβή «Η ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα – Η προβληματική της δεύτερης γενιάς», Αθήνα, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο.
48. Χριστόπουλος Δημήτρης (2004), «Περιπέτειες της Ελληνικής Ιθαγένειας - Ποιος (δεν) έχει τα προσόντα να είναι Έλληνας» Θέσεις, Τριμηνιαία επιθεώρηση, τεύχος 87, Αθήνα, Νήσος.
49. Χριστόπουλος Δημήτρης (2010), «Η επόμενη μέρα της ελληνικής ιθαγένειας: μια μετατόπιση στο κατώφλι του αποκλεισμού», Θέσεις, τεύχος 111, Αθήνα, Νήσος.
50. Χριστόπουλος Δημήτρης (2012), «Ποιός είναι Έλληνας Πολίτης; Το καθεστώς ιθαγένειας από την ίδρυση του ελληνικού κράτους ως τις αρχές του 21ου αιώνα», Αθήνα, Βιβλιόραμα.
51. Ψαρρού Νέλλη (2005), «Εθνική ταυτότητα στην εποχή της παγκοσμιοποίησης», Αθήνα, Gutenberg.

B) Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

1. Agamben Giorgio, Arendt Hannah, Traverso Enzo (2015), «Εμείς οι πρόσφυγες, Τρία κείμενα», Αθήνα, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.

2. Arendt Hannah (1988), «Το Ολοκληρωτικό Σύστημα», Αθήνα, Ευρύαλος.
3. Babbie E. (2011), «Εισαγωγή στη κοινωνική έρευνα», Αθήνα, Κριτική.
4. Baldwin – Edwards Martin (2004), «Η ένταξη των μεταναστών στην Αθήνα: Δείκτες ανάπτυξης και στατιστικές μέθοδοι μέτρησης», Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
5. Bloch A. (2002), «The Migration and Settlement of Refugees in Britain », N. York: Palgrave.
6. Brink J.P. & Wood, J.M. (1998), Advanced design in nursing research. 2nd ed, London: Sage Publ
7. Burchardt Tania, Le Grand Julian, Piachaud David (2006), στο Συλλογικό «Οι εκτός των τειχών – Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες», επιμ. Οικονόμου Χαράλαμπος, Φερόνας Ανδρέας, Αθήνα, Διόνικος.
8. Chrisochou X. (2004), Cultural Diversity, Its Social Psychology, Oxford : Blakwell.
9. Condor S., Gibson S. & Abell J., (2006), «English identity and ethnic diversity in the context of UK constitutional change», Ethnicities, 6.
10. Creswell J.W. (2011), «Η έρευνα στην εκπαίδευση. Σχεδιασμός, Διεξαγωγή και Αξιολόγηση Της Ποσοτικής και Ποιοτικής Έρευνας», Τσορμπατζούδης Χ. (επιμ.) (Μτφ: Κουβαράκου Ν.), Αθήνα, Ίων/εκδόσεις Έλλην.
11. Eliot T. S.(1954), «Σημειώσεις για τον ορισμό της Κουλτούρας», μετάφρ. Ν. Ησαΐα, Εκδόσεις Πλέθρον, 1980.
12. Entzinger H., Biezeveld R., (2003), «Benchmarking in Immigrant Integration», report written for the European Commission.
13. European Agenda for the Integration of Third-Country Nationals, European Commission, COM (2011) 455 final.
14. Grossberg L. (1996), «Identity and Cultural Studies: Is that All There Is?» In Hall S. & duGay P. (eds.) Questions of Cultural Identity. London: Sage Publications.
15. Hall S. (1996), «Introduction: Who Needs ‘Identity’»? In Hall S. & duGay P. (eds.) Questions of Cultural Identity. London: Sage Publications.
16. Heckmann Friedrich, Schnapper Dominique (Eds.) (2003), «The Integration of Immigrants in European Societies: National Differences and Trends of Convergence», Stuttgart: Lucius and Lucius.
17. Kim Y.Y. & Gudykunst W.B. (eds.) (1988), «Communication and cross-cultural adaptation: an integrative theory», Clevedon, Philadelphia: Multilingual Matters.
18. Marshall Thomas. & Bottomore T. (1995), «Ιδιότητα του Πολίτη και Κοινωνική Τάξη», μτφρ. Στασινοπούλου, Αθήνα, Gutenberg.
19. Mialaret G. (1997), «Εισαγωγή στις Επιστήμες της Αγωγής» (μετ.: Ζακοπούλου, Γ.), Αθήνα: Τυπωθήτω.
20. Morse M.J. (2004), «Using the right tool for the job», Qual Health Res.
21. Olson Espen (2008), «The origins of European citizenship in the first two decades of European integration», Journal of European Public Policy.
22. Park H. (2007), Family Support and Maintenance of Ethno-linguistic Identity: A Case Study of Korean Linguistic Minority Children. Language, Society and Culture.
23. Patton M.Q. (1990), «Qualitative evaluation and research methods», 2nd edition, Newbury Park, Sage, California.

24. Robson C. (2010), «Η έρευνα του πραγματικού κόσμου: ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές», Αθήνα, Gutenberg.
25. Schnapper D. (1992), «L'Europe des immigrés. Essai sur les politiques d'immigration», Paris: François Bourin.
26. Sciortino Giuseppe (2000), «Toward a political sociology of entry policies: conceptual problems and theoretical proposals», Journal of Ethnic and Migration Studies.
27. Simon Patrick (2007), «Ethnic Statistics and Data Protection», Strasbourg, ECRI, Council of Europe.
28. Smith Anthony (2000), «Εθνική Ταυτότητα», (μτφρ.) Εύα. Πέππα, Αθήνα, Οδυσσέας.
29. Taylor Charles (1994), The politics of recognition. In A. Gutmann (Ed) Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition. Princeton: Princeton University Press.
30. Weber Max (1997), «Εθνοτικές σχέσεις και Πολιτικές κοινότητες», (μτφρ. Θαν. Γκούρας), Αθήνα, Κένταυρος.

Γ) Νομοθεσία

1. Νόμος της 27ης Δεκεμβρίου 1833/8ης Ιανουαρίου 1834, ΦΕΚ 3, 10/22 Ιανουαρίου 1834.
2. Νόμος της 15ης/27ης Μαΐου 1835, ΦΕΚ 20/16-05-1835 "Περί Ελληνικής Ιθαγένειας".
3. Αστικός Νόμος της 29ης Οκτωβρίου 1856, ΦΕΚ 75/ 15-11-1856.
4. Ν. 4310/1929, ΦΕΚ 287/Α/16-08-1929 «Περί εγκαταστάσεως και κινήσεως αλλοδαπών εν Ελλάδι, αστυνομικού ελέγχου, διαβατηρίων, απελάσεων και εκτοπίσεων».
5. Ν. 1404/83, ΦΕΚ 173/Α/24-11-1983 «Δομή και λειτουργία των Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων».
6. Ν. 1438/1984, ΦΕΚ 60/Α/08-05-1984 «Τροποποίηση του Κώδικα της Ελληνικής Ιθαγένειας και του νόμου περί ληξιαρχικών πράξεων».
7. Ν. 1975/1991, ΦΕΚ 184/Α/04-12-1991 «Είσοδος – έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπών προσφύγων και άλλες διατάξεις».
8. Ν. 2130/1993, ΦΕΚ 62/Α/23-04-1993 «Τροποποίηση και συμπλήρωση διατάξεων της περιφερειακής διοίκησης, του κώδικα της Ελληνικής ιθαγένειας, του δημοτικού και κοινοτικού κώδικα, των διατάξεων για τις προσόδους των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και άλλες διατάξεις».
9. Ν. 2413/1996, ΦΕΚ 124/Α/14-06-1996 «Η ελληνική παιδεία στο εξωτερικό, η διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις».
10. Ν. 2910/2001, ΦΕΚ 91/Α/02-05-2001 «Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια. Κτήση της Ελληνικής Ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις».
11. Ν. 3013/2002, ΦΕΚ 102/Α/01-05-2002 «Αναβάθμιση της πολιτικής προστασίας και λοιπές διατάξεις».
12. Ν. 3284/2004, ΦΕΚ 217/Α/10-11-2004 «Άτυπη Κωδικοποίηση Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας».
13. Ν. 3386/2005, ΦΕΚ 212/Α/23-08-2005 «Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια».

14. Ν. 3731/2008, ΦΕΚ 263/Α/23-12-2008 «Αναδιοργάνωση της δημοτικής αστυνομίας και ρυθμίσεις λοιπών θεμάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών».
15. Ν. 3838/2010, ΦΕΚ 9/Α/24-03-2010 «Σύγχρονες διατάξεις για την Ελληνική Ιθαγένεια και την πολιτική συμμετοχή ομογενών και νομίμως διαμενόντων αλλοδαπών και άλλες διατάξεις».
16. Ν. 4251/2014, ΦΕΚ 80/Α/01-04-2014 «Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις».
17. Ν. 4332/2015, ΦΕΚ 76/Α/09-07-2015 «Τροποποίηση διατάξεων Κώδικα Ελληνικής ιθαγένειας – Ενσωμάτωση στην ελληνική έννομη τάξη των Οδηγιών 2011/98/ΕΕ σχετικά με την ενιαία διαδικασία υποβολής αίτησης για τη χορήγηση στους πολίτες τρίτων χωρών ενιαίας άδειας διαμονής και εργασίας στην επικράτεια κράτους μέλους και σχετικά με κοινό σύνολο δικαιωμάτων για τους εργαζομένους από τρίτες χώρες που διαμένουν νομίμως σε κράτος μέλος και 2014/36/ΕΕ σχετικά με τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής πολιτών τρίτων χωρών με σκοπό την εποχιακή εργασία και άλλες διατάξεις».
18. Ν. 4368/2016, ΦΕΚ 21/Α/21-02-2016, «Μέτρα για την επιτάχυνση του κυβερνητικού έργου και άλλες διατάξεις».

Δ) Διαδικτυακές πηγές

1. www.eesc.europa.eu, EESC, 2002: 1, Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (Ε.Ο.Κ.Ε.).
2. Αιτιολογική Έκθεση Ν.4332/2015, σελ. 3-4, διαθέσιμο στο <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/c8827c35-4399-4fbb-8ea6-aebdc768f4f7/9262106.pdf>, ανακτήθηκε στις 30-09-2018
3. Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), διαθέσιμο στο <http://www.statistics.gr>, ανακτήθηκε στις 30-10-2018.
4. Ίσαρη Φιλία – Πουρκός Μάριος (2015), «Ποιοτική μεθοδολογία Έρευνας, Εφαρμογές στην Ψυχολογία και την Εκπαίδευση», διαθέσιμο στο <https://repository.kallipos.gr/>, ανακτήθηκε στις 25-11-2018.
5. Καμήλαλης Θ. (2016). "Μετανάστες δεύτερης γενιάς" , διαθέσιμο στο <https://www.thepressproject.gr/article/100868/Mia-genia-paramenei-aorati>, ανακτήθηκε στις 30-10-2018.
6. Μπαλτσιώτης Λάμπρος (2017) «Ιδιότητα του πολίτη και μετανάστευση», διαθέσιμο στο <http://dsep.uop.gr/index.php?option>, ανακτήθηκε στις 10-10-2018.
7. ΟΗΕ UNRIC, διαθέσιμο στο <https://www.unric.org/el>, ανακτήθηκε στις 30-10-2018.
8. Συμβούλιο της Επικρατείας (Δ΄ Τμήμα), απόφαση 350/2011, διαθέσιμο στο <http://www.adjustice.gr/webcenter/portal/ste/ypiresies/nomologies>, ανακτήθηκε στις 30-09-2018.
9. Συμβούλιο της Επικρατείας (Ολομέλεια), απόφαση 460/2013, διαθέσιμο στο <http://www.adjustice.gr/webcenter/portal/ste/ypiresies/nomologies>, ανακτήθηκε στις 30-09-2018.
10. Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ, 2009, διαθέσιμο στο <https://www.unhcr.org/gr/>, ανακτήθηκε στις 15-12-2018.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

A) Δημογραφικά – Στατιστικά στοιχεία

1. Φύλο Α Θ
2. Ηλικία _____
3. Επίπεδο εκπαίδευσης
Απόφοιτος Γυμνασίου Απόφοιτος Λυκείου ΤΕΙ/AEI
4. Χώρα γέννησης _____
5. Χώρα καταγωγής των γονέων _____
6. Υπηκοότητα των γονέων _____
7. Χρόνος κτήσης της Ελληνικής Ιθαγένειας _____

B) Κύρια συνέντευξη

1. Αν δεν γεννηθήκατε στην Ελλάδα, πότε ήρθατε; Για ποιους λόγους ήρθατε;
2. Οι γονείς σας πότε ήρθαν; Γιατί ήρθαν;
3. Διατηρείτε δεσμούς με τη χώρα καταγωγής σας; Πόσο συχνά την επισκέπτεσθε;
4. Ακολουθείτε παραδόσεις, ήθη και έθιμα της χώρας καταγωγής σας ή νιώθετε πιο οικεία την ελληνική πολιτισμική κουλτούρα;
5. Πώς είναι να είσαι παιδί μετανάστη στην Ελλάδα; Είναι η Ελλάδα μια χώρα φιλική για τα παιδιά των μεταναστών;
6. Αντιμετωπίσατε ποτέ διακρίσεις ή ρατσιστικές συμπεριφορές στο σχολείο, στη γειτονιά, σε κάποια δημόσια υπηρεσία, λόγω της καταγωγής σας; Θα ήθελα να αναφέρετε, αν υπάρχουν, τέτοια περιστατικά.
7. Ποια είναι τα προβλήματα που αντιμετώπισατε πριν την κτήση της Ελληνικής Ιθαγένειας; Βιώσατε κάποια μορφή κοινωνικού αποκλεισμού κυρίως σε θέματα υγείας, εκπαίδευσης, εργασίας
8. Γιατί θελήσατε να αποκτήσετε την ελληνική Ιθαγένεια;

9. Μιλήστε μου για τη διαδικασία κτήσης της Ελληνικής Ιθαγένειας. Πώς βιώσατε αυτή την εμπειρία;
10. Πώς βίωσαν οι γονείς σας τη μετάβασή σας από το καθεστώς του αλλοδαπού στην ιδιότητα του Έλληνα πολίτη; Μιλήστε μου για τα συναισθήματά τους.
11. Τι άλλαξε στη ζωή σας μετά την κτήση της Ελληνικής Ιθαγένειας και τι εξακολουθεί να μένει ίδιο;
12. Σκοπεύετε να μείνετε στην Ελλάδα ή ως Έλληνας - Ελληνίδα υπήκοος πλέον σχεδιάζετε να ταξιδέψετε, να εργαστείτε και να ζήσετε σε μια άλλη χώρα της Ευρώπης;
13. Θεωρείτε ότι η κτήση της ιθαγένειας ενίσχυσε το αίσθημα του «ανήκειν» στην ελληνική κοινωνία (σας βοήθησε να νιώθετε «κομμάτι» της ελληνικής κοινωνίας, να νιώθετε δηλαδή περισσότερο Έλληνας - Ελληνίδα);
14. Πώς θα προσδιορίζατε την εθνική και πολιτισμική σας ταυτότητα και γιατί;;